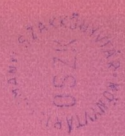

Phoo (2)

Előszó

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

18.

évfolyam

1968

június

6

Az új Komádi Községi Könyvtár udvara és kölcsönzője. Hajdú megyei cikkeinket ld. a 321—325. oldalon (MTI Fotó — Bajkó József felv.)

t a r t a l o m

FOGARASSY MIKLÓS: Gyorsuló fejlődés	315
SALLAI ISTVÁN: Az egységes könyvtári rendszer és a szakszervezeti könyvtár	318
Népművelési-könyvtári hetek Hajdú-Bihar megyében (<i>Páldy Róbert, Szöllősi Gyula, Gerő Gyula, Gönczi Imre</i>)	321
ELEK SÁNDORNÉ: A könyvtárak műszaki fejlesztése	326
BIKÁCSI LÁSZLÓNÉ: Olvasószolgálat a gyermekkönyvtárakban	328
GÖNCZI IMRE: Egy művelődési vizsgálat könyvtári tanulságai	333
DR. RÓZSA GYÖRGY: Könyvtár és dokumentáció Kubában	336
DOBOS PIROSKA: A gazdaságirányítás új rendszere és a könyvtári munka hatékonyságának értékelése	340
A tanácsi és a szakszervezeti közművelődési könyvtárak és könyvkölcsönzők 1967. évi adatai	344
A könyvtárak életéből (<i>Magyar András, Varga Lászlóné</i>)	346
A lapokban olvastuk (<i>Csepel</i>)	349
Margó	350, 351
A tudományos és szakkönyvtárak főlőspéldányainak értékesítése	350
Hírek	352

t á j é k o z t a t ó

KÖNCZÖL IMRE: Bestsellerek, félponyvák, irodalmi giccek és a könyvtárak nevelőmunkája II.	353
KAMARÁS ISTVÁN — SÁRDY PÉTER: Mit olvas a könyvtáros? II.	358

k ö n y v e k r ől

Korunk tükre önéletrázásokban. Írók emlékeznek (<i>Pomogáts Béla</i>)	362
Új pszichológiai művek (<i>Zolnay Vilmos</i>)	367

k é z i k ö n y v t á r

A szocializmus politikai gazdaságtana (<i>D. F.</i>)	370
---	-----

TÓTH BÉLA: Irodalmi érdeklődés az olvasástanulás kezdetén (Szentirmai László)	371
A magyar könyvtárügy — egy német évkönyvben (Somkuti Gabriella)	372
Házi olvasmányok elemzése (Katsányi Sándor)	372
HOVÁNYI GÁBOR — GYÖRE PÁL: Könyvtári osztályozás (Iszlai Zoltán)	373

bibliográfiák

Latin-Amerika irodalma (Szappanos Balázs)	374
Könyvtári kiadványok	376

A borító hátlapján A. Tóth Sándor rajza

из содержания

Иштван Шаллаи: Место профсоюзных библиотек в единой библиотечной системе (318);
Шандорне Элек: Техническое развитие массовых библиотек (326);
Ласлоне Бикачи: Обслуживание читателей в детских библиотеках Венгрии (328);
Д-р Дердь Розса: Библиотека и документация в Кубе (336);
 Сводные статистические данные о массовых библиотеках за 1967 г. (344);
Имре Кенцел: «Бестселлер», полубюджетная литература, халтурная литература и воспитательная работа библиотек II. (353).

aus dem inhalt

István Sallai: Die Stelle der Gewerkschaftsbibliotheken im einheitlichen Bibliothekssystem (318);
Frau S. Elek: Die technische Entwicklung der allgemeinbildenden Bibliotheken (326);
Frau L. Bikácsi: Leserdienst in den ungarischen Kinderbibliotheken (328);
Dr. György Rózsa: Bibliotheken und Dokumentation in Kuba (336);
 Statistische Gesamtzahlen der allgemeinbildenden Räte- und Gewerkschaftsbibliotheken im Jahre 1967. (344);
Imre Kőnczöl: Bestsellers, Kolportage- und Schundliteratur, literarischer Kitsch und erzieherische Arbeit der Bibliotheken II. (353).

from the contents

István Sallai: Place of the trade-union libraries in the integrated library system (318);
Mrs. Sándor Elek: Technical development in public libraries (326);
Mrs. László Bikácsi: Readers' service in Hungarian children's libraries (328);
György Rózsa: Libraries and documentation in Cuba (336);
 Summary of the statistical dates of state and trade-union public libraries in 1967 (344);
Imre Kőnczöl: Bestsellers, semi-literature, literary trash and the educative work of libraries II. (353).

cikkeink szerzői

Bikácsi Lászlóné, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Dobos Piroska,* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezetője; *Elek Sándorné,* a Hajdú-Bihar megyei Tanács munkatársa; *Fogarassy Miklós,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Gerő Gyula,* a Könyvtáros olvasószerkesztője; *Gönczi Imre,* a SZOT Kulturális, Agitációs és Propaganda Osztályának munkatársa; *Kamarás István,* a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa; *Kőnczöl Imre,* a Várpalotai Városi Könyvtár vezetője; *Páldy Róbert,* a Könyvtáros szerkesztője; *Dr. Rózsa György,* a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának igazgatója; *Sallai István,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ főosztályvezetője; *Sáray Péter,* az MTA Matematikai Kutató Intézetének munkatársa; *Szölösi Gyula,* a Hajdú-Bihar megyei Tanács osztályvezető-helyettese.

Könyvtáros

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Ebergényi Tibor, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kőhalmi Béla, Sallai István. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9–11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekkszámára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

GYORSULÓ FEJLŐDÉS

Marx György esszéje („Gyorsuló idő”. Új Írás, 1968. január) nemcsak azért érdekes, mert korunk divatos témájához, a futurológiához szólt hozzá, hanem azért is, mert világosan megfogalmazott gondolataival világméretű kérdések háttérében világította meg nemzeti feladatunkat. A jövő távlatai kapcsán részleteiben ismert, egészében mégis rekvizitáció-szerűen ható tényekre alapozza állításait. Kiindulópontja az, hogy a század közepén történt demográfiai robbanás az emberélet hosszánál rövidebb időre szorította le az emberiség számszerű megkétszereződésének idejét. Ez a demográfiai ugrás a tudományos-technikai forradalom — az új energiakészletek, az orvostudomány, az elektronika — eredményeinek következtében jött létre. Az élet minden területére behatoló változás „gyors ütemet diktál — írja. — A gyermekek számára tízszer annyi ismeret áll rendelkezésre, mint amennyit szüleik tudhattak.” Példákkal igazolja e gyorsan növekvő-avuló ismeretanyag tízévenkénti duplázódását, másrészt azt elemzi, hogy ezeknek az elméleti eredményeknek a termelésben való hasznosítása miért késik 20—30 évet. Ezt a rést — *a tudomány és a technikai alkalmazás közötti időszakot — kell kisebbiteni*, ha azt akarjuk, hogy a világ népességszaporodásával párhuzamosan az egy főre eső anyagi javak is határozottabb növekedést mutassanak.

Ha mindezeknek az — ismétlem — nagyrészt közismert tényeknek megvilágításában tekintünk a jövőbe, mindennek elsősorban pedagógiai, közművelődési következményeivel kell számolni. Elkerülhetetlen, a cikk eme végkövetkeztetését illetően, a magyar oktatás- és könyvtárügy szorosan összefüggő feladataival kapcsolatos számvetés. Úgy tűnik, az eljövendő évtizedek formálása, s végső soron az életmód, az életszínvonal függ ettől.

Közismert, hogy ma már — tevékenykedjünk bármilyen területen — lehetetlen eredményes munkát végezni, ha figyelő tekintetünket nem vetjük a jövőre. Nemcsak a holnapokkal, de a tágabb, messzibb távlatokkal is számolnunk kell. Másrészt — s ez ennek a gondolatoknak egyik legfontosabb indítéka — szakmánk közvéleményében, mint szubjektív tényezőben *ma* kell megalapozni, tudatosítani azt, ami holnap már valós tennivaló lesz. Nem elég, hogy csupán terv- és programszámok jelölje határhökök mérjék be tevékenységünket, hanem formát kell adni a szédítő vagy biztató, de jó néhány bizonyossággal is feltárulkozó jövőnek is. Nem a kíváncsiság vagy a jelen szorításai ösztökélnek arra, hogy *az iskolák és könyvtárak jövőbeni feladatairól* szót ejtsünk, hanem a népesedésszatisztika, a mennyiségi és minőségi változáson áteső tudomány fejlődése is. A kor sürgeti olyan *kereteket megteremtését*, melyek — belátható távlaton belül — lépést tudnak tartani a „gyorsuló ütemmel”.

Ha nem akarunk lemaradni, pálya szélére kerülni a társadalmi rendszerek, nemzetek versenyében, akkor számolnunk kell azzal, hogy az emberi munka mindinkább szellemi tevékenységet jelent; nem a kéz, hanem a képzett fő játszik egyre fontosabb szerepet, s ezért minősége a legkülönbözőbb szakemberek elméleti tudásán áll vagy bukik. Ezt pedig elsősorban a nevelés, az oktatás színvonalra határozza meg.

Az elmúlt évtizedekben nemcsak hazánkban volt napirenden az oktatásügy szüntelen *reformja*. Minden jel arra mutat — s ez hazai példákkal is jól igazolható —, hogy az általános és középiskolai tananyag, a tanterv mennyiségi és nem minőségi változtatásai (szűkítési, bővítési, kiterjesztési kísérletek) nem felelnek meg céljuknak: a leglényegesebb ismeretek és az ezekre épülő, változó tudásanyag felvételére való készség megalapozásának. Minőségi, strukturális változások küszöbén áll a világ ezen a területen is, s a programozott oktatással kapcsolatos kísérletek ennek csupán előjelei. Marx György cikkének adatai és következtetései kiáltóan sürgetik az illúziók és a konzervativizmus, a *rövid távon való gondolkodás felszámolását*. Igaz, hogy a most felnövő generáció tudása szélesebb és bővebb a korábbiakénál, de ez nem elegendő, pontosabban nem alkalmas arra, hogy a még életében bekövetkező „gyorsulást” követni tudja.

Elsősorban azért nem, mert — pedagógiai statisztikai felmérések éppúgy, mint a túlterhelés kapcsán elhangzó véleménynyilvánítások bizonyítják — oktatási rendszerünk és tanítási *módszereink elsősorban memória-központúak*. A felvett és visszamondott adatokra, verbális sémákra épülnek és nem a gondolkodás, a szerves kapcsolatteremtés és alkotószellemű elrendezés elvére. A mai vizsgákon, érettségien annál jobb jegyet kap a tanuló, minél hiánytalanabban teríti ki a vizsgáztató asztalára azt, amit a tankönyvek — megemésztett vagy megemésztetlen — ismerethalmazából a számadás pillanatáig megőrzött. Az effajta értelmi képzés csupán egymás mellé állítja a jelenségeket, nem tanít meg a dolgok szerves, mozgásban való látására.

Az öntermékenyítő verbalizmus a gondolkodást kikapcsolja, csenevészé teszi. S ha most egy pillanatra emellé állítjuk azt is, ami kívül esik Marx Györgynek a tudományokkal kapcsolatos mondandóján, és az érzelmi, művészeti nevelés mai formáját vesszük szemügyre, a hibák más vetületekben is kibontakoznak. Iskolában, ismeretterjesztő előadásokon, vetélkedőkön az irodalom-, művészet- és zenetörténeti adatanyag éppen attól tájolja el a hallgatót, azt fojtja verbalitásba, holt adatba, ami a legfontosabb és szinte egyedüli célja kellene hogy legyen: a művel való közvetlen találkozás gazdagító élményét. A primer érzelmi élményekre való rávezetés és a tapasztalás, alkotó játékoság mentheti meg a jövő emberét az *érzelmi elszívárosodástól*. Visszakanyarodva a tudásanyag eddig nem látott növekedésének távlataihoz: pedagógiánk mai formája, struktúrája, módszerei válaszüton állnak. A jövő elvárásainak semmibevétele menthetetlenül konfliktushoz vezet, s ez már nemzétünk egészét érinti.

Ne gondolja az olvasó, hogy amit az elméleti atomfizikus szerző mond, az csupán a természettudományos és műszaki kutatókra vonatkozik, hisz a tudás rugalmasságára a technikusnak, a szakmunkásnak éppúgy szüksége lesz.

Bárhonnan nyissunk rá az emberiség mai, a világról és önmagáról alkotott ismereteire, összefüggő láncolat egyik szeménél találjuk magunkat. Ennek a tudásláncolatnak minden pontja elmozdulóban van, változik, napról napra alakul. Az ismereteknek ebből a ma már az egyén számára beláthatatlan — s ugyanakkor létezésével kapcsolatban álló, azt meghatározó — rendszeréből az általános műveltség viszonylag mind vékonyabb rétegét kimetszeni egyre reménytelenebb, tévútra vivő vállalkozás. Annál fontosabbá válik a tudás mélyén munkáló általános *elemi gondolati formák* megismertetése, melyeknek segítségével az új és mégjobb jelenségeket, tapasztalatokat, ismereteket egymáshoz lehet kapcsolni, szervezetté tenni. Csak az ezekben való jártasság — elsősorban a matematika anyanyelvvé tétele, az összefüggések önálló felkutatására való felkészítés, az organikus fejlesztett alap tudás — útján érhető el, hogy az ember lépést tudjon tartani korával.

S ezzel a megállapítással már elérkeztünk az iskola eddigi — előadás, feleltetés — kereteiből kilépő formákhoz. S ezek között is *elsőként a könyvtárhoz*. Mint a mérleg két karja, úgy függ össze az oktatásügy alapfeladatainak megváltoztatása és a könyvtárak szerepének megnövekedése. A tananyag adatszerűségének csökkentése, az egyéni ismeretszerzésre való felkészítés, csak a *könyvtárak társadalmi szerepének, feladatainak kiszélesítésével* képzelhető el. S itt ez a gondolat sor szükségeszerűen kapcsolódik *Bereczky László*nak a *Könyvtáros márciusi* számában megjelent cikkéhez. Az oktatás eljövendő egyéni módszere, mely többé nem a tankönyvszövegek gépies bevésését jelenti, megköveteli majd, hogy a fiatalok korán és alapismeretszerűen megtanulják a könyvtárak használatát. Fejlődő gyermekkönyvtáraink könyvtárosainak tapasztalatai — a gyermekek egyéni vagy iskolai munka kívánta referenzkérdései — igazolják, hogy a mai formák között is milyen széles körű a spontán tudásigény, tájékozódási kedv. Az érdeklődés és a lelkesen végzett egyéni munkák, a fiatalok nagy részének otthonossá válása a *gyerekkönyvtárakban* nem az elmélet és a matematikailag felrajzolható távlatok, hanem az *élő valóság oldaláról jelzik előre a tendenciát*. S ha ahhoz a számhoz, ami hazánk általános iskolai tanulóinak könyvtári tagságát mutatja, hozzágondoljuk, hogy az egy évtizeden belül szakképzettséggel rendelkező új generáció életében tetemes munkaidőcsökkenéssel és szakismereteik szüntelen korrekciójával kell számolni, akkor ez a csaknem 50⁰/₀-os arány erősen növekedni fog.

Bereczky László cikkének gondolatait és aggodalmait ki kell egészíteni ezzel az érveléssel: a távlati tervezés és az a követelmény, hogy a közművelődési könyvtárak szolgáltatásai a műveltséget megalapozzák azért fontosak, mert *egy új, könyvtárat használó, ismeretanyagot sokkal nagyobb mértékben felvevő generáció „dörömböl”* majd intézményeink kapuján. Nem elégedhetünk meg a jelen tájékoztatási igényeinek felmérésével, az emelkedő görbék szorzószámaival is számolni kell.

A ma szakemberének tízszere annyit kell tudnia — legalábbis természettudományos területen — mint az előző generációnak — rögzíti felmérések alapján Marx György. S ha az emelkedő számok törvénye igaz, akkor ennek következő tanulságait kell megemlíteni. Az egyik az, hogy *az emberi teljesítőképesség nem fokozható a végtelenségig*: a hoinapi ember tudásának nagy részét jól használható tájékoztató-apparátus kell helyettesítse. A másik gondolatot — ami lényegében ugyanide vezet — *Dennis Gabor* angol fizikus professzor cikkében találjuk (*Valóság*, 1968. március), amikor távlataink kapcsán aggodva leírja, hogy az exponenciális függvények csak a matematikában emelkednek a végtelenig, a természet világában egy idő után megállapodnak, vagy katasztrofálisan zuhanni kezdenek. Ha a grafikon eme perspektíváját az ismeretek terén el akarjuk kerülni, központi helyet kell szánni a társada-

lomban — a legalacsonyabb szinttől a legmagasabbig — az ismeretanyag megőrzését és aktivizálását lehetővé tevő könyvtárnak.

Bármennyire fontos a ma még műveletlen rétegek könyvtári olvasóvá, felnőtté is tanulni kezdő emberi csoportta alakítása, ha valamilyen formában távlatokról, feladatokról beszélünk, a tudásanyag eme új, az eddigiekhez nem hasonlítható mennyiségével és társadalmasításával, a fiatal generáció igényeivel kell számolnunk.

Meggyőződésem, hogy az elméleti fizikus és a könyvtáros jelezte változások és teendők oktatási és könyvtárpolitikai kihatásai egymással szorosan összefüggenek. Másrészt kapcsolatuk a termelőerők fejlődésével igen szoros, az indítást a valós igények kényszerítik ki. Az ipari forradalom megteremtette a tudományos kutatás forradalmi változásokat hozó minőségi ugrását és az ennek megfelelő tanulási, művelődési, szakemberképzési formáit. A tudományos-technikai ugrás — amelynek most az első áramában vagyunk — szédítő gyorsulást okozott és kikényszeríti a társadalom „szakembertermelésének” új formáit. A közművelődési könyvtárak feladata két irányú: a művelődés előmozdítása, a tájékoztatás az egyik céljuk, másik viszont a szórakoztatás, a szabad idő hasznos eltöltésének biztosítása. A két feladat sokszor találkozik és együtt nyer megoldást. Arányukat mégis a gazdasági, társadalmi igények — az oktatás és művelődés céljai — formálják. Nem napilapjaink ismeretterjesztő cikkeinek népszerűsége a döntő érv Bereczky gondolatai mellett, hanem az emberi tevékenység változásait mérlegelő — és Marx György cikkében summázódó — előrelátás.

S ha valaki felvetné, hogy mindennek gazdasági, anyagi oldalával nem számol e sorok írója, akkor azt kell felelnem: az oktatásgazdaságtan elnevezésű tudományág kezdi bebizonyítani, hogy a képzésre, oktatásra fordított társadalmi kiadások sokszorosan visszatérülnek a termelőerők alkotta anyagi és szellemi javakban. Ugyanez a könyvtárak kapcsán is elmondható.

A világ népességének, ismereteinek, termelésének és az ezzel kapcsolatos tudásigénynek ugrásszerű növekedése ténykérdés. E tényekkel szembenézni — úgy gondolom — szakmánk morális kötelessége.

Fogarassy Miklós

A SZÉCSÉNYI JÁRÁSI KÖNYVTÁR NÉVADÓ ÜNNEPSÉGÉT összekapcsolta Boda Gábor kiváló szobrászművészünk Krúdy Gyula szobrának leleplezésével. A szobor a tanácsháza előtti virágos téren áll. Az Írószövetség nevében Vihar Béla költő leplezte le, s helyezett koszorút rá. A szoborleleplezést a járási könyvtárban, mely Krúdy Gyula Könyvtár nevét vette fel, szép ünnepség követte felolvasásokkal, szavatelokkal, zene- és énekszámokkal. Bodnár József tanácselnök megnyitója után Vihar Béla tartott felolvasást. A könyvtár névadó ünnepségén megjelent a nagy író leánya, Krúdy Zsuzsa és a szobor alkotója, Boda Gábor is.

Az egységes könyvtári rendszer és a szakszervezeti könyvtár

Szokatlan jelenség, hogy ugyanabban az országban, ugyanabban az időszakban, azonos jellegű területen egymással ellentétes irányzat jusson érvényre.

Pedig ez történt nálunk. Ismeretes, hogy a falusi könyvtárak tanácsi kezelésbe adásának következménye a letéti rendszer bomlása volt, nagyjában ugyanazon időszakban pedig a szakszervezeti könyvtárak a könyvellátás szempontjából is korszerű, letéti rendszerrel dolgozó hálózatokba tömörültek. (A tanácsi kezelésbe adásban a közvetlen érdekeltség elve érvényesült, s ezért nem csoda, hogy annak nyomán megsokszorozódtak a könyvtárra fordított összegek. Mindennek ellenére a kis falvak könyvtárainak választéka az évente beszerzett könyvek alacsony száma miatt mégsem kielégítő. Elkerülhetetlen tehát valamiféle formában történő integrálódásuk.)

Kiss Jenőnek a Könyvtáros márciusi számában a megyei szakmaközi könyvtárak helyzetére vonatkozó cikke azt is jelezte, hogy Budapesten is uralkodó szerepet tölt be a szakszervezeti könyvtárakban a letéti rendszer, sőt a szakmák már 1955-ben megkezdték annak kialakítását. Valóban, közművelődési könyvtárügyünk egyik büszkesége a jól megszervezett és gazdaságos szakszervezeti hálózat, amely a munkásosztály tekintélyes hányadát vallja olvasójának és szinte a városban lakó egész munkásság számára nyújt gazdag könyvválasztékot a munkahelyen.

Kiss Jenő nem elégszik meg pusztán egy jubileumra szóló összegezéssel, cikke jelzi, hogy „a szakszervezeti mozgalom újra a változások korát éli... újra előtérbe került a szakmai szervezkedés elve”. Úgy véli azonban, hogy „mindez nem teszi feleslegessé a területi szervek és intézmények létét és működését”. Mindez igaz, és ennek az elvnek, illetve gyakorlatnak a fennmaradása döntő jelentőségű a szakszervezeti könyvtárak további sorsa szempontjából.

Látnunk kell azonban azt is, hogy a letéti rendszer kialakítása idején a szakszervezetekben általában is érvényesültek bizonyosfokú központosítási törekvések, amiket a SZOT-ban működő könyvtári irányítók felismertek s a kedvező feltételeket felhasználták a mai rendszer megteremtésére. Máris jelek vannak azonban arra, hogy a legújabb fejlődés következtében a letéti rendszer veszélybe került. A megyei központok vezetői nem egy helyen arról panaszkodnak, hogy egyes szakmák „visszakövetelik” könyvtáraikat, azaz ki akarják vonni őket a letéti ellátásból. Győrben például a Közlekedési Dolgozók Szakszervezete, amely eddig nem törődött különösebben a könyvtári munkával, az Autóközlekedési Vállalathoz főfoglalkozású könyvtárost kíván beállítani, ami első pillanatra fejlődésnek látszik, azonban megfontolandó, hogy ennek következtében az évi 4500 Ft-os könyvbeszerzési kerethez 20 000 Ft-os bérletpot költenének el.

A letéti rendszer megszüntetése valóban retrográd lépés lenne, kivéve az olyan nagyságú könyvtárak esetében, amelyek vállalnák, hogy maguk is ugyanolyan könyvvállományt szereznek be, mint amilyenel eddig a csere révén rendelkeztek. Semmi sem indokolhatja ugyanis a gazdaságosság elvének súlyos megsértését.

A tanácsi hálózatokban a letéti rendszer felbomlását az a téves szemlélet sietette, amely a helyi szervek, tanácsok önállóságának növelése érdekében „decentralizálást” követel — nagyon helyesen —, azonban a kor követelte magasabb fokú kooperáción alapuló központi ellátást mindig összetévesztette a „centralizálással”. Ezért félő, hogy az új gazdasági mechanizmusnak megfelelő szakszervezeti decentralizálás gépies alkalmazása is veszélybe fogja sodorni a jelenlegi könyvtári ellátási rendszert.

Ettől a jelenségtől illetve veszélytől eltekintve is, úgy érzem, ki kell egészíteni Kiss Jenő eddigi megállapításait néhány kérdés felvetésével:

— A mostani szakszervezeti könyvtári rendszer — a további természetes növekedéstől eltekintve — befejezettnek tekinthető-e?

— Megfelel-e a munkásosztály társadalmi szükségleteinek?

— Mi lenne kívánatos fejlődési irányzata?

A szocialista országokban mindenütt az *egységes*, a szakszervezeti és a városi könyvtárakat jobban egybefogó, kooperatív hálózat kialakítását tűzték célul, anélkül azonban, hogy valamiféle erőszakos egyesítést vettek volna programba. Nyilvánvalóan helytelen volna a szakszervezetek kulturális tevékenységének legfontosabbját, a szakszervezeti könyvtárügyet ezen a címen elsorvasztani, a szakszervezetek jelentőségét ezzel is csökkenteni.

Nem közömbös azonban, hogy milyen irányban fejlődik a szakszervezeti könyvtárpolitika. Noha a munkásság egyéb könyvtárakat is használ, a szakszervezeti könyvtárak, a könyvek és az olvasók részesedése a két közművelődési hálózat eredményeiből — úgy érzem — egyik szocialista országban sem olyan nagy, mint nálunk.

Eltekintve a nagy, tehát lényegében területi feladatokat is ellátó könyvtáraktól, a szakszervezeti könyvtárak működési formájukat tekintve társadalmi munkás könyvtárossal rendelkező, rövid ideig nyitvatartó könyvtárak, amelyek kölcsönzési funkciójuk mellett alig tudnak más feladatot vállalni. Lényegében a munkásosztály szakirodalmi ellátásában sem vesznek részt, rábízván azt az üzemi műszaki könyvtárakra.

A szakszervezeti könyvtáraknak a könyvtárak funkciórendszerében való elhelyezése tekintetében nagyon leegyszerűsítve eddig a következő nézet alakult ki:

Mivel a szakszervezeti könyvtár mindenütt jelen van a munkahelyen, legyen az olvasáshoz szoktatás iskolája, szakirodalmi és ismeretterjesztő művei révén pedig a munkásság politikai öntudatának, műveltségének fejlesztője. Ez a szerepe azért is rendkívül fontos, mert a munkásosztály feltöltődése elsősorban faluról, általában az alacsonyabb műveltségi fokon álló rétegekből történik. A szakirodalmi ellátás szerepe a vállalati szakkönyvtáré, a magasabb igények (folyóiratolvasás, tájékoztatás, általában a helybeni használat) kielégítésére, az önképzés, továbbképzés szakirodalmi alátámasztására már inkább a tanácsközművelődési könyvtárak alkalmasak. A szakszervezeti könyvtáraknak tehát valamiféle továbbküldő szerepük is van mindkét irányban, mint minden ún. „helyi jelentőségű” könyvtárnak. Ez a könyvtár típus tehát a közművelődési könyvtárügy legalsó lépcsője, és igénybevétele a statisztikák szerint is igen magas százalékban a szépirodalom kedvéért történik.

A szakszervezeti letéti könyvtárak ezt a szerepüket — mondhatjuk nyugodtan — jól töltik be, társadalmi munkás könyvtáraik lelkesen, odaadón dolgoznak, és hálózati irányításuk is jól szervezett.

Am bármilyen jól látja is el feladatát a hálózat, kimondhatjuk, hogy *a jelenlegi szolgáltatási szint a fejlődés szempontjából nem kielégítő és ezért nem konzerválható.*

A munkásosztály feltöltődése lényegében befejeződött. Kulturális felemelkedése állandósult folyamat, s a társadalmi fejlődés a munkássággal szemben is egyre magasabb követelményt támaszt. Továbbképzése sem maradhat meg az eddigi formák között. Mindinkább szüksége van a szakfolyóiratokra, a szakkönyvekre, általában a magasabb szintű tájékoztatásra. Még néhány év és a munkásosztály általános és sokrétű tájékozódási igénye egyre kevésbé elégíthető ki a pusztán kölcsönzési funkcióra szorítkozó kis szakszervezeti könyvtárból.

Válaszút elé kerül tehát a szakszervezeti könyvtár: vagy megmarad ezen a szolgáltatási szinten, aminek következménye, hogy a munkásosztály számára *alacsonyabb színvonalú könyvtári szolgáltatást* állandósít, s ezzel tulajdonképpen megvárja, míg a fejlődő olvasói igények következtében lassan elsorvad. Vagy pedig fokozatosan áttér egy magasabb fokú, a tanácskönyvtárakéval jobban összehangolt rendszerre. Úgy vélem, nem kell bizonyítgatni, hogy az első út választása mind a

A Szegedi Kendergyár szakszervezeti könyvtára (MTI Fotó — Tóth Béla felv.)

munkásosztállyal kapcsolatos művelődéspolitikánk, mind a szakszervezeti könyvtár-ügy társadalmi szerepe szempontjából súlyos hiba volna.

Megkérdeztem néhány megyei szakszervezeti könyvtári vezetőt, hogyan látják a szakszervezeti könyvtárak továbbfejlődésének útját: Többen az üzemben megvalósítandó további függetlenítésektől várnak fejlődést. Sajnos ezt a megoldást — néhány esettől eltekintve — perspektívatlanoknak látom, hiszen a könyvtárak jellege így alig változik, sőt a folyamat a központi ellátásból való kilépést, az „önálló” szakszervezeti kölcsönző könyvtárak fejlődését segítené elő.

Nézzünk meg néhány példát:

A hozzávetőleg 30 000 lakosú Salgótarjánban a megyei könyvtáron kívül 79 letéti és 8 önálló szakszervezeti könyvtár is van. Egy-egy letéti könyvtárra kb. 400 kötet jut. Vajon nem volna-e fényűzés itt további könyvtárakban főfoglalkozású könyvtárosokat beállítani?

Győrben ma 1 megyei, 12 városi, 1 SZMT központi és 67 szakszervezeti, összesen tehát 81 könyvtár működik.

A világszerte felszámolni kívánt ún. „népkönyvtári” rendszer maradványait néhány vonatkozásban már sikerült kiirtani, például a korszerű, gazdagabb, színvonalasabb állománnyal, a letéti cserékkel. A rövid nyitvatartási idő, a helyben-olvasás hiánya, az *apró könyvtárak sokasága* azonban népkönyvtári vonás, és gátolja a fejlődést. (Pl. Debrecenben 104, Miskolcon 102, Pécsen 105, Szegeden 71 szakszervezeti könyvtár van.)

Mi legyen tehát a korszerű fejlődés útja?

Mínt hogy a munkahelyen történő ellátást mindaddig fenn kell tartani, amíg arra igény van, megoldást a *területi és a munkahelyi ellátás szintézise* adhat. Ennek nem egy példája mutatkozik a szakszervezeti könyvtárügyben. Az az eddigi irányelv azonban, hogy a szakszervezeti könyvtárak nyissák meg kapuikat a gyár környékének lakossága számára, önmagában még nem adhat végleges megoldást. Nem hozna létre kielégítő szolgáltatásokat, fokozná a városi könyvtárak elaprózottságát, azaz kis letéteknek nagy, kerületi könyvtárak helyett való megjelenését, fenntartását a telepítési esetlegességeket. A városokban arányosan elosztott hálózati rendszert követel az idő. Ennek érdekében a szakszervezeteknek a *munkáskerületekben* nagy, tehát kerületi jelentőségű könyvtárak fenntartását kellene vállalniuk nyilvánvalóan a város tanácsi könyvtáraival való ésszerű területi megosztással. A szintézist pedig a munkahelyi ellátás oldaláról nézve az jelentené, hogy mindaddig, amíg arra szükség van, az üzemekben fenntartott szakszervezeti letéthelyek ezeknek a kerületi szakszervezeti könyvtáraknak lennének a fiókjai, nem zárva ki azt a lehetőséget sem, hogy megegyezés (szerződés) alapján városi (esetleg városi kerületi) könyvtár is nyisson fiókot az üzemekben. (A szakszervezeti könyvtárügy irányításában mutatózó rugalmasság erre is teremtetett már példát.) Az átalakulás során a mostani szakszervezeti hálózati központok fokozatosan közvetlen szolgáltatást nyújtó, élő könyvtárakká alakulnának, és a könyvtárosokon kívül jelenleg szinte senki által sem használt prézens anyaguk bekerülne a használat vékeringésébe.

Feltehető az a kérdés, hogy a nagyobb közművelődési könyvtárak megjelenése, a tájékoztató feladatok előtérbe kerülése nem megy-e a társadalom egészét érintő könyvtári tevékenység: tehát a nevelő, tudatformáló, a széles körű propaganda-munka rovására? Meg kell jegyeznünk, hogy a közművelődési könyvtárak tájékoztató tevékenységének fogalmi köre nem szorítkozik pusztán a „referenzs kérdések megválaszolására”, hanem oda egyebek között az aktív olvasás, tanácsadás egésze beletartozik, sőt annak legfontosabb részét alkotja. Ami pedig a könyvtárak „tájékoztató értékét” illeti, az nyilvánvalóan egyenes arányban áll az oda beáramló szükséges könyvtermék mennyiségével illetve választékával. Mindenképpen bővülésről és nem szűkítésről van szó. A hosszabb nyitvatartás, nagyobb választék, a tanácsadás aktivizálódása éppen a nevelő szerep számára teremti jobb feltételeket.

A szakszervezeti könyvtárügy szempontjából tehát a fenti megoldás azt is jelentené, hogy amilyen mértékben csökkennének az olvasói igények a kisebb üzemekben elhelyezett fiókokban, abban a mértékben fokozódnának központjaikban. Ebből következik, hogy maga a szakszervezeti könyvtárügy nem sorvadna el, pusztán annak korszerűtlen formái.

Lehet, hogy mindez első pillanatra megvalósíthatatlannak látszik. „Közelebb vinni a könyvet a dolgozókhoz” — ez volt a jelszó, amelynek nyomán könyvtárak ezrei születtek. Ma már ezt a jelszót így kellene megfogalmazni: közelebb vinni az *igazi, hatékony könyvtárat a dolgozókhoz*.

A legnagyobb kérdés azonban az, hogy ez a szakszervezeteken belül is nagyobb kooperációt igénylő feladat nem minősül-e a lényegét meg nem értők előtt „centralizálásnak”? A józan döntéstől a munkásosztály magasabb fokú könyvtári ellátása függ.

Sallai István

NÉPMŰVELÉSI-KÖNYVTÁRI HETEK HAJDÚ-BIHAR MEGYÉBEN

I. Valami elkezdődött

Április hónapban emlékezetes napokat töltöttünk Hajdú-Bihar megyében. Új művelődési intézményeket: könyvtárakat, klubkönyvtárakat, művelődési otthonokat látogattunk. Ezek az új művelődési intézmények nem a véletlen szeszélye folytán kerültek ezen a tavaszon, szinte egy időben átadásra. Létrehozásuk kétévi gondos tervezés eredményét jelzi s azt, hogy megindult végre Tiszántúl e fontos vidékének művelődési előrelépése is.

A művelődési eredmények számbavételénél a Hajdúság eddig az utolsók között volt. Tudták, keserűen emlegették ezt a hajdúsági művelődési munkások. Ez a megye 50—60—100 évvel volt hátrább a gazdasági-társadalmi-művelődési fejlődésben, mint náluk viszonylag szerencsésebb magyar vidékek. Történelmi oka volt mindennek. De a történelmet emberek csinálják, s emberek tudják meg is változtatni.

A szocialista társadalom építése új keretet, új lehetőséget és új erőt is jelent egy-egy vidék életének kibontakoztatására. Hajdú-Bihar társadalmi fejlődésének megyei szervezői és irányítói s a megye művelődési munkásai megtették az első lépéseket az elmaradottság felszámolására. Jól tudják, hogy a nép műveltségének fejlesztése elősegíti a gazdaságot, a társadalmi előrelépést is. Ezért Hajdú-Biharban kedvező légkört teremtettek a kultúra terjesztésének. A kultúra támogatásának szemlélete felülről lefelé terjedt, általánossá vált a megyében és a mindennapok gyakorlatában kezdte meg érvényesülését.

A párt és a megyei tanács vezetői lehetőséget nyújtottak a művelődési osztálynak bátor kezdeményezésekre, tervszerű előkészületekre. Együtt járt ezzel a művelődési munkások gondos kiválasztása. A megyei művelődési intézmények: a könyvtár, a múzeum, a művelődési ház és a moziüzemi vállalat irányítása képzett és lelkes szakemberek kezébe került. A célszerű személyi kiválasztás fokozatosan érvényesül a járási és városi művelődési intézmények munkatársainak beállításánál is. Mindez emelte a kulturális intézmények politikai és művelődési erejét s az intézmények fenntartói és munkásai most már együttesen foghattak a könyvtárak és művelődési házak működési feltételeinek korszerű kialakításához.

Növelte a munkakedvet és a siker reményét az a körülmény is, hogy a megyében indult fejlesztéssel egy időben a táj művelődési központjának, Debrecen városnak kulturális élete is hasonló szellemben és új lendülettel kezdett virágozni. Kialakulhatott a város és a táj művelődési életében a nélkülözhetetlen kedvező kölcsönhatás. A debreceni és a hajdú-bihari művelődési munkások ma úgy érzik, hogy érdemes dolgozniuk, mert munkájuknak van értelme, látszik az eredménye és nem marad el a megbecsülése.

Ez a kedvező kulturális légkör felszínre hozta a helyi erőforrásokat. Most átadott 12 új művelődési intézményüket nagyobb részben helyi erőforrásból létesítették. Nem nagy dolog egy-két szép könyvtárt építeni az ország valamely vidékén. Hajdú-Biharban azonban többről van szó. Itt módszeresen mérték fel a szükségleteket és tárták fel a megvalósítás lehetőségeit. Itt már érvényesül a művelődési intézmények telepítésénél nélkülözhetetlen tervszerűség, szakszerűség.

Két esztendő munkájának első eredményeit szemlélhettük a megyei népművelési-könyvtári hetek rendezvénysorozatán. És biztató volt hallani tanácsok vezetőitől, művelődési munkásoktól, hogy mindez csak a kezdet.

P á l d y R ó b e r t

2. Hogyan csináltuk és mit tervezünk?

Felszabadulásunk 23. évfordulóján ünnepség sorozat kezdődött Hajdú-Bihar megyében, melynek során bemutatásra került az a 12 közművelődési intézmény, melyet 1966-ban és 1967-ben építettünk, korszerűsítettünk, vagy bővítettünk. Derecskén új járási művelődési központot tekinthettek meg az ünnepségsorozat vendégei, Vámospercsen új művelődési házat és könyvtárat, Fülöpön, Nyírmártonfalván új klubkönyvtárat, Hajdúnánáson, Berettyóújfaluban és Polgáron korszerűsített járási, illetve városi művelődési központokat és könyvtárakat, Tiszacsegén, Komádiban és Hajdúdorogon új könyvtárakat, Kokadon új művelődési házat és könyvtárat, Hajdúböszörményben a megye első gazdagon felszerelt természettudományos klubját.

A felsorolt helyeken elvégzett munka része annak a programnak, melyet a Hajdú-Bihar megyei Tanács 1975-ig terjedően a közművelődési intézmények fejlesztésére elkészített. A program két részből áll: egy 1970-ig tartó, lényegében a harmadik 5 éves tervet magában foglaló úgynevezett tanács-ciklus programból és egy 1975-ig tartó fejlesztési tervből, amely pontosan kimutatja: mi a tennivalónk, hogy a közművelődési intézmények tárgyi feltételeinek színvonalában *elérjük az országos átlagot*. Természetesen ezek a programok tartalmazzák az előteremthető beruházási és felújítási költségeket is. A harmadik 5 éves terv végéig szóló, tehát a tanács-ciklus programunkban ez az összeg 60 millió Ft, a negyedik 5 éves terv végéig pedig további 120 millió Ft. A tervezet megvalósíthatóságát mutatja, hogy a tanács-ciklus program 60 milliós beruházási és felújítási munkálatai 1970-ig befejezésre kerülnek. Az eddig megvalósult és a bevezető részben felsorolt munkálatok költsége majdnem 15 millió Ft volt. A negyedik 5 éves tervet magában foglaló költségek előteremtése semmiképpen sem lehetséges saját erőből. Előzetes számításaink szerint, a harmadik 5 éves terv tényszámai alapján mintegy 50 millió Ft az a hiány, amellyel a megye semmiképpen sem tud megbirkózni. A harmadik 5 éves tervre előirányzott állami hitelek és saját erőforrások arányát jól szemléltetik a következők: állami beruházásból kapunk 15 és fél millió Ft-ot, felújításra kb. 4 milliót, s ebből már adódik, hogy saját erőforrásból kb. 40 millió Ft-ot kell előteremtenünk. Ebből a felsorolt intézmények beruházási és felújítási költsége — mint említettük — 15 millió.

Ennek a munkának, illetve a saját erőforrások ilyen nagymértékű kulturális felhasználásának a szükségességét *a megye gazdasági és kulturális elmaradottsága indokolja*. Az Alföld évszázados elmaradása közimert. Nem hasonlíthatjuk a Dunántúlhoz, azokhoz a tájegységekhez, ahol már régen kiépültek a nagy ipari központok, amelyek kulturális téren is lehetővé tették a gyorsabb fejlődés ütemét. Az Alföldön belül pedig Hajdú-Bihar megye területe a legelmaradottabb. A felszabadulás után és még az 1965-ben befejeződött második 5 éves terv idején is a legszükségesebb ipar megteremtésével, a nagyüzemi mezőgazdaság megalapozásával és az alapvető kommunális létesítmények megteremtésével kellett foglalkozni. A kultúra otthonaira csak ezek után kerülhetett sor. Amikor a Dunántúlon már az 50-es években új művelődési házakat és könyvtárakat építettek, vagy alakítottak ki, akkor Hajdú-Biharban még utak, járdákat, a villamosítást kellett létrehozni. A faluvillamosítás is csak a második 5 éves tervben fejeződött be. Nagy feladatokat adott az ivóvízellátás jó megszervezése is. Még jelenleg is csak 30 törpevízmű működik a megyében. Csatornázásra pedig a városokban is csak a harmadik 5 éves tervben kerülhetett sor. Mindezek érthetővé teszik, hogy a kulturális munka feltételei nagyon szegényesek voltak a megyében. Nem arról van szó, hogy semmi sem jutott a kultúrára, hiszen a felszabadulás óta a második 5 éves terv végéig 23 új művelődési házát építették, és minden községben, a nagyobb tanyaközpontokban is megteremtették a közművelődés: a könyvtári és népművelési munka valamilyen feltételét, azonban a hajdú-bihari nagyközségek és városok szükségleteinek megfelelő, korszerű objektumok nem álltak rendelkezésre.

Tulajdonképpen ennek a helyzetnek az alapos elemzése és tudományos *felmérése* adta az indítékot annak a programnak a megvalósításához, amelynek első jelentkezése a bevezetőben felsorolt 12 közművelődési intézmény bemutatása volt. Ehhez vegyük hozzá, hogy rajtuk kívül a megyei tanács saját erőforrásból 40 művelődési ház, könyvtár, illetve zeneiskola berendezését és felszerelését újíttotta meg, továbbá 1967-ben költségvetésen felül majdnem másfél millió Ft értékben vásárolt könyvet és könyvvállványt a tanácsi könyvtáraknak.

Intézményhálózatot fejlesztő munkánk következő lépése korszerű új könyvtár megépítése *Hajdúszoboszlón*, járási könyvtárak megépítése *Püspökladányban* és *Biharkeresztesen*, új művelődési ház és könyvtár létrehozása *Földesen*, *Esztárban*, *Kismarján*, *Kabán* és *Csökmön*, új klubkönyvtárak létrehozása *Bakonszegen*, *Hencidán*, *Körösszakálban*, *Újszentmargitán* és *Váncsodón*. Ezen kívül folynak az előkészületek *Püspökladányban* egy művelődési központ és *Hajdúszoboszlón* egy múzeumi kiállítási helyiségcsoport megépítésére. Az 1967. január 1-én megalakult *városi és megyei művelődési ház* is új épületet kap, melynek elhelyezési tanulmányterve már elkészült, az építkezési munkálatok 1969 őszén kezdődnek és 1971 decemberében vagy 1972 áprilisában lesz az új épület átadási időpontja. A városi és megyei művelődési ház elhelyezési tervével együtt kijelölésre került és elkészült a *megyei könyvtár* új épületének telepítési terve is. Megépítésére azonban csak az új művelődési ház épületeinek befejezése után kerülhet sor.

Ennek a nagyarányú munkának az előkészítése hatalmas energiát kívánt a megyei tanácstól, a megyei közművelődési intézményektől, a járási és a községi tanácsoktól. Tudományos megalapozottságú felmérések, statisztikák és nagyon sok tárgyalás, vita előzte meg a munka elindítását, s tovább is folynak a tárgyalások és

viták. Nagy szerepe volt és van ebben a munkában a megyei pártbizottságnak, továbbá a megyei és járási népművelési tanácsoknak: annak az egységes közművelődési szemléletnek, amelyet Hajdú-Biharban kialakultnak mondhatunk.

A létesítményekre és az előkészületi tervekre jellemző, hogy korszerűségben és alapterületi igényben nem alksznak meg a községek, járások, városok: a feltétlenül szükséges alapterületet és színvonalat mindenütt biztosítják. A Püspökladányi Járási Tanács például azért vetett el egy típustervet, és döntött egyedi tervezés mellett a járási könyvtár és művelődési központ megépítésénél, mert a típustervben az előírtnál kevesebb alapterület jutott volna a járási könyvtárnak. Előrelátó volt ez a döntés, és végül is ez lesz az olcsóbb, mert nem járunk úgy vele, mint korábban más esetekben nagyon sokszor, hogy az elkészült közművelődési objektum már megépítése pillanatában korszerűtlenné vált.

A kialakult könyvtári és népművelési munka tartalmi színvonala és intenzitása — amelyre ennél a témánál most nem tudunk kitérni — megköveteli, hogy a korszerű munkának korszerű feltételeket teremtsünk, s mindezt elsősorban a saját erőnkől.

Szóllósi Gyula

3. A továbbfejlődés garanciái

Az előbbieken *Szóllósi Gyula* 10 új könyvtár elkészültéről és 14 újabb könyvtári építkezés tervéről számolt be. Mi 8 egyéb építkezés számadatával szeretnénk megtoldani Hajdú megye építkezési leltárát, ezekről 1966-tól kezdve adott hírt lapunk. Ráadásul szólni kell arról a mozgásról is, ami a megyeszékhelyen, a *Debreceni Városi Könyvtár* hálózataiban tapasztalható: erről még pontos számvetést sem tudunk készíteni, mert a tervezett építkezések listája szinte napról napra bővül. A dicséret tehát nemcsak a megye, hanem a város vezetőit is illesse meg, hisz nélkülük ez az országban legutoljára megszervezett városi könyvtárhálózat nem tudná utolérni a többit. Pedig utol fogja érni egy-két éven belül — ha meg nem előzi őket —, mégpedig a szakszervezetek segítségével, mert ezek oly hatékonyan vállalnak részt a könyvtártelepítési hézagok eltüntetéséből, hogy máris Debrecenben működik a legtöbb közös *szakszervezeti-városi* fenntartású könyvtári intézmény az országban.

Néhány évvel ezelőtt a Hajdú megyei könyvtárosok panaszosan sorolták fel, hány jó könyvtárost emeltek ki munkahelyéről magasabb párt-, tanácsi vagy tömegszervezeti funkcióra. Mi nem tartottuk ezt olyan nagy bajnak. Egyrészt azért nem, mert

Olvasósarok a Debreceni Városi Könyvtár Hatvan utcai fiókkönyvtárában (Balogh László felv.)

„szövetségeseink” száma épp a legfontosabb helyeken nőtt meg, másrészt számítottunk rá, hogy egy jó szellemű, szakmailag igényes közösség természetes felzárkózásával is képes lesz utánpótlásának magas színvonalát fenntartani. Valóban így történt: jól eső érzés látni, hogy milyen *kitűnő könyvtáros gárda* működik a megye városai-ban és járási székhelyein. Az építkezési hullám terjedésének — szerintünk — ők adják meg állandó ritmusát, éppen azért, hogy megfelelő színvonalon képviselik a könyvtári igényeket, és azért, hogy személyük nemcsak megbecsülést vívott ki a vezetők előtt, hanem kéréseik mögött ott van a *szakmai hitel aranyfedezete* is. Mindezt talán némileg megmagyarázza, hogy Hajdú megyében miért ilyen hirtelen születtek meg a sikerek, pedig sokkal inkább arról van szó, hogy csupán az első gyümölcs-csei érték be egy több évig tartó munkálkodásnak.

A további sikerek másik záloga a *módszerekben* rejlik. Tavaly, a hajdúdorogi könyvtáravatással kapcsolatban feljegyeztük, hogy ennyi *tanácselnököt* mint ott, még nem láttunk könyvtárnyitáson. A fülöpi klubkönyvtár felavatásán azonban leg-alább kétszer annyi tanácsvezetőt üdvözölhetett a vendéglátó tanács, mint 1967-ben a hajdúdorogi. A mostani összejövetelnek nemcsak abból a szempontból volt jelentősége, hogy az új, nagyon szépen berendezett könyvtárnak már a látványa is szelíd erőszakot jelentett a példa követésére, hanem az összejövetel felszólalásai különböző ötleteket (az anyagi fedezet előteremtése, szövetségeseink keresése, társadalmi munka) is kínáltak a követésre, másrészt a bemutatott könyvtár szakmai vitája az építke-zésre készülő *tanácsvezetők hozzáértését* sokkal jobban növelte, mintha számukra valamilyen semleges helyen hosszú szemináriumokat szerveztek volna. Hajdúdorog-on például *Sallai István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ főosztály-vezetője szakmai bírálatában megjegyezte, hogy a frissen átadott községi könyvtár felnőtt- és gyermekrészlegének elegendő lett volna egyetlen kölcsönző pult is, mert ezáltal a helymegtakarításon kívül a könyvtáros vagy könyvtárosok munkavégzésé-ben szintén ésszerűsítéseket lehetett volna elérni. Most, a *Komádi Községi Könyv-tárban* azt láttuk, hogy a hajdúdoroginál nagyobb alapterületű könyvtár felnőtt- és gyermekrészlege számára egyetlen kölcsönzőpultot helyeztek el, s így a dorogi tanu-lások figyelembevétele itt már testet öltött.

Egyébként minden meglátogatott könyvtárban feljegyeztünk valami örömdetést. *A fülöpi új klubkönyvtárban* elsősorban az a rokonszenves, hogy ez a fiatal és vi-szonylag kis község milyen szívósan, milyen nagy áldozattal (510 000 Ft), a lakosság mennyi erőfeszítése és verejtéke árán, *több kudarcba fulladt kísérlet ellenére* végül mégis megteremtette rendszeres kulturálódásának méltó keretét. Itt mozihoz épített emeletes taldalaképület földszintjére került a klub, a ruhatár és büfé, emeletére a könyvtár. A beosztáson lehetne vitatkozni, de tény, hogy a könyvtárnak így több hely jutott, mint a földszinten, és a klubban elhelyezett folyóiratállvány lehetővé teszi a lapok használatát a kölcsönzési időn kívül is. Maga a könyvtár nagyon szép: a *Tanért* (azelőtt *Ifért*) vállalatnak a mezőgazdasági kiállításon bemutatott ízléses klubkönyvtári berendezése kitűnően érvényesül az eléggé tágas, világos teremben.

Nyírábrányban az tetszett, hogy a régi tőpusterv alapján épített művelődési ott-hon kiadóablakosra tervezett könyvtárának hátrányait milyen hatékonyan próbálják kiküszöbölni. Itt a könyvtáros tavaly még nem volt nyolcórás státuszon, mégis akkora forgalmat bonyolított le, amely egy kisvárosi könyvtárnak is becsületére válnék. *Vá-mospércsen* az új művelődési ház emeletén működő új könyvtár szintén kedvező be-nyomást kelt, és nagyon jó forgalmat bonyolít le. Reméljük, hogy éppen ez a jó munka fogja eredményezni, hogy a község vezetői megoldást találjanak arra az esetre, ha a könyvtár kinövi jelenlegi kereteit.

A *Komádi Községi Könyvtár* önálló épületéről és belsejéről borítónk második és harmadik oldalán közlünk képeket. Ezek minden bizonnyal jól érzékeltetik, hogy az a 300 000 Ft, amelyet a megye és a község a volt pénzügyőri épület átalakítására költött, megérté a befektetés. Maga a könyvtár nem túl nagy: 164 m² alapterülete a község lélekszámahoz (9000) képest kicsinek tűnik, azonban a jó beosztás és az udvar felé történő terjeszkedés lehetősége javítja adottságait.

Az L alakú ház különös előnye, hogy két bejárata van, így a különböző részle-gek (felnőtt, gyermek) és helyiségek (olvasóterem, amely klubnak is alkalmas) külön is használhatók. Nagyon tetszett, hogy zárt, üvegezett folyosóján a belső falfelület felső részén képesasztó deszkákat vezettek végig, s az első néznivalót, egy fénykép-kiállítást már a megnyitásra bemutathatták. Az ablakok alatt — ha nem is bőven — annyi hely van, hogy néhány oda szabott üveges tárló még elhelyezhető. Reméljük, hogy ezek megtervezésében a megyei múzeum segíteni fog, mert a tárlókban a köz-ség múltját idéző tárgyakat lehetne elhelyezni: így kapcsolódna össze itt is a jelen a múlttal, hogy a száguldó idő, mely egyre gyorsabban átforgja a falut, meg ne szakítsa a folytonosság fonalát. Komádiban a falu szélén már áll a televízió 150 m magas tornya, s ha a fotóriporter kicsit elfordította volna gépét (l. a borítónk máso-

dik oldalán levő képet), nemcsak a könyvtáráépület kéményén békésen fészkelő gólyát örökítette volna meg a lencse, hanem a könyvtár televíziós antennáját is. Hogy a „televízió utáni korszakban” se váljék anakronizmussá a könyvkultúra, a könyvtárnak is törekednie kell arra, hogy egyszerre legyen múlt, jelen és jövő foglalata.

Gerő Gyula

4. Könyvtáros ankét Komádiban

Első alkalommal került sor arra, hogy a *Könyvtáros* a szerkesztő bizottsági ülését falun tartotta. A most felavatott Komádi Községi Könyvtárban lefolyt ülés a megyéből meghívott könyvtárosok és művelődési szakemberek részvétele folytán emlékezetes hangulatú *ankettá* vált. A szerkesztőség a *meghívott vendégektől* azt kérte, hogy a lap egészéről és használhatóságáról mondják el véleményüket, s hogy hosszabb időszakra visszatekintve vizsgálják a szerkesztés problémáit. Az ankét aktivitására jellemző, hogy az ülést nem a hozzászólások elapadása, hanem végül is a budapesti vonat indulása miatt kellett berekeszteni. A vitában részt vettek: *Arató Attila*, a Debreceni Megyei Könyvtár igazgatója, *dr. Simon Zoltán*, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa, *K. Nagy Imre*, a Hajdúböszörményi Városi Könyvtár vezetője, *Szölösi Gyula*, a megyei tanács művelődésügyi osztályának helyettes vezetője, *Kertész Gyuláné*, a Debreceni Városi Könyvtár igazgatója, *Lázár Imre*, a Hajdúböszörményi Városi Könyvtár munkatársa, *Nótin Mihály*, a Debreceni Megyei Könyvtár gazdasági igazgatója, *Nagy Jenő*, a Debreceni Járási Könyvtár munkatársa, *Csendes János* és *Kertész Gyula*, a debreceni tanítóképző intézet tanárai és a képző két hallgatója.

A hozzászólások kifejezték, hogy a *Könyvtáros* fontos szerepet játszik a könyvtári fő célkitűzések népszerűsítésében, a könyvtárosi közvélemény formálásában, s egyre jobban betölti azt a feladatát, hogy ellássa az egységes magyar könyvtárügy sajátos szolgálatát. Többen is elismerőleg emlékeztek meg a lap frissességéről, aktualitásáról, feladatokra mozgósító szerepéről. Ebből a szempontból nagy olvasói visszhangot váltott ki az utolsó számokban a közművelődési könyvtárak feladatairól és funkciókörének bővüléséről indított vita. A résztvevők számos észrevétellel egészítették ki a *Rácz Aranka*, *Bereczky László* és *Kiss Jenő* cikkeiben kifejtett gondolatokat. Egyetértő fogadtatásra talált a lapnak az a törekvése, hogy rendszeresen foglalkozzék az új gazdasági mechanizmus és a könyvtárügy vontkozásaiival. E témakörben máris több írást közölt, de még további cikkeket és elmélyült számvetéseket sürgettek a könyvtárosok. Határozott igény jelentkezett például a tanácsok nagyobb önállóságának és a hálózati elv érvényesülésének együttes hatását hangsúlyozó elvi probléma kifejtésére. Kérték azt is, hogy a lap többet foglalkozzék a könyvtárvezetés speciális kérdéseivel, a vezetőkkal szemben támasztott követelményekkel. A szerkesztőség számos javaslatot kapott megírandó cikkeik témáira. Volt, aki a városok és a megyék közötti egyenlőtlen könyvtári fejlődés tendenciáinak problémáival való foglalkozást sürgette, más felszólaló a könyvtári gazdasági tervezéshez kért hasznosítható publikációkat (pl. a könyvtári világitási és takarítási normák kérdéséről!), s nagy egyetértés fogadta azt a javaslatot is, hogy a lap indítson vitát az állomány-
apaszítás kérdéseiről. Örömmel lehetett leszűrni, hogy a lap helyesen irányította a figyelmet néhány közérdekű kérdésre, s hogy több korábbi cikke nemcsak elgondolkoztatott, hanem a megoldások keresésére is ösztönözte a könyvtárosokat (például a nyitvatartási idő helyzetét elemző, az esti kölcsönzési idő növelését szorgalmazó írások). Kritikai észrevételek érték a lap belső arányait, struktúráját és a külső megjelenési formájának nem kielégítő voltát is. Felvetődött, hogy a *Könyvtárosnak* több segítséget kellene adnia a könyvtárosok önképzéséhez. Ehhez kapcsolódva vita alakult ki egy felvetett javaslat körül, amely szerint a lapnak szemleovatban kellene felhívnia a könyvtárosok figyelmét a folyóiratok fontosabb cikkeire.

Több hozzászóló is hasznosnak mondotta az irodalmi rovat ismertetéseit a szakirodalomról és a könyvekről. Dicsérték Zolnay Vilmosnak „Az olvasás iskolája” című sorozatát és a kis bibliográfiákat. Ugyanakkor jogos kritika is elhangzott, hogy a lap egyik-másik könyvismertetése alig mond többet, mint az *Új Könyvek* annotációi, és a kis bibliográfiák egy részének szerkesztési elve szintén vitatható. Javasolták, hogy a lap az írókról készített riportok mellett többet foglalkozzék a népszerű ismeretterjesztő irodalom jelesebb művelőinek bemutatásával is.

A baráti hangulatú és a kritikai észrevételekben sem szűkölködő tanácskozáson elhangzott észrevételekre és javaslatokra *Páldy Róbert* szerkesztő válaszolt, köszönetet mondva a találkozó résztvevőinek felszólalásaiért és a *Komádi Községi Tanácsnak* a rendkívül szívélyes vendéglátásért.

Gönczi Imre

A KÖNYVTÁRAK MŰSZAKI FEJLESZTÉSE

A könyvtárosok gyakran kénytelenek így mentegetőzni az olvasók előtt kérésük gyakori elutasítása miatt: „a kért könyv még feldolgozás alatt áll”, „nincs módunkban kézikönyvet, folyóiratot kiadni, de foglaljon helyet és másolja le a keresett verset, cikket, rajzot”, vagy „szíveskedjék egy hét múlva visszajönni, akkorra összeállítjuk az irodalomjegyzéket”.

Es hányszor van sorbanállítás a kölcsönzőpult előtt, különösen az átiratkozási időszakban, míg a könyvtárosok kifulladásra kórmölik az adatokat, s gyóntatják az olvasókat.

S amiről nem is tudnak a kívülállók: a napi statisztika, a felszólítások, a katalógus cédulák, az állományellenőrzés, a kiadványok, bibliográfiák gépelése, stencilezése stb., stb. Mind, mind időt, energiát emésztő munkafolyamatok, amelyek elrabolják a könyvtárost az olvasótól, a könyvtárat feladatának korszerű teljesítésétől.

Ma — a technika századában — a könyvtárak még mindig a manufaktúrák korszakára emlékeztető módszerekkel végzik belső munkájukat, pedig mindnyájan tudjuk, hogy a „száguldó idővel” csak akkor tudunk lépést tartani, ha alkalmazkodunk a kor technikai színvonalához, ha meggyorsítjuk a könyvtárak gépesítését. Ezt kívánja az információadás gyorsaságának igénye, a gazdaságosság, az emberi energia megbecsülése, de a könyvtári szolgáltatásokkal szemben támasztott esztétikai követelmények fokozódása is.

Nézzünk egy példát ez utóbbi, talán jelentéktelennek látszó szempont igazolására:

A Debreceni Megyei Könyvtár — alkalmazkodva az új gazdasági mechanizmus követelményeihez — ez év januárjában gyorstájékoztatót indított az állami, párt, és gazdasági vezetők részére. A könyvtár harminc lapban, folyóiratban figyeli a gazdasági reformról szóló cikkeket, s feltárja a témával foglalkozó könyveket is. A tájékoztató havonta jelenik meg. Az első szám stencilezve készült, senki sem reagált rá. A második szám már az egyetemi könyvtár rotaprint gépén, mutatós kivitelben. Néhány nap múlva csörgött a telefon, a Szolgáltató Ktsz párttitkára, majd a megyei pártbizottság egyik munkatársa, s még sokan mások jelezték, hogy megkapták a kiadványt, nagyon használhatónak találják, kérik a jövőben is. Felfigyelt rá a megyei újság is, és a harmadik számtól kezdve fel kellett emelni a példányszámot, mert több helyről jelentették be igényüket az új szolgáltatásra. A példához nem kell kommentár, hacsak annyi nem, hogy minden megyei könyvtárnak rendelkeznie kellene legalább egy rotaprint-géppel, vagy más, hasonlóan szépen dolgozó sokszorosító berendezéssel.

A *reprográfiai* eljárásoknak, berendezéseknek ma már számtalan fajtája ismeretes a mikrofilmezéstől a kisofszetig, a fénymásolástól a xeroxig. Róluk beszél a szakirodalom, ezeket dicséri a gyakorlat azokon a helyeken, ahol alkalmazzák, de úgy érzem, a könyvtáros közvélemény a kelleténél kevesebbet foglalkozik velük. Pedig bevezetésük, alkalmazásuk esetén mind kevesebbser kellene elutasító választ adni az olvasóknak, vagy várakoztatni őket napokig, míg egy-egy kérésüket teljesíteni tudjuk. Az idő pénz a könyvtáros és az olvasó számára is, s az olvasó elutasítása legtöbbször elvesztését jelenti. Nemcsak azzal veszíthetjük el az olvasót, hogy nem tudunk kiadni neki egy kézikönyvet vagy folyóiratot, de azzal is, ha megjelenés után csak két-három hónap múlva kapja meg az új könyveket.

Helyenként már alkalmazzák a Hollerith-foto kombinációs módszert, az Aritma rendszert, vagy a különböző kézi lyukkártyákat, és ha megkérdezik a használókat, dicsérik is őket, mégis alig terjednek el ezek az eszközök. A Könyvtáros tavaly decemberi számában a „Napirenden a könyvtárak gépesítése” című cikk arról adott hírt, hogy a szombathelyi és veszprémi megyei könyvtárak fénnyukkártyás rendszerben tárják fel helyismereti gyűjteményüket. Más alkalommal hallottunk a békéscsabai fotoeljárásos kölcsönzésről s a Podonyi-féle kölcsönző gépről, amely a kölcsönzés statisztikáját is elkészíti. A külföldi tanulmányutakról készült beszámolókból pedig tudunk a raktárak korszerű műszaki berendezéséről, a jelzőrendszerekről, a bibliofonról, a spirál könyvszállítókról, a csöpostáról, rádió adó-vevő készülékekről stb., amelyek arra szolgálnak, hogy gyorsabbá tegyék az olvasók kiszolgálását, megkíméljék a könyvtári technikai személyzet erejét, s biztosítsák az állományvédelmet.

Vagy beszélhetnénk még a telexről (géptávíró), amely arra lenne hivatva, hogy bekapcsolja a könyvtárat a gyors könyvtárközi kölcsönzés országos vérkeringésébe, hogy megteremtse a könyvtárak közötti szerves és állandó kapcsolatot. Ennek mind nagyobb szerepe lesz a kiadványok szaporodásával, hisz a könyvtárak egyre kevésbé lesznek képesek mindent gyűjteni.

Nem akarom tovább sorolni azokat a gépi berendezéseket, amelyek — remélhetőleg — a jövő könyvtárában megkönnyítik és meggyorsítják a munkát. Inkább csak emlékeztetésnek szántam a felsorolást. A *Könyvtári Figyelő* 1964. évi 3—4. számában jelent meg Barabási Rezsőnek a prágai gépesítési és könyvtárépítési tanácskozáson elhangzott előadása, amelyből sok új technikai felszerelésről, eljárásról olvashatunk. De a Könyvtáros 1967. évi 2. és 12. száma is foglalkozik ezzel a nagyon időszerű problémával. S valóban állandóan „napirenden” kell tartani a kérdést! Ez a könyvtárosok és olvasók érdeke, sőt ma holnap a *könyvtárak rangja* függ attól, hogyan vannak gépesítve, technikai eszközökkel ellátva. De ezen felül a gépesítés társadalmi, gazdasági, tehát *országos* érdek is!

A könyvtárak — közelebbről a közművelődési könyvtárak — funkciójának, feladatkörének az újrafogalmazását, a kor követelményeihez való alkalmazkodás kényszerét az év folyamán több szerző is felvetette a Könyvtáros hasábjain. (Rácz Aranka, Bereczky László, Kiss Jenő, Szita Ferenc.) Többféle szempontból közelítik meg a problémát, s hasznos észrevételekkel, javaslatokkal egészítik ki a közművelődési könyvtárakról alkotott képet, rajzolják meg a könyvtár új modelljét, s fogalmazzák meg a könyvtáraknak a közművelődésben betöltött alapvetően fontos szerepét. Ezt a cikksorozatot vetném össze a fentebb említett Barabási cikkel, mert az alap gondolatok azonosak. Idézem Barabási Rezső cikkéből a következőket: „...a könyvtári munka ütemében elmarad a dokumentációs munka fejlődésétől. Ezt az elmaradást a könyvtári munka egészének alapos felülvizsgálata, a *funkcióknak a kor követelményeihez igazodó megfogalmazása, ...a munkának az adott technikára való építése*, a könyvtárosok ennek megfelelő képzése számolhatja csak fel.”

A Könyvtáros januári számában megindított vitának s ennek a régebben megjelent cikknek a megállapításai is megegyeznek abban, hogy a könyvtári funkciókat a kor követelményeihez alkalmazkodva kell újrafogalmazni. Én az idézet másik részét is hangsúlyoznám, hogy *ti. a kor technikájára* kell építeni. Vagyis nem elég a feladatok újrafogalmazása, de a feltételeit is meg kell teremteni annak, hogy a közművelődési könyvtárak a kor szintjének megfelelő technikai felkészültséggel teljesítsék feladataikat.

A műszakilag jól felszerelt könyvtárak előnyei:

- jobban lépést tudnak tartani a kiadványok beáramlásával, gyorsabban tudják feltárni s az olvasóhoz eljuttatni azokat;
- a gépesítés által felszabadított emberi energiát az olvasókkal (sőt a nem olvasókkal) való kapcsolat kiépítésére, ápolására fordíthatják;
- a könyvtári munka bizonyos folyamatait olcsóbbá, gazdaságosabbá tehetik;
- a különböző eszközök, gépek (reprográfia, telex stb.) segítségével a könyvtár szolgáltatásai jobban eljuthatnak az intézményekhez, hivatalokhoz, a társadalom különböző rétegeihez, de szorosabban bekapcsolódhatnak az ország szellemi vérkeringésébe is.

A könyvtáraknak, a közművelődés bázisainak kötelességük lépést tartani a rohanó idővel. Kötelességük, de egyetlen lehetséges útjuk is. S ott kell kezdeni a műszaki, technikai fejlesztést, hogy pl. a községi könyvtárakat legelőször is el kell látni írógéppel és telefonnal. Aztán a járási, városi könyvtárakat egyszerűbb másoló, sokszorosító berendezésekkel, majd a megyei könyvtárakat telexszel s a feldolgozás, kölcsönzés, sokszorosítás, másolás, raktározás alapeszközeivel, gépeivel.

S ezt, úgy érzem, nem lehet a helyi lehetőségekre bízni, a fejlesztést *államilag kell irányítani*. Erre a célra, úgy vélem, érdemes és szükséges is az *állami tartalékkeretéből* pénzt adni. Különösen a nagyobb értékű, itthon nem kapható berendezések beszerzésére.

Helyes lenne minél előbb olyan *bemutató kiállítást* szervezni a hazánkban is kapható, vagy külföldről beszerezhető gépekről, eszközökről, ahol működés közben láthatnánk e gépeket. (Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ vagy — ha elkészül — az Országos Vezetőképző Központ könyvtára jöhet ilyen szempontból számításba.) A bemutatón elmondanák a szakemberek, hogy milyen nagyságú könyvtárban milyen technikai eszköz alkalmazása gazdaságos.

Emellett helyes lenne kiadni olyan *prospektust* is, amely bemutatja, röviden leírja a beszerzésre javasolt műszaki berendezéseket, gépeket, s ismertetné az árakat. Ez, úgy hiszem, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ gépesítési munkabizottságának lenne a feladata.

A gyakorlati tennivalók mellett olyan feladatunk is van, hogy a könyvtáros közvéleményt kissé felrázzuk. S talán ez az első lépés ahhoz, hogy a könyvtárosok szí-

vesen fogadják a technika vívmányait, sőt harcoljanak azok beszerzéséért, ne ragaszkodjanak a hagyományos módszerekhez.

Ugyancsak központi feladat, hogy a képzésben, az egyetemen és főiskolákon kapjon megfelelő helyet a műszaki képzés, a gyakorló könyvtárosok számára ne sajnáljunk külön tanfolyamokat indítani, ahol megtanulhatják a lyukkártya kezelését, a kódolást, a reprográfiai eljárásokat, a telex kezelését stb.

Tennivaló bőven van, ha meg akarjuk alapozni a jövő század könyvtárát, amely most a leírásokban még utópianak tűnik, de éppen az elmúlt 15 év fejlődése figyelmeztet bennünket a „gyorsuló időre”. Az utolsó 10 év fejlődése, amelynek mi is részesei voltunk, kötelezi a könyvtárosokat, a könyvtárügy irányítóit és a *Könyvtáros* folyóiratot is, hogy néhány lépéssel mindig előbb járjon a kor követelményeinek felismerésében, az igények felkeltésében és irányításában.

Elek Sándor né

OLVASÓSZOLGÁLAT A GYERMEKKÖNYVTÁRAKBAN

A korszerű műveltség megszerzését jobban támogató könyvtári szolgáltatásnak segítenie kell a gyermeket az *önálló* olvasóvá válás folyamatában. Az *önálló olvasó* fogalmán azt értjük, hogy a gyermek saját maga el tud igazodni a könyvek között, meg tudja keresni bennük azokat az információkat, melyek tanulásához, az úttörő-akciók által felkeltett érdeklődésének kielégítéséhez vagy egyéni kedvteléséhez szükségesek. Ahhoz, hogy a gyermek megtalálja a tudáshoz vezető utat és a könyveket később is akár szakmája tökéletesítéséhez, akár magasabb iskolai tanulmányaihoz használni tudja, meg kell szereznie a könyvtárban, a kézikönyvekben való *tájékozódás képességét*. Ehhez azonban több feltétel szükséges.

A könyvállomány

A gyermekkönyvtárak évek óta kitartóan törekednek a korszerű könyvállomány megteremtésére, mely nemcsak a humán műveltségi gyarapítását, de a szélesebb, több irányú érdeklődés fejlesztését is lehetővé teszi. Ha igaz az, hogy a gyermek ma többszörösét tanulja annak, amit szülei tanultak, akkor az ismeretszerzéshez, a tanultak elmélyítéséhez nyújtandó segítséget is meg kell sokszorozni. Ez pedig a gyermekkönyvtárakban is csak bő választékot nyújtó könyvanyaggal, megfelelő kézikönyvtári állománnyal lehetséges. Az ismeretterjesztő művek aránya ma a budapesti közművelődési hálózat gyermekkönyvtáraiban legalább 35–40%, a gyermekkönyvtári részlegekben is átlag 30%. Ennek az aránynak a kialakításában nagy érdeme van a Móra Ferenc Könyvkiadó megváltozott kiadási politikájának (ismeretterjesztő sorozatok megjelentetése) és annak a könyvtári szemléletnek, mely nagyobb arányban tette lehetővé a válogatást a gyermekek számára a felnőttek könyvanyagából. Ma már a gyermekkönyvtárak is értékes, bő kézikönyvtári állománnyal (szótárak, lexikonok, összefoglaló művek, szabálykönyvek stb.) rendelkeznek, tehát az állomány ma a legtöbb budapesti és vidéki könyvtárban alkalmas arra, hogy a gyermekek sokoldalú érdeklődését kielégítse.

A gyermekkönyvtárak helyzete

Más kérdés az, hogy a könyvtárak elhelyezése, berendezése, nyitvatartási ideje megfelel-e a korszerű követelményeknek. (Köztudomású, hogy a budapesti könyvtárak zsúfoltak, a gyermekrészlegek elhelyezése rossz, az olvasótermek hiányoznak, s fővárosi, de országos viszonylatban is rövid a nyitvatartási idő.) Különösen korszerűtlenek a pár négyzetméternyi alapterületű fővárosi fiókkönyvtárak, ahol egy időben és egy helyen képtelenek ellátni a felnőttek a gyermekek könyvtári szolgálatát. Könyvállományuk, személyzeti létszámuk nem megfelelő, egyik-másik főhivatású könyvtárossal sem rendelkezik. Ezek a fiókok csupán kölcsönző szolgálatot láthatnak el. Óhatatlan tehát, hogy a gyermekolvasókkal való foglalkozás ezekben a könyvtárakban háttérbe ne szoruljon.

Gyermekkönyvtári olvasószolgálatról tehát csak azokban a könyvtárakban lehet szó, melyekben fejlett gyermekkönyvtári részleg működik, méginkább az önálló gyermekkönyvtárakban, melyek a Szovjetunió és az NDK önálló gyermekkönyvtáraihoz hasonlóan teljes funkciójukkal a gyermekek könyvtári nevelését szolgálják.

„A gyermekkönyvtárak hálózatiának ésszerű szervezésétől függ a könyvtári munka további tökéletesítése, valamennyi iskolásnak az olvasók körébe való bevonása, a gyermekek olvasótevékenységének elmélyült irányítása. A szovjet hatalom éveiben

A Csurgói Járási Könyvtár gyermekrészlege (MTI Fotó — Bajkor József felv.)

országunkban létrehozták a gyermekeket kiszolgáló könyvtárak széles hálózatát. Valamennyi városban és a kerületi központok döntő többségében önálló gyermekkönyvtár van. Egyes felnőtt könyvtárakban és egy sereg falusi könyvtárban gyermekrészleg működik” — írja *Medvegyeva* a szovjet könyvtárügynek a gyermekekről való gondoskodásáról. (A gyermek- és iskolai könyvtárak szerepe a gyermekek könyvtári ellátásának egységes rendszerében. 1966.)

De ha a magyar gyermekkönyvtárak elhelyezésében, telepítésében elmaradtunk is a korszerű követelményektől, a gyermekkönyvtárak és gyermekrészlegek az utóbbi években igen sokat tettek a színvonalasabb olvasószolgálat kialakításáért.

A tájékoztató szolgálat

A gyermekkönyvtárak gyakorlatában már jó néhány éve kialakult az olvasószolgálattal szorosan összefüggő, azt támogató csoportos foglalkozások szervezése. A hagyományos, könyveket népszerűsítő foglalkozásokon kívül az utóbbi években több gondot fordítanak a könyvtár bemutatására is. Iskolai csoportokat fogadnak környezetismereti órák keretében, a kisiskolásokkal megismertetik a könyvtárat. A nagyobbaknak, a felsőtagozatosoknak könyvtárismereti és könyvtárhasználati foglalkozást tartanak. Megismertetik őket azokkal a tudnivalókkal, melyek a kézikönyvek, a katalógus, a bibliográfiák használatában való jártasságot eredményezik, tehát az ismeretek önálló megszerzését segítik.

Négy-öt éve indult meg — éppen a kézikönyvtár fontosságát felismerve — az igényesebb olvasótermi szolgálat, az *olvasótermi naplók*, majd később a *referenz-lapok* vezetése. Az olvasótermi naplókba maguk a gyermekek írták be feljegyzéseiket, igényeiket és ezek számos tanulsággal szolgáltak, bebizonyítván a gyermekek érdeklődésének sokrétűségét és a kézikönyvek szükségességét. A vizsgálódásról a *Könyvtáros* 1964. 11. számában is hírt adtunk. A gyermekkönyvtárak és részlegek azóta országsszerte kiegészítették kézikönyvtáruk állományát a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadásában megjelent *Kézikönyvtár a gyermekkönyvtárakban* c. útmutató alapján.

A kézikönyvtári naplók biztos tájékoztatást adtak ugyan a gyermekek igényeinek, érdeklődésének sokrétűségéről, mégis célszerűbbnek látszott áttérni a referenz-lapok

vezetésére. A gyors tájékoztatást ugyanis a naplókban való állandó visszakeresés (milyen kézikönyveket használtak fel bizonyos kérdésekhez) megnehezítette, viszont a referenz-lapok információs anyagát témák szerint csoportosítva az újabb érdeklődés esetén fel lehet használni.

A referenz-lap a gyermek adatait (kora, neve), az általa feltett kérdést és a megválaszoláshoz szükséges kézikönyvek, folyóiratok megnevezését tartalmazza. Fel-tünteteti azt is, hogy az információs anyag mihez szükséges: iskolai óra anyagához, úttörő foglalkozáshoz vagy az ott hallottak kiegészítéséhez, szakköri munkához, egyéni kedvteléshez. A könyvtárosok azt is feljegyzik, hogy igénybevétték-e más intézmény segítségét (levéltár, múzeum, iskola stb.) a kielégítő válaszadáshoz.

A referenz-lapok kitöltése, rendezése igen sok terhet ró az amúgy is elfoglalt könyvtárosokra, de fáradságuk megtérül, mert gyakorlatot szereznek a tájékoztató munkában, és a lapok felhasználása meggyorsítja az információ adást a kérdések megismétlésekor. A referenz-lapok hátránya az olvasótermi naplókkal szemben, hogy a könyvtáros a nagyobb forgalmú kölcsönzési időben csak az általa kiválasztott referenz-kérdést rögzítheti, számos, talán szintén fontos és az érdeklődésre feltétlenül rávilágító más kérdést mellőznie kell. Az eddigi vizsgálódások mégis számos tanulsággal járnak: Bizonyítják a gyermekek sokoldalú érdeklődését és a rendszeres ismeretszerzés vágyát, de a jól felszerelt kézikönyvtár nélkülözhetetlenségét is. A fenntartók gyakorta hivatkoznak gazdaságossági okokból arra, hogy elég, ha a felnőttek részlegében van kézikönyvtár, egy-egy kérdés megválaszolására küldjék át a gyermekeket (termeken, folyosón, lépcsőházon keresztül) a felnőttek részlegébe. Azonban az önálló kutatás varázsát szünteti meg a körülményesen megközelíthető forrásanyag, a gyermekeket esetleg riasztó nagyszámú könyvből álló és sokkal bonyolultabb szakrendszerbe sorolt felnőtt kézikönyvtár. A vágy, a kutatás varázsa elszáll, a gyermek elkedvetlenedik, arról nem is beszélve, hogy sok esetben maguknak a kézikönyveknek a látványa ösztönözhet a velük való ismerkedésre. (Ráadásul azt sem szabad elfelejteni, hogy a felnőttek olvasótermi szolgálata sincs megnyugtatóan megoldva.) Az ilyenfajta gazdaságosság emlegetése tehát ellenkezik a gyermekek, a leendő felnőttek érkeivel.

A fővárosi könyvtárhálózatban az elmúlt évben 2702 referenz-kérdést rögzítettek a gyermekkönyvtárakban és gyermekrészlegekben. A tanulságos anyaggal e cikk keretében csak igen korlátozottan foglalkozhatunk. Inkább annak bizonyítására kísérelünk meg rövid áttekintést nyújtani róluk, hogy a könyvtárak sikeresen próbálkoztak meg ezzel az újfajta olvasószolgálati módszerrel igényesebb tájékoztató munkát végezni.

A gyermekkönyvtárosoknak feltett 2702 kérdésből 184 nem általános iskolástól, hanem ipari tanulótlól, szülőtlől, úttörővezetőtlől stb. ered. A könyvtárosok az általános iskolások — csekély kivétellel felső tagozatba járók — közül 1335 lány és 1183 fiú kérdésére adtak választ, illetőleg rögzítették a felhasznált kézikönyveket. Megjegyezzük, hogy ez esetben a lányok látszólagos nagyobb aktivitása nem mérvadó, ugyanis a könyvtáros megítélésétől függött, hogy kinek a kérdését tartja feljegyzésre érdemesnek. (Az olvasótermi naplók bejegyzései pl. azt igazolták, hogy a fiúk az érdeklődőbbek: 1003 lány és 1607 fiú bejegyzése szerepel ezekben!) A tárgykorok megoszlása azt jelzi, hogy a könyvtárosok többsége feljegyezte a társadalomtudományok körébe vágó, vagy az irodalomtörténet területére eső kérdéseket, de idegenkedett a technika körébe eső kérdések vagy az úrkutatás iránt tömegesen érdeklődő gyermekeknek ajánlott információs anyag feljegyzésétől.

A referenz-lapokon rögzített kérdések tárgyköri megoszlása:

	Fiú	Lány	Összesen
Társadalomtudomány	441	504	945
Irodalom, irodalomtörténet	248	371	619
Természettudomány	189	126	315
Földrajz	147	164	311
Művészet	64	115	179
Technika, úrkutatás	74	47	121
Sport, egyéb	20	8	28
Összesen: 1183	1335	2518	

A társadalomtudományok iránti érdeklődés kétségtelenül bebizonyosodott. Ez részben annak köszönhető, hogy a gyerekek a feljegyzés évében számos — a társadalomtudományok körébe vágó — feladatot kaptak mind az iskolában, mind az úttörőfoglalkozásokon. A nagy forradalom évfordulója, az Auróra-akciók lebonyolítása, A vörös zászló hőseinek útján című mozgalom által felkeltett érdeklődés fellendítette az olvasótermi munkát, sok gyermeket készítetett a kézikönyvekkel való ismerkedésre. Az iskola, a mozgalmi élet és a könyvtár nevelőhatása együttesen jelent-

kezett. A feljegyzett kérdések tanúsága szerint a fiúk csupán a természettudományok, a technika és sport terén mutattak erősebb érdeklődést a lányoknál. Megjegyezzük még, hogy a földrajz iránt érdeklődők közül a fiúk inkább a honismeret felé fordultak, míg a lányokat a nagyvilág érdekelte jobban.

A fiúk körében a képzőművészetek és a zene iránti érdeklődés csaknem egyforma volt, míg a lányok kevésbé adtak fel zenére vonatkozó kérdéseket, érdeklődésük inkább képzőművészeti jellegű volt.

A kérdések megoszlása a felhasználás célja szerint:

	Fiú	Lány	Összesen
Iskolai órához	552	682	1234
Egyéni kedvteléshez	236	140	376
Szakköri foglalkozáshoz	134	184	318
Műsor szervezéséhez	123	136	259
Üttörő foglalkozáshoz	134	185	319
Egyéb célra	4	8	12
Összesen: 1183	1335	2518	

Az egyéni kedvtelés, a hobby többször készítette kutatásra a fiúkat, míg az összes többi esetben a lányok voltak érdeklődőbbek, vagy legalábbis az ő kérdéseiket jegyezték fel a könyvtárosok.

A kérdések valamennyi tárgykörben igen változatosak: Leningrád hídjaitól az Auróra cirkálóiig, a zászlók történetétől a piramisok megépítéséig, Kossuth életétől Schönherz Zoltánig, az Árpád-kori királyoktól mai társadalmunk nagy kérdéseig, a Golf-áramtól az elsüllyedt Titanic-ig, a telefontól az elektronikus számológépekig nagyon sok téma és tárgykör érdekelte őket, de izgalmas volt számukra az egyes szavak értelmének, a kifejezések magyarázatának keresése is. A helybenolvasás, az olvasótermi forgalom 1967-ben a főváros gyermekkönyvtáraiban (az olvasók számának csökkenése ellenére is) 2000-re, 142 000-re emelkedett.

Propaganda, hatásvizsgálat

A referenzs-lapok vezetésén kívül megemlítünk még néhány olvasószolgálati megfigyelést is. Több könyvtárban a szemléltető propaganda és az olvasószolgálat összefüggéseit vizsgálták, másutt a tv hatását igyekeztek felmérni az olvasással kap-

Az Edelényi Járási Könyvtár játszódvarának részlete

csolatban. Az egyik gyermekrésztleg a tv műsoraihoz készített ismeretterjesztő művekből kis kiállításokat és figyelte a kiállított művek forgalmát. Ebből a vizsgálódásból is meg lehetett állapítani a tv és a könyvtár egymásra gyakorolt hatását. Különösen a *Delta* és a *Parabola* műsorokhoz kapcsolódó könyveket vitték szívesen, de a többi műsorszámokhoz kiállított könyvek iránt is érdeklődtek (Bélyegsarok, Támadás a király ellen stb.). Megjegyzendő, hogy a tv-műsorokat nem nézők figyelme is jobban ráirányult ily módon számos ismeretterjesztő műre. Az alábbi példák a kőbányai könyvtár tv-műsorhoz kapcsolódó néhány kiállítását mutatják be:

Parabola

Felirat: Érdekessegek a világból. Könyvek: Újságolvasók évkönyve, Nemzetközi Almanach. Randé: A világ végétől a Szent Öböl.

Támadás a király ellen

Felirat: Sakktanfolyam. Alföldy: Hogyan sakkozzunk? Miniatur megnyitásmélet. Flórián: Védekezés és ellentámadás. Gelenczei: 200 megnyitási sakksapda. Gizycki: A sakkjáték világa. Négyesi—Hegyi: Így kombináljunk.

A tenger enciklopédiája

Felirat: Az ember és a tenger. Könyvek: Cousteau: A csend világa. Hanke: Az óceánok meghódítása. Piccard: 11 000 méter mélységben. Rádai: Búvárkalandok.

Az ismeretszerzésre hívja fel a figyelmet a gyermekkönyvtári hálózatban általánosan alkalmazott „Folyóiratszemle” is. A 20. sz. gyermekkönyvtár tábláján pl. április végén ilyen feliratok voltak:

Életet ment, kutat, üzenetet visz a delfin. (Delta, 1968. 3. sz.)

Venezuela őslakói között.

Akik a hold véréből származnak. (Élet és Tudomány, 1968. 19. sz.)

Órsi portya. Starhely: Bakonycsernye (Pajtás, 1968. 18. sz.) stb.

Az olvasószolgálati munka egyik igen nehéz területe a *hatásvizsgálat*. „Beszélgetések könyvekről” címmel kísérlet folyik néhány gyermekkönyvtárban, de a könyvtárosok egyöntetűen vallják: az olvasmányokról való beszélgetések rögzítése a legnehezebb. Az írásban való rögzítés a gyermek távozása után történik, ezáltal veszít az élmény frissességéből, esetleg lényeges vonások mennek feledésbe. Magnóval nincsenek felszerelve a gyermekkönyvtárak, de az is kérdéses, hogy azok használata nem tenné-e mesterkéltté a gyermekek mondanivalóját. A személyiségformálás érdekében rendkívül fontosak a beszélgetések, de rögzítésükre nem mindenki alkalmas. Ha nem a kellő tapintattal közeledünk hozzá, a gyermek visszariad, különösen a világnézet nevelést közvetlenül előmozdító kérdések megbeszélésétől. E módszer alkalmazására való őszinte törekvést illusztráljuk az alábbi néhány példával:

„Egy VII-es fiút nagyon érdekelt a túlvilág. Tetszett neki az Ember és a túlvilág című könyv. — Ezzel értek egyet — mondta, és még más hasonlót is kért. Több könyv közül végül Ponori—Thewrewk: Bibliai csodák és Balázs: Kérdezz-felelek a vallásról című könyvét vitte el.”

„Egy VII-es fiú olvasónak tetszettek a görög és római mitológiáról szóló művek. Egyszer otthon a Biblia került a kezébe. Elolvasta és csodálkozott, hogy szent könyvnek tartják — »hiszen olyan sikamlós történetek vannak benne« — mondta.”

Több beszélgetés kudarcba fulladt, a gyermek bezárkózott, amikor világnézeti kérdésekre került sor. Bizonyos, hogy a „Beszélgetések könyvekről” című kísérletek nem támaszkodnak hagyományokra, és ne feledjük, hogy a felnőtt olvasókkal való beszélgetések is sok-sok problémát vetnek fel. Ha a beszélgetések családi síkra terelődnek, előfordulhat, hogy a gyermek elmarad a könyvtárból, mert fél, hogy szülei megtudják, tehát a kellő tapintat hiánya fordított eredményt hozhat. Direkt módszerek a legritkábban vezetnek eredményre. Egy VI-os fiú például bármilyen természet-tudományos könyvet szívesen olvasott, de vallástörténetit nem. A világnézetről beszélgetve kijelentette, hogy az ő világnézete: „reális”.

Könnyebb a helyzet, ha a gyermeket családjában állandó kedvező hatások érik. Egy VIII-os lány, akinek bátyja munkásor, például így vallott Fagyjev ismert könyvéről: „Az Ifjú Gárda hősei az eszményképeim. Én is szeretnék a kommunista eszmékért harcolni. Nekik könnyű volt, mert háborúban harcolhattak, most viszont nem lehet.” Ez a gyermek olvasta a Kis vasajtó a falban című könyvet és azt mondta: „Lenin volt a legnagyobb ember a világon.”

A zárkózott, félénkebb gyermekekkel ilyen jellegű beszélgetésekre nemigen kerülhet sor, de csoportos foglalkozásokon szívesen hallgatják a vitákat, tanulnak belőle.

Még többféle olvasószolgálati kísérletről szólhatnánk. Beszélhetnénk arról, hogyan vizsgálják a könyvtárakban a VII—VIII. osztályos tanulók olvasmányait felnőtt könyvtári tagságuk előtt, milyen címjegyzékeket készítenek számukra, hogy megkönnyítsék a felnőttek könyvtárban való tájékozódásukat. Hogyan segítik feljegyzések alapján a tanulás, művelődés terén hátrányos helyzetben levő gyermekek fejlődését, szellemi szintjük emelkedését. A lehetőségek közül egyik könyvtáros a könyvebbiket választja, a másik megpróbálkozik a nehezebbel. A tanulságok levonása bizonyos szociológiai ismereteket is követel tőlük. A veszély abban rejlik, hogy a gyűjtött anyag feldolgozására sem idejük, sem kellő gyakorlati tájékozottságuk nincs. Kérdés: feladata-e a könyvtárnak, hogy bizonyos tájékozódáson felül is olyan vizsgálódásba kezdjen, amely nagyobb erőfeszítést követel? S ha igen, mikor kerül sor arra, hogy tudományos igényességgel végezhesék ezt a munkát?

*

Olvasószolgálatról írtunk, de ennek kapcsán sok egyéb probléma is felmerül. Szeretnénk hangsúlyozni, hogy a gyermekkönyvtárak elhelyezését, felszerelését, személyzeti ellátottságát és körülményeit is vizsgálni kell, mert csak a feltételek megteremtése után beszélhetünk igazán jó gyermekkönyvtári olvasószolgálatról.

Bikácsi Lászlóné

Egy művelődési vizsgálat könyvtári tanulságai

Az utóbbi években az elmélyültebb munkára való törekvés a könyvtárosok tekintélyes részét készítette különböző elemzésekre és vizsgálatokra. A vizsgálódások különösen két területen váltak tömegessé: szinte a legtöbb könyvtár elemző vizsgálat alá vetette a könyvvállomány összetételét, és megszorodtak a legkülönbözőbb olvasásszociológiai vizsgálatok is. A megelégnélő tevékenységgel párhuzamosan megnövekedett a tárgykörbe vágó kiadványok, publikációk, cikkek száma, s közülük számos vált alapvető szakirodalmi forrássá, jó néhány adott alapos helyzetképet az olvasók izlésállapotáról. Ugyanakkor azzal is szembe kell nézni, hogy az olvasásszociológiai vizsgálatok és publikációk egyrésze kevés újat mond, sok bennük a már többszörösen felfedezett igazság és ismétlés. Érthető, hogy a könyvtáros közvélemény öncélú „felmérésesdivé” degradálja az ilyen munkálatokat. Az is hozzájárulhatott az ilyenfajta publikációk iránti érdeklődés lankadásához, hogy a szakirodalomban helyell-közzel helyet kaptak olyan „felmérési” beszámolók is, amelyek valamilyen szempontból hasznosak lehettek az adott könyvtárban, de általánosítható érvényük igen kevés volt.

Ilyen körülmények között különös figyelmet érdemel egy közelmúltban végzett széles körű szociográfiai felmérés, amely mentes a jó szándékú buzgalom gyermekbetegségeitől, és alkalmas arra, hogy megerősítse a műfaj hitelét és rangját. A Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztatói Központjának piacutató csoportja *A munkások és a könyv* címmel adta közre a Ganz-Mávag munkásai körében végzett vizsgálatainak eredményeit, az üzem munkásainak olvasási és művelődési szokásairól.* A vizsgálat mintasokaságát úgy állították össze, hogy a gyár munkásállományából kiírtak minden 15. nevet, s az így kijelölt 843 munkást előre bejelentett időben személyesen keresték fel lakásán. A kiadvány utal arra, hogy a vizsgálat során összeállt kép kedvezőbb az országos helyzetről, mert az interjúalanyok között az országosnál jóval nagyobb részben szerepelnek szakmunkások.

A közreadott tanulmány és az alkalmazott vizsgálati módszer két tekintetben mutat túl az eddigi olvasásszociológiai vizsgálatok legtöbbszörén. Egyrészt teljesebb képet ad a munkások valóságos művelődési s — ezen belül — olvasási viszonyairól. (A könyvtárak ugyanis eddigi vizsgálataikban szükségszerűen csak azoknak a munkásoknak az adataira támaszkodhattak, akik az adott könyvtárnak már tagjai voltak.) A KTTK piacutató csoportjának módja volt arra, hogy vizsgálatát egyaránt

* „A munkások és a könyv”. Egy nagyüzem munkásainak olvasási és művelődési szokásai. KTTK piacutató csoportja, 62 l.

kiterjessze a rendszeres olvasókra, a könyvet csak ritkán kézbevevőkre és az egyáltalában nem olvasókra is. Másrészt széles körű a jelzett vizsgálat azért is, mert a könyvolvasáson kívül kiterjed a művelődés legkülönbözőbb formáira, és a kulturális tevékenység belső kapcsolatait szintén vizsgálja (színházlátogatás, zenehallgatás, tv-nézés, mozilátogatás, sajtóolvasás stb.). A figyelemre méltó vizsgálat számos művelődéspolitikai tanulsága között sok könyvtárügyi vonatkozású.

Az adatok elsősorban azt a következtetést sugallják, hogy az olvasási szokások és az olvasói igények különbözősége sokkal kevésbé jelentkezik foglalkozási áganként, mint ahogy azt korábbi beidegződöttségünk alapján gondoltuk. Ilyen értelemben mind kevésbé lehet a munkások olvasottságáról és irodalmi ízléséről általában beszélni. A legfőbb és legmeghatározhatóbb különbséget az iskolázottság szerint tapasztalhatjuk a munkáskategórián belül is. Jól példázza ezt a vizsgált munkások olvasására vonatkozó alábbi adatsor:

	5 osztályt végzett:	6 vagy 7 osztályt végzett:	8 osztályt végzett:	Középiskolát végzett:
Rendszeresen olvas	11,4%	26,7%	39,7%	70,2%
Időnként olvas	12,5%	21,3%	32,7%	17,3%
Nem olvas	76,1%	52,0%	27,6%	12,5%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ugyanilyen tendencia rajzolódik ki, ha ezt a kérdést a szakmunkások, betanított munkások és segédmunkások vonatkozásában vizsgáljuk. Ez a tény egyben indítékot ad a további könyvtári felmérések vizsgálati szempontjainak differenciálásához is.

Az iskolázottság fokának meghatározó szerepéből következik a továbbképzés, a tanulás döntő szerepe az olvasói ízlés alakulásában. Érdemes figyelembe venni, hogy az átlagosnál jobb helyzetet tükröző üzem munkásai körében is 34%-ot meghaladja a 8 osztálynál kevesebbet végzettek száma, s ezek a vizsgálat szerint alig vesznek kezükbe könyvet. Igen biztató, hogy a 843 munkás egynegyede tanul esti iskolán, szakmai tanfolyamon, pártoktatásban, munkásakadémián stb. Viszont legkevésbé az a réteg tanul, amelyik leginkább elmaradott. Az 5 osztálynál kevesebbet végzettek 5,7%-a, a 8 osztálynál kevesebbet végzettek 13,9 százaléka tanul tovább, viszont a 8 általánost elvégzettek 29 százaléka, az érettségizetteknek 42,2 százaléka. Könnyű megjósolni, hogy a továbbtanulókban növekszik a művelődési igény és az olvasói érdeklődés, de annál feltűnőbb az a kontraszt, amit a 34 százaléknyi, a 8 osztálynál kevesebbet végzett, alig olvasó s tanulni sem szándékozó munkástömeg jelent. Legtöbbjükkel valóban nem ösztönzi közvetlenül anyagilag az alapvető általános műveltség megszerzése. A művelődés forrását tehát elsősorban a könyvtárak, főleg az üzemi könyvtárak nyújthatják számukra. Ezért minden erőfeszítésre szükség van, hogy a könyvtárak vonzáskörébe kerüljenek.

Tanulságosak a sajtó olvasására vonatkozó adatok is. Mindegyik munkásréteg nagy többsége olvas újságot (napilapot 90,2%, hetilapot, folyóiratot 74,5%). Különösen érdemes figyelni arra, hogy a könyvet nem olvasók nagy többsége is olvassa a sajtótermékeket. Nem nagyon vettük még eddig számba azt a lehetőséget, hogy a könyvet nem olvasó munkásrétegek és a könyv között esetleg a sajtóolvasás teremthet kapcsolatot. A könyvtárak tekintélyes része fontos feladatának érzi már a sajtótermékek beszerzését, a legtöbb helyen a propagandára is gondot fordítanak, de főleg csak a könyvtáron belül, a beiratkozott olvasók számára. A vizsgálat adatai alapján megfontolandó, hogy nem lenne-e célszerű és sikeres, ha az olvasótoborzás érdekében is jobban népszerűsíténénk a sajtóolvasás lehetőségét? Az újságolvasástól is vezethet út a könyvek megszeretéséhez.

A vizsgálat segíti a választást két, egyébként eddig is eléggé mondva csinált kérdésben. Ha üzemi könyvtárak számolnak be munkásolvasóikról, gyakran hivatkoznak arra, hogy dolgozóik jó része a területi tanácsi könyvtárakban olvas. Viszont a területi könyvtárak munkatársai az üzemi könyvtárban levő nagyszámú munkásolvasóra hivatkoznak, ha pl. tanácsúlesen tesznek fel nekik kérdéseket munkásolvasóik számáról és arányáról. A másik hálózatra való utalás mindkét esetben jogos, de az arányokról a legtöbb esetben egyik félnek sincs tiszta képe. A vizsgálat szerint a 843 munkás 27,5 százaléka könyvtári tag, ezek közül az üzemi szakszervezeti könyvtárt látogatta 69,8%, a területi könyvtárakat pedig a könyvtári tagok 26,7 százaléka. A másik vitakérdésre, hogy befolyásolja-e a munkások könyvvásárlása a könyvtári tagságukat, szintén választ adnak a részletes kimutatások. Az adatokból az következik, hogy a könyvtári tagság sem nem pótolja, sem nem akadályozza a könyvvásárlást. A legrendesebb könyvgvűjtők éppen a könyvtári tagok. Aki már annyit olvasott a könyvtárban, hogy kedvenc szerzői vannak, az arra is törekszik, hogy saját könyvekkel rendelkezzen.

A televízió és az olvasási intenzitás kapcsolatára is utalnak az adatok. A megkérdezett olvasó — és egyben tv-tulajdonos — munkások 56%-a jelezte azt, hogy amióta tv-je van, kevesebbet olvas. 40%-nál nem változott az olvasásra fordított idő.

A vizsgálódás kiterjedt a könyvtárból kimaradt munkásolvasók vizsgálatára is. Több mint 100 olvasót faggattak ki kilépésének indítékairól. Ezek az okok és belső arányaik szinte teljes egészében megegyeznek a különböző könyvtári felmérések tapasztalataival. Nemi eltérés abban van, hogy egyetlen munkásolvasó sem indokolta kimaradását a könyvvállomány gyengeségével vagy esetleg a könyvtárosok magatartásával.

A szakkönyv olvasás adatai meglehetősen lehangolóak. Minden tizedik munkás vallotta magát rendszeres szakkönyv olvasónak, s a megkérdezettek kétharmada egyértelműen kimondta, hogy sohasem olvas szakkönyvet. A szakkönyveket az átlagot meghaladó mértékben csupán az érettségizett szakmunkások forgatják. A szakkönyv-propaganda könyvtári gyöngeségét bizonyítják azok a számok, amelyek szerint még a szakkönyvet olvasóknak is csak 2%-a említette forrásként a könyvtárakat. Még a barátoktól való könyvkölcsönzés is ötszöröse ennek!

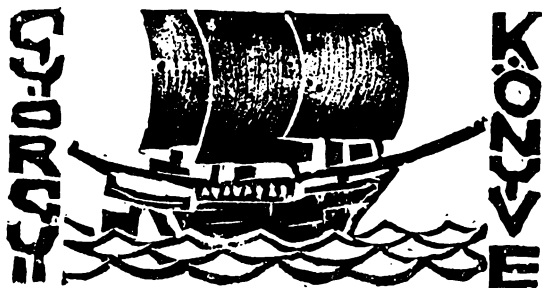
Az olvasói múltra vonatkozó válaszok érdekesek, de részben kétséget is támasztanak. Meggyőzőek a fiatalkori olvasmányélmények hatására vonatkozó adatok, amelyek kimutatják, hogy csak kevesen maradnak ki a könyvtárból véglegesen azok közül, akik fiatal korukban jegyezték el magukat az olvasással. Ez is a gyermek-könyvtári munka és a fiatalokkal való foglalkozás nagy jelentőségét bizonyítja! Az már valószínűtlenebbnek látszik, hogy az olvasásnak a felnőtt korban való elkezdéséről senki sem tett említést. A könyvtárosok tapasztalatai erről mást mondanak és a könyvtárak a továbbiakban is fontos feladatuknak tartják az eddig nem olvasók megnyerését. A megkérdezettek valószínűleg szégyellték bevallani, hogy csak felnőtt korban kezdtek rendszeresen olvasni. (Minden kérdezős módszer alapvető hibalehetősége ez!)

A könyvtári propaganda javításának szükségességére több adat is int. A vizsgálat azt is kutatta például, hogy a munkások milyen hatásokra választották ki a legutolsó olvasmányukat. A könyvtárosok ajánlásának ötszöröse a barátok, duplája a közvetlen családtagok propagandája, s a könyvtárosét megelőzi az üzemi könyv-terjesztők figyelemfelhívása is. Az utóbbinak egyébként szívből örülhetünk, mert a terjesztők mind jobb segítők az olvasáskultúra fejlesztésében. Kiderül a vizsgálatból a könyvtári munka másik gyöngesége is: a munkásolvasóknak csak elenyésző hányada látogatja az üzemi műszaki könyvtárakat.

A tanulmány bőségesen közöl olvasottsági ranglistákat, legkedveltebb szerzők névsorait stb. Ezek szinte teljes egészükben megegyeznek a könyvtári kimutatások adataival.

A közreadott tanulmány egyébként rövidített változata az eredeti, 160 oldalas vizsgálati jelentésnek. A vizsgálatot irányító és a tanulmányt író Mándi Péter dicséretes és könyvtári szempontból is tanulságos munkát végzett.

Gönczi Imre

Turcsányi Antal ex librise

Könyvtár és dokumentáció Kubában

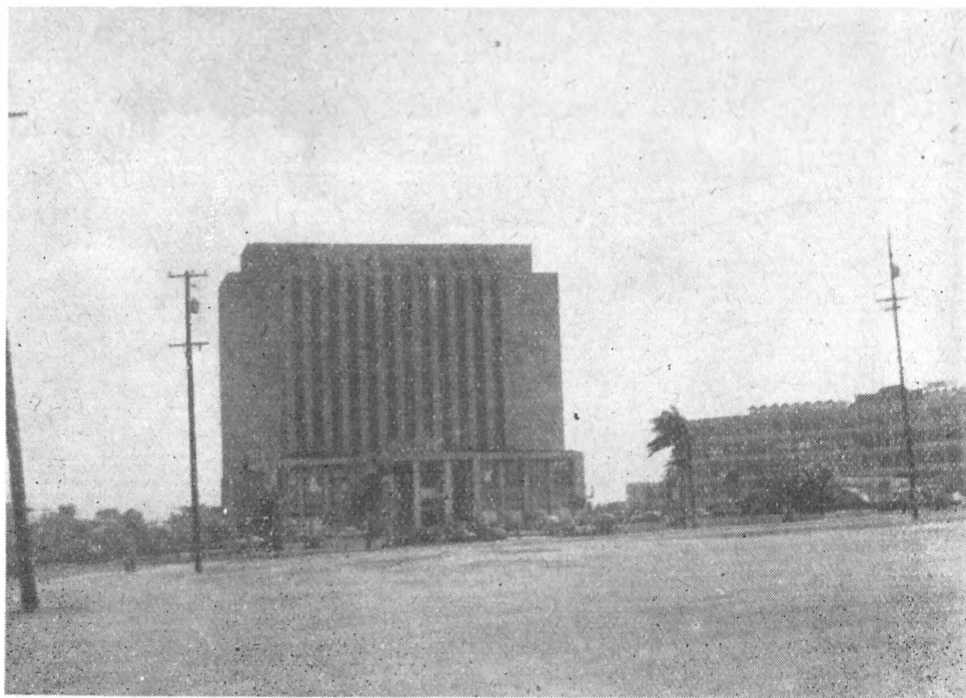
A Magyar Tudományos Akadémia és a Kubai Tudományos Akadémia közötti egyezmény keretében, ez év elején több mint öt hetet töltöttem Kubában. A meghívás három fő programpontot irányzott elő: tanácsadás a tudományos tájékoztatás fejlesztési terveinek kidolgozásához; továbbképző jellegű előadások tartása a tudományszervezés („cienciologia”) és a tudományos tájékoztatás köréből; együttműködési megállapodás aláírása a Kubai Tudományos Akadémia Dokumentációs, Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Intézete (IDICT) és az Akadémiai Könyvtár között. Az aláírt megállapodás a kiadványcserére, reprográfiai tanácsadásra, szakembercserére, a kubai szakemberek kiképzésében való magyar részvételre terjed ki.

A Kubai Tudományos Akadémia a program lebonyolításához a legjobb feltételeket biztosította, lehetőséget nyújtott a szakmai intézményeken kívül Kuba nevezetességeinek meglátogatására is. A kubai kollégák részéről mindenhol őszinte érdeklődést, baráti fogadtatást és együttműködési készséget tapasztaltam — jóllehet ott-tartózkodásom mind politikailag, mind gazdaságilag meglehetősen kritikus időszakra esett.

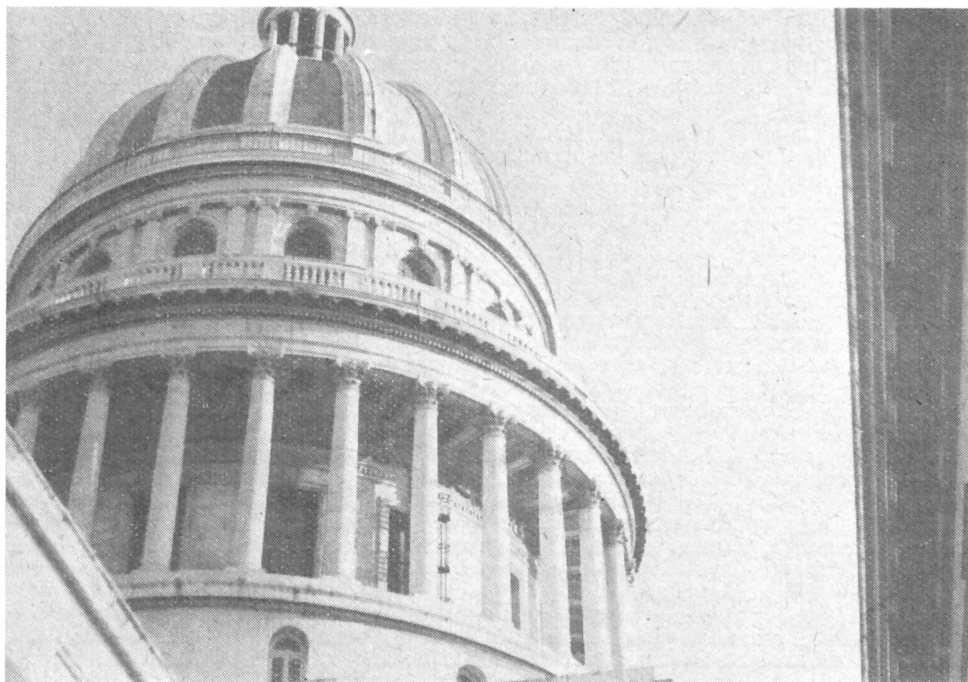
Tudományos és kulturális előzmények

Ahhoz, hogy meg lehessen érteni milyen nehézségekkel, problémákkal kell megküzdeni Kubában a tudományos könyvtárügy és a dokumentáció fejlesztésében is, ha bármilyen röviden is, de át kell tekinteni azokat a gazdasági-kulturális előzményeket, amelyek közepette ebben az országban a tudományos munkát — benne a tudományos tájékoztatást — végezni kell.

A 114 000 km² területű, mintegy 7 milliós lakosságú szigetország a nemzeti felszabadulást 1959-ben úgy érte meg, úgy harcolta ki, hogy a tudományos munkának úgyszólván az alapfeltételei is hiányoztak. A rendkívül kevert etnikumú lakosságból (spanyol, indián, néger, kínai) egy millió volt az írástudatlanok száma, tudományos intézethálózat nem volt, mindössze néhány felsőoktatási, kulturális és közegészségügyi intézmény működött, a nemzeti tudomány rendkívül elhanyagolt volt, jóllehet kiváló kubai tudósok működtek már a múlt században is, bizonyos tradíciók tehát ösztönzőleg hathattak volna (Finlay, Poey, Romain, Gutierrez stb.). Az Egyesült Államok, amelynek Kuba évtizedeken keresztül ki volt szolgáltatva, jóformán semmit

A José Martí Nemzeti Könyvtár

A kubai Tudományos Akadémia épületének kupolája

nem tett azért, hogy a nemzeti tudomány kibontakozhassék. Amerikai pénzen rengeteg szálloda, lakóház, luxus jellegű létesítmény, a szórakoztató- és vendéglátóipar remeke épült, tudományos és kulturális létesítmény azonban alig, és az amerikaiakat kiszolgáló kormányzatok is csekély érdeklődést mutattak ilyesmi iránt. A felsőfokú szakemberképzés is korlátozott volt, azokat a szakembereket, akikre a hazai iparban (pl. olajfinomítás) vagy a szolgáltató iparágakban (villany, víz stb.) szükség lehetett, az Egyesült Államokban képezték ki. (A kubai műszaki felsőoktatás kiépítése most került napirendre az ENSZ és az UNESCO közreműködésével és anyagi támogatásával.) Mindehhez hozzá kell még számítani a rendkívül alacsony ipari színvonalat (főleg szolgáltató iparágak) és a monokultúra jellegű mezőgazdaságot (cukornád), amelyek maguk sem igényelték a tudományos munkát. Ilyen körülmények között a kubai forradalom a győzelem után vajmi kevés előzményre támaszkodhatott a nemzeti tudomány — és természetesen a tudományos könyvtárügy, valamint a tudományos tájékoztatási szolgálat — megszervezésében és fejlesztésében. De nem volt különbség a helyzet a népművelésben, a közművelődési könyvtárügyben sem: az írástudatlanság, a legszélesebb rétegek kulturális elmaradottsága súlyos örökségként nehezedett a forradalmi kormányzatra. A félévszázados múltira visszatérintő Nemzeti Könyvtár, amely mind a mai napig az ország legnagyobb közművelődési könyvtára is, úgyszólván egyedül állt a közművelődés szolgálatában. Könyvtári rendszer vagy hálózat nem létezett, néhány könyvtár működött csupán, és a helyzetet még súlyosbította a könyvkiadás elmaradottsága is.

A forradalom győzelme után, a rendkívül súlyos gazdasági körülmények közepette, a kormányzatnak egyidejűleg kellett szembenéznie az alapvető reformok követelményeivel a kultúra és a tudomány területén, más szóval: az *írástudatlanság felszámolása és a tudomány megszervezése* egyidejűleg került napirendre.

Az írástudatlanság felszámolása

Az 1962-ben lefolyt országos írás-olvasás tanítási kampány (az alfabetizálás éve) során, amelyben az önkéntes pedagógusok ezrei vettek részt (és amelyek során többen az életüket is vesztették a reakció által szervezett merényletek következtében), példamutatóan és gyakorlatilag teljes sikerrel *felszámolták* az írástudatlanságot. Ennek a hatalmas munkának állít szemléltető emléket a Batista-rendszer volt

katonai táborából kialakított gyermekváros, a Ciudad Libertadban működő *Alfabetizálási Múzeum*, amely alighanem a világon egyedülálló dokumentációját alkotja az írástudatlanság forradalmi úton való leküzdésének. A kampány összes segédletei, az önkéntes oktatók kiképzésének anyagai, a volt írástudatlanok első írásai mind megtalálhatók ott. De ezeken felül a dokumentáció azért is páratlan értékű, mivel az oktatók nemcsak a pedagógiai körülményeket írták le, hanem egyben az írni-olvasni tanulók életrajzát, családi viszonyait, ily módon egy, Kubáról mindeddig rendelkezésre nem álló demográfiai, néprajzi, történeti stb. anyag- és adatgyűjtemény jött létre. Számomra — a rendkívül érdekes vagy tanulságos intézmények sorában — ez a múzeum jelentette a legnagyobb élményt.

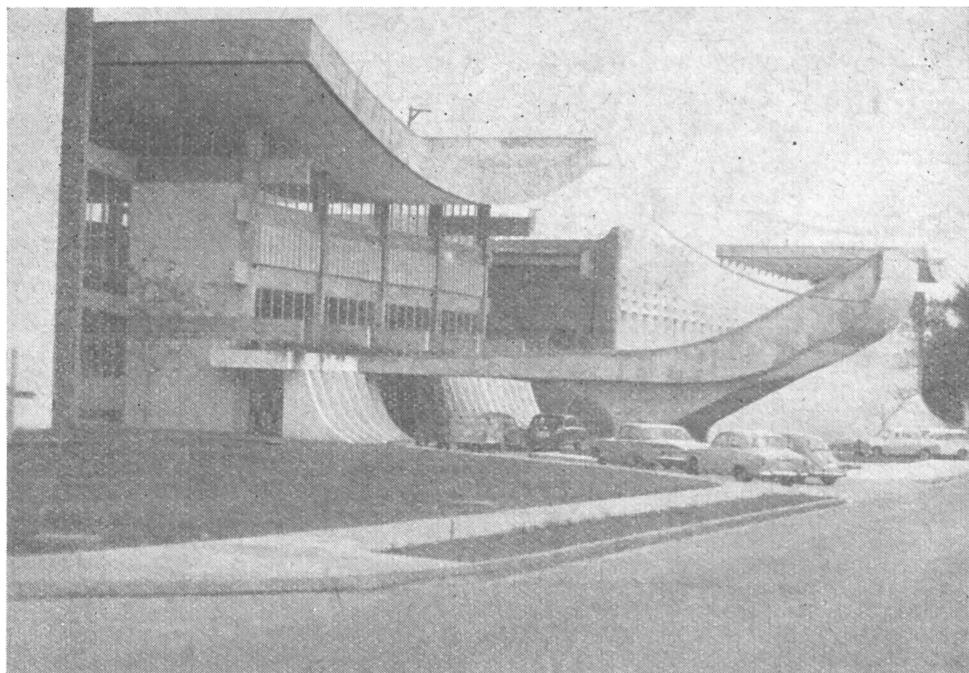
A Nemzeti Könyvtár és közművelődési funkciói

Az ország egyik legjelentősebb tudományos és kulturális létesítménye és legnagyobb könyvtára a *José Martí Nemzeti Könyvtár*. 1901-ben alapították, jelenlegi épületében 1958 óta működik. Fő feladata a nemzeti irodalom gyűjtése, emellett általános tudományos könyvtári funkciókat is ellát, gyűjtőköre valamennyi tudományra kiterjed. A nemzeti irodalom gyűjtése a forradalom előtt önkéntes alapon történt, a forradalom óta kötelezpéldány szolgáltatása van, minden kubai kiadványból 5 példányt kap. Ellátja általában a nemzeti könyvtári funkciókat (de pl. nem látja el a nemzeti csereközpont funkcióját, továbbá a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésnek sem központja). A könyvtár a kubai közművelődési könyvtári hálózat központja, s főigazgatója egyben a Consejo de Cultura (nagyjából a népművelési minisztériumnak felel meg) könyvtári főigazgatóságának vezetője is. Végzi a *közművelődési könyvtárügy állami irányításának* teendőit, erre azonban nincs külön apparátusa. A Nemzeti Könyvtár ugyanakkor a főváros legnagyobb közművelődési könyvtára is (külön ifjúsági és gyermekolvasóval stb.). Gazdag különgyűjteményekkel rendelkezik, zeneműtára, grafikai és metszetgyűjteményei értékesek. 1965 óta jelenteti meg évenként a nemzeti bibliográfiát, és megkezdődtek a folyóirat-repertórium kiadásának előmunkálatai is. Nemzeti bibliográfia egyébként — bár hiányosan — az 1937 és 1958 közötti időszakról van, és készülnek az 1917–1936-ra vonatkozó retrospektív bibliográfiák összeállítására. Az állomány körülbelül egy milliós könyvtári egység, ennek 90%-a könyv. „La reserva” különgyűjteményében 8 ösnyomtatvány, értékes atlaszok, kéziratok stb. találhatók. A kurrens folyóiratok száma mintegy 800. A könyvtárba nem kell beiratkozni — csak a gyermekosztályon —, a közművelődési könyvtári jellegből következően otthoni kölcsönzés is folyik. Általában 15 napra kölcsönöznek. A könyvtár személyzete 287 fő, ebből mintegy 40 a könyvtáros (diplomás), a többi ún. középkader és technikai munkaerő. Kiadják a „Revista de la Biblioteca Nacional” című időszakos tudományos folyóiratot, továbbá a „Bibliotecos” című közművelődési folyóiratot. A könyvtárban folyó kutatás eredményeit a „Folletos de Divulgacion...” című kiadványsorozatban teszik közzé. A Dewey-rendszert használják. A könyvtár középfokú könyvtáros iskolát működtet. Központi címjegyzéke mintegy 15 000 külföldi folyóiratot tart nyilván. A bibliográfiai-tájékoztató tevékenység széles körű, 3 év alatt mintegy 300 tárgyköri bibliográfiát adtak ki, részben saját kezdeményezésre, részben felkérésre.

Fejlesztési irányok

Anélkül, hogy részletesen kitérnék akár az 1963-ban alapított Dokumentációs, Tudományos és Műszaki Tájékoztatói Intézetre (IDICT) (amelynek modelljéül a szovjet VINITI szolgált, de alkalmazva a sajátos kubai adottságokra), a kubai tudományos tájékoztatás központjára, akár más tanulmányozott intézetekre, megkísérellek összefoglaló áttekintést adni a *kubai könyvtárügy és dokumentáció nézetem szerinti leglényegesebb fejlesztési problémáiról*.

Kubában ez idő szerint *hiányzik* a könyvtárügy és a tudományos tájékoztatási munka egészét átfogó *konceptió*, illetve az ilyen konceptió megvalósítását előmozdító jogi szabályozás. Az IDICT az 1963. évi 1107. sz. minisztertanácsi rendelet értelmében felelős a dokumentációs tevékenység országos irányításáért (amibe beleértik a szakkönyvtári tevékenységet is), a közművelődési könyvtárak viszont a legfelső kulturális tanács könyvtári főigazgatóságához tartoznak. Ez a főigazgatóság azonban gyakorlatilag nem létezik, a főigazgató funkcióját a Nemzeti Könyvtár főigazgatója tölti be, és valójában a Nemzeti Könyvtár az országos közművelődési könyvtári felügyelet szerve. A többi könyvtárak különböző fenntartókhoz, pl. az egyetemi könyvtárak az egyetemekhez tartoznak. Nincs koordináló szervük a tudományos könyvtáraknak, sem pedig olyan testület vagy szerv, amely a könyvtári és dokumentációs munkát összehangolná. A tudományos könyvtárak és a dokumentációs intézetek

A kubai Országos Tudományos Kutatási Központ

közötti meg nem értéssel is találkozni lehet. Ez a kubai körülmények között annál is inkább hátrányos, minthogy rendkívül korlátozottak az anyagi eszközök, és nem elegendő a tudományos könyvtári és tájékoztatási munkára rendelkezésre álló szellemi kapacitás, tehát nagyfokú koncentrációra és együttműködésre volna szükség.

Részen összefügg az elmondottakkal, a legsúlyosabb probléma, a *szakemberhiány*. Ez tűnik a továbbfejlődés *kulcskérdésének*. Az intézetekben nagyon kevés a képzett könyvtáros illetve tájékoztatási szakember. Az egyetemi könyvtáros iskolának mindössze 7 hallgatója van. Nyelvtudási gondjaik is vannak. A könyvtári és dokumentációs munkának mint szakmának nem sikerült még megfelelő kereteket biztosítani annak ellenére, hogy a Tudományos Akadémia teljes mértékben felismerni látszik a tudományos tájékoztatás jelentőségét az ország tudományos, műszaki és anyagi fejlődésében. Ennek olyan kézzelfogható jelei vannak, mint a Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Intézet elhelyezése, viszonylag magas létszáma (mintegy 60 fő) és az a szemmel látható törekvés, hogy az akadémiai intézeti hálózat mellett szakkönyvtári és tájékoztatási részlegek alakuljanak ki. A szakképzés megoldása hosszabb ideig tartó folyamat és aligha oldható meg másképpen, mint *nemzetközi együttműködéssel*. Részen külföldi intézményekben kell kiképezni a kubai szakembereket, részben külföldi szakembereknek hosszabb ideig tartó kubai munkájával (tanfolyamok tartása, a gyakorlati munkában való részvétel, illetve irányítás, tantervek és tananyagok kidolgozása külföldi szakemberek közreműködésével stb.) látszik megoldhatónak ez a legsúlyosabbnak tekinthető probléma.

Tekintettel a rendkívül korlátozott anyagi lehetőségekre és a tájékoztatásban is megnyilvánuló nyomasztó amerikai embargóra, nagyfokú *tervszerűség* és munkamegosztás szükséges a *külföldi irodalom beszerzésében* és szétosztásában, szétszűrésében. Ennek egyik racionális módja megfelelő *sokszorosító berendezések* alkalmazása. Ily módon nagy megtakarítások érhetők el. A megvalósításhoz azonban ugyancsak olyan országos tájékoztatási koncepció szükséges, amely meghatározza az alkalmazandó felszerelések típusait, elosztásukat, továbbá a hatékony működésükhöz szükséges szellemi segédeszközöket (központi katalógusok, különféle nyilvántartások stb.).

Az országos munkamegosztást, a beszerzések jobb elosztását és ezáltal az egyes intézetek profiljának jobb meghatározását is szolgálná a *nemzetközi kiadványcsere*

tevékenység országos megszervezése, más szóval a szocialista országok által küldött, de a nyugati országokból is beérkező irodalom megfelelő felhasználása.

A továbbfejlesztés egyik fontos kérdése a *nyilvántartások*, statisztikák egységes rendszerének a kidolgozása, mert ezek nélkül a tervezés nem nyugodhat szilárd alapon. Jelenleg meglehetősen bizonytalanok a statisztikai adatok, legyen szó akár az állományról, akár az állomány használatáról stb.

Végül a kubai tudományos tájékoztatási szolgálatokról még annyit: hiányzik a nem rendelésre készült információk nyújtása, más szóval az *információs igények felkeltése*. Tehát olyan tudományos, műszaki és gazdasági ismeretek, értesülések továbbítása az illetékes párt- és állami szervek részére, amelyekhez azok egyéb irányú, nagy elfoglaltságuk miatt nem juthatnak hozzá. Tekintetbe véve azokat a nem kis eredményeket, amelyeket mostoha körülmények között, úgyszólván minden előzmény nélkül a tudományos tájékoztatás terén az IDICT és egyéb szervezetek elértek, kívánatos lenne arra az álláspontra helyezkedniök, hogy ezek a szervezetek ne kizárólag a folyamatban levő programokhoz igazodjanak, illetve ne kizárólag a konkrétan felmerülő igényeket elégítsék ki. A tájékoztatásnak olyan, minőségileg magasabb szintjét kellene megvalósítaniok, hogy segítségére lehessenek a párt és állami vezetésnek azokkal az információkkal is, amelyek nem a napi munkához, hanem a távlati tervek kialakításához nyújtanak segítséget.

A fentiekben kifejtettekkel a Kubai Tudományos Akadémia, valamint a Dokumentációs, Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Intézet is nagyban-egészben *egyetértett*.

Mindent egybevetve: Kubában nagy erőfeszítéseket fejtenek ki a tudományos-műszaki haladás, a kulturális felemelkedés megalapozása illetve meggyorsítása érdekében, és már az eddigiek során is számos eredményt értek el (az írástudatlanság felszámolása, az akadémiai kutatási és tudományos tájékoztatási hálózat kiépítése, a közművelődési hálózat alapjainak lerakása stb.). A fejlődés további mértéke és üteme jórészt az *adottságokat* és (a hazai és külföldi) *lehetőségeket józanul számba vevő, tudományosan megalapozott hosszútávú tervezés* kidolgozásán, illetve a tervek végrehajtásán múlik, s ebben a szocialista országok is számottevően közreműködhetnek.

Dr. Rózsa György

A gazdaságirányítás új rendszere és a könyvtári munka hatékonyságának értékelése

„A jövőbeni feladatokat úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a művelődéspolitikai célokat az anyagi eszközök lehető legjobb felhasználásával kell megvalósítani.” Dr. Györffy Ádám és Polónyi Péter e megállapításával¹ csak egyetérteni lehet, kiegészíteni annyiban, hogy a könyvtári munkában a művelődéspolitikai célokat eddig is az anyagi eszközök lehető legjobb felhasználásával kívántuk megoldani. A takarékosági elv mint célkitűzés nem új, s nem a gazdaságirányítás új rendszeréből fakad. E cél következetes valórváltásában azonban évről évre hibák történtek, s e hibák megismétlődése jelezte, hogy nem csupán szubjektív okok játszanak közre, s hogy a takarékosági elv érvényesülése nemcsak jószándéktól függ.

Az új gazdasági mechanizmus működésének fontosabb szabályai szerint: „Olyan gazdasági rend kialakítása szükséges, amely lehetővé teszi a *központi akarat érvényesülését, a központi elhatározások megvalósulását, és e területen is növeli a gazdálkodó szervek önállóságát*.”² Az új gazdaságirányítási rend elhárítja a takarékosági elv következetesebb érvényesülésének objektív akadályait, s ezzel megnő a könyvtárosok, a könyvtárvezetők felelőssége az anyagi eszközök legjobb felhasználásáért. Eppen ezért a könyvtári munka értékelésének olyan módját kell kialakítania minden irányító szervnek, amely az anyagi eszközök felhasználásának ellenőrzésével is a művelődéspolitikai célok megvalósítását szolgálja. Ebben a vonatkozásban már alapvetően eltér véleményem a cikk íróinak álláspontjától. Semmiképpen sem fogadom el, hogy „a forgási sebesség állandó növelésének követelménye, az el-

¹ Dr. Györffy Ádám — Polónyi Péter: A könyvtári munka hatékonysága és az új gazdaságirányítási rendszer. = Könyvtáros, 1968. 3. sz.

² Földes István: Az új gazdasági mechanizmus működésének fontosabb szabályai. Kossuth, 1967. 102. 1.

látottság alsó szintjének és a szocialista eszmeiségű művek részesedési minimumának rögzítése lehetővé teszi a művelődéspolitikai és gazdasági célok együttes megvalósítását". S még inkább nem tekintem döntő mutatónak — Budapesten — az olvasók lemorzsolódásának mértékét.

A tények figyelmen kívül hagyása minden kutatást kudarcra ítél. Egy tudományos területen alkalmazott eljárás mechanikus alkalmazása más területre (a matematikai módszer mechanikus alkalmazása a társadalomtudomány egy gyakorlati területén) a gazdaságirányítási mechanizmus reformjának ürügyén sem fogadható el. Legalább annyira nem, mint ezelőtt három évvel, amikor a jelzett tanulmányok egyikében közölt vizsgálatokat és a könyvtári munka hatékonyságának méréséhez készített mutatórendszer szűles könyvtárosi plénumon megvitatott és elutasítottuk. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakvéleménye Polónyi Péter: Mutatórendszer a könyvtári munka értékeléséhez c. újítási javaslatáról megállapítja: „A javaslat ismételt tanulmányozása és a kérdés szakértőivel való konzultáció alapján arra a megállapításra jutottunk, hogy az előterjesztés és a mögötte álló tanulmány — a gondolatébresztés szempontjából kétségtelen előnyei ellenére — súlyos ellentmondásokat tartalmaz, ennél fogva nem alkalmas arra, hogy az ebből kialakult mutatórendszer tegyük a könyvtári munka minősítésének alapjává.”

A könyvtári statisztika jelenlegi helyzetével kétségtelen nem lehetünk elégedettek, mert nem nyújtja a könyvtári nevelőmunka megítéléséhez azt a segítséget, amelyre szükség volna. A fő politikai, művelődéspolitikai célkitűzések megvalósítását, illetve az ekörül észlelhető bizonytalanságot a jelenlegi csoportos állománynyilvántartással és kölcsönzési statisztikával nem ellenőrizhetjük a kívánalmaknak megfelelően. Minthogy a szerzők nem vállalkoztak a szocialista eszmeiségű irodalom jelölési módjának kialakítására, hiába írják elő a beszerzésen belüli kötelező részarányt, ha az általunk is hibáztatott nyilvántartáson nem kívánnak változtatni.

A munka értékeléséhez a jelenlegi mutatókat — hibái ellenére is — jobbnak tartjuk a javasoltaknál. A jelenlegi statisztikai adatok és a belőlük kialakult mutatók közül el kell választani az objektíveket — amelyeken a könyvtárosok nem változtathatnak, vagy legalábbis nagyon rövid idő alatt nem (pl. az állomány összetétele, az olvasók összetétele, a könyvtár alapterülete stb.) — a szubjektívektől, amelyek változtatása inkább múlik a könyvtárosokon (pl. a kölcsönzött kötetek összetétele, a referenz-kérdések megválaszolása, csoportos foglalkozások stb.). S mindkettőnél figyelni kell az átmenetekre, arra, hogy a szubjektív mutatók többsége éppen a munka természete miatt bizonyos vonatkozásban objektívvé válik, s fordítva az objektívnek tekinthető mutatóknak is van szubjektív oldaluk. Minél több mutató egymásra hatásának számbavételét végezzük el, annál megbízhatóbb lesz a könyvtári munka hatékonyságának értékelése. Különösen, ha közben soha nem feledkezzünk meg a mutatók mögött álló emberekről, a könyvtárosokról, akiknek túlnyomó többsége hivatástudattal, lelkesedéssel, sok nehézséget vállalva teljesíti kötelességét s a maguk sokféle igényével jelentkező olvasókról.

Az utóbbi évek újabb vizsgálódásai egyértelműen bizonyítják, hogy a lemorzsolódások indítékainak többsége nem könyvtáron belüli, s ezért a könyvtár a lemorzsolódást — hangsúlyozom, Budapesten — csak minimális mértékben befolyásolhatja. Egyébként is a lemorzsolódás s az új olvasók meghatározásának bizonytalansága eleve kétes értékűvé teszi a lemorzsolódás fő mutatóként való alkalmazását. A III. és a VIII. kerületben a nagyarányú lakóépület bontásokkal összefüggő költözések, a XX. kerületben az új városközpont építése, a munkahelyi fluktuáció, az utolsó 6—7 évben az új lakótelepeken megnyitott könyvtárak, továbbá egyes könyvtárak korszerűtlensége, mások előnyösebb felszerelése természetesen hatással volt, van és lesz is az olvasók számának alakulására. A fővárosi könyvtári szolgáltatások fejlesztésének megrekedése sok kerületi könyvtárban évek óta telítettségét okoz. Ha a 37-es könyvtárban (II. ker.) mindazok az olvasók megmaradtak volna, akik oda 1960 óta beiratkoztak, most kb. 8000 olvasót kellene ellátni a 120 m²-es területen. Ennek képtelenségét — úgy gondolom — nem nehéz belátni.

A 27-es (XX. ker.) és a 16-os (XIX. ker.) könyvtár vizsgálódásai szerint a hozzájuk újonnan beiratkozott olvasók 58%-a előzőleg más könyvtárnak is tagja volt. Ezek az „új olvasók” miért kisebb értékűek, mint azok, akik évek óta ugyanannak a könyvtárnak a tagjai? S vajon kedvezőtlen következtetést kell-e levonnunk a 8-as könyvtár (III. ker.) olvasótáborának alakulásáról, ahol 1966-ban 566, 1967-ben 559 olvasó morzsolódott le, de 1966-ban az összes olvasók 43,8%-a, 1967-ben 45,3%-a volt 26 éven aluli, míg az új beiratkozottak között 1966-ban 58,9%-a, 1967-ben 61,6% volt ilyen korú olvasó?

Az olvasók számának emelése elsősorban a külső kerületek könyvtáraiban lehetséges, s itt megvan a tárgyi alapja a lemorzsolódás elleni fellépésének. Elsősorban itt reagálnak az olvasóknak küldött levelekre, s válnak a visszahívottak újra

aktiv olvasókká. Mert természetesen nem morzsolódnak le azok az olvasók, akik a tanulmányaikhoz kötelező és javasolt irodalomért, a kézikönyvtár kötetéiért keresik fel a könyvtárat, de utóbb megkeresik azt a másik könyvtárat, amely ezt az igényt tökéletesebben elégítheti ki. Hogy erre a hálózatlan nem minden könyvtár alkalmas, hogy olvasóterme csak néhány könyvtárnak van, hogy a kézikönyvtár fejlesztését anyagi nehézségek is akadályozzák — nem titok. Ezek olyan tények, amelyeket a szerzők nem hagyhattak volna figyelmen kívül.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárainak 1967. évi munkájáról szóló beszámoló jelentés³ 18 oldalon keresztül közli a munka értékelését szolgáló mutatószámok táblázatait. E táblázatokban mint *egyik* mutató szerepel a forgási sebesség is. Éppen a sokféle mutató összevetése teszi nyilvánvalóvá, hogy a forgási sebesség sokkal inkább objektív tényezők eredője, mint amennyire a cikkírók vélik. Az 1 olvasóra jutó könyvek számával van szoros összefüggésben, és ez nem az adott könyvtárosoktól, hanem az állomány nagyságától és a fejlesztésre fordítható költségvetési kerettől függ, ha az olvasók számát adottnak vesszük. De összefüggésben van a forgási sebesség az 1 olvasó által kölcsönzött kötetek számával is. Ez a szám — aki ismeri a kerületi könyvtárak munkáját, tudja — igen nagy mértékben növelhető, hiszen sok olvasót arról kell lebeszélni, hogy egy-egy alkalommal túlságosan sok könyvet vigyen haza. A 240—250 kölcsönzési napon egy-egy fővárosi Szabó Ervin könyvtárban egy-egy beírt olvasó 34,3—55,1 kötetet kölcsönzött 1967-ben. Ki mondhatja, hogy hatékonyabb annak a könyvtárnak munkája, amely 55 kötetet kölcsönzött? Olyan számhajhászás volna ez, amelynek leküzdése valamennyiünk érdeke. Az 1 olvasóra jutó könyvek száma a VII. kerület két könyvtárában így alakult: a 2-es könyvtárban 10, a 22-es könyvtárban 6,8 kötet. (A 2-es könyvtár több mint 50 éves, a másik alig múlt 10, de mindkettőben 5000—5000 olvasó van.) A forgási sebesség a 2-es könyvtárban 5,1, a 22-esben 6,4. Ahhoz, hogy a 22-es könyvtárban az 1 olvasóra jutó könyvek száma csak 8,8 kötetre emelkedjék, még további 10 000 kötet könyvre volna szükség, amit elhelyezni sem tudnak, s amire költségvetési keretet egyáltalán nem tudunk adni.

„Az állományt akkor használják ki a legteljesebben, ha az állományra vonatkozó forgási sebesség mutató megegyezik a kölcsönzési rend szerint lehetséges forgások számával, azaz a vizsgált időszak hosszának és egy könyv kölcsönzési időtartamának hányadosával. A gazdaságossági követelmények tehát azt kívánják, hogy az adott állomány ezt a forgási sebességet megközelítse.” Ez a kívánság nemcsak azért abszurd, mert a kézikönyvek és a kötetes alatt levők kiesnek a forgalomból — amint ezt zárójelben megjegyzik a szerzők —, hanem sokkal inkább azért, mert eszerint csak olyan könyvek volnának beszerezhetők, amelyek minden időben és minden olvasónak egyaránt megfelelnek, szemben a ma is érvényes követelménnyel: „megfelelő könyvet, a megfelelő időben, a megfelelő olvasónak”. Minden állományelemzésünk, olvasószolgálati vizsgálatunk, tapasztalatunk azt bizonyítja, hogy a könyvek kiválasztása, egyes könyvek forgási sebessége rendkívül sok tényezőtől függ. Az egyik könyvtárban „lefutott könyv” új életre kelhet egy másik könyvtárban, sőt, ha pl. a tv a könyv filmváltozatát műsorra tűzi, ugyanabban a könyvtárban is keresetté válhat. Mindenki tud a szabadpolcon szemmagasságba helyezett, valamint egyes kijelölt és ajánlott könyvek megnövekedő forgalmáról. A forgási sebesség nem annyira a könyvtár, mint inkább az irányító szervek számára jelent információt. A nagy forgási sebesség a nagyarányú könyvkezelést jelzi, s azt, hogy az adott könyvtár állományfejlesztésére többlet kell fordítani. Ugyanakkor a kisebb forgási sebesség nem enged nagyobb arányú költségcsökkentést, mert az új könyvek vásárlásának korlátozása mindenképpen a munka rovására megy.

A művelődéspolitikai célok elérésében első helyen a kölcsönzött művek összetétele s ezzel együtt a tájékoztató és segítő munka színvonala lehet mérvado. Bármilyen rossz is a jelenlegi statisztika, arra alkalmas, hogy segítségével évek óta összehasonlítsuk az ismeretterjesztő művek kölcsönzésének mértékét a könyvtárak között. Sokszor elismerték már, hogy a hálózatlan az ismeretterjesztő irodalom forgalmának emelkedése s ezen belül a társadalomtudományi, politikai irodalom kölcsönzésének növekedése folyamatos, tudatos munka eredménye. A szovjet szépirodalom kölcsönzésének arányait az utóbbi három évben évről évre növelni tudták a fővárosi kerületi könyvtárak. A tájékoztató munka mértékéről, színvonaláról a referenz-kérdések vizsgálatával nyerünk információt. Kizárólagos érvénnyel természetesen sem ez, sem a kölcsönzött kötetek összetételének mutatói nem kezelhetők. Mindkettőt nagymértékben befolyásolja az *olvasótábor összetétele*. Érthető, hogy más a kölcsönzött művek összetétele a 46-os (XXI. ker.) könyvtárban, ahol az olva-

³ Jelentés a kerületi könyvtárak 1967. évi munkájáról. FSZEK, 1968. 79 1.

sók 62%-a 26 éven aluli, és az 1-es (V. ker.) könyvtárban, ahol 27 éven felüli az olvasók 63,6%-a. Óvatosan kell bánni a mutatók értékelésével akkor is, ha azok nem térnek el feltűnően az átlagtól, az olyan könyvtárak esetében mint pl. a 28-as számú (IV. ker.), ahol 2000 munkás, 1000 középiskolás, több mint 200 főiskolás, s majdnem 1000 nyugdíjas olvasó, vagy a 10-es könyvtárban (VI. ker.), ahol csaknem 1500 közép- és főiskolás olvasó igénye, érdeklődése és a könyvtárosok tájékoztató, politikai nevelőmunkájára játszik szerepet a kölcsönzött kötetek összetételének alakulásában.

Az olvasótábor összetételének alakulása, valamint az állomány összetétele tehát mint objektív tényező befolyásolja az egyébként a könyvtárosok szubjektív érdeklődésével, felkészültségével, törekvésével igen nagy mértékben összefüggő könyvkölcsönzést s az egész olvasószolgálati munkát.

A gazdaságirányítás új rendszerével összefüggésben érdemes — eddigi mutatóink megőrzése mellett — a munka hatékonyságának vizsgálatánál jobban figyelembe venni az *egyéni és társadalmi érdek összefüggéseit*, és jobban mérlegelni, melyik könyvtár, könyvtáros tesz többet az egyéni kulturális érdek felismertetéséért. A társadalomnak műveltebb, szakmailag, politikailag képzetlenebb egyénekre van szüksége, s az egyén érdeke ebben sem választható el a társadalom érdekétől. A könyvtáros, aki e társadalmi érdeket az egyénnek közvetíti, mégis sokszor kerül nehéz helyzetbe, s fogadja bizonytalanul a tudatos irányítás, a művelődéspolitikai feladatok, a támogatni, megtűnő, tiltani jelszó következetes érvényesítésének kötelességét. „A kommunista teoretikusok fedezték fel azt, hogy az egész történelemben a »magánemberként« meghatározott egyének teremtették meg a »közérdeket«. Tudják, hogy ez az ellentét csak látszólagos, mert az egyik oldalt az ún. »közérdeket«, a másik, a »magánérdek« hozza folytonosan létre, és ez semmiképpen sem önálló történettel bír, önálló hatalom vele szemben, tudják tehát, hogy ez az ellentét a gyakorlatban folytonosan megsemmisül s újra létrejön.”⁴ A klasszikusok e megállapítása különösen időszerű és tanulságos most.

A magánérdek és a közérdek dialektikus egységének figyelembe vétele megkönnyíti mind a reform lényegének megértését, mind aktuális feladataink meghatározását. Erre az egyéni és közös érdekre hivatkozhatunk a könyvtárosok és pedagógusok, a könyvtárosok és tömegszervezeti aktivisták, a könyvtárosok és más népművelők együttműködésének szorgalmazásakor. S erre a közös és egyéni érdekre kell hivatkozni minden tanuló, vetélkedő, versenyző olvasó esetében is. Az érdek felismertetése az együttműködésre való megnyerésnek eddig kevéssé számba vett tényezője. A sikerélmény minden egyénnek és minden közösségnek egyik éltető eleme. Ha a könyvtár révén több sikerhez jut akár az olvasó, akár valamelyik intézmény képviselője, könnyebben elháríthatók az együttműködés eddigi akadályai.

Az új gazdasági mechanizmus a könyvtári munkában nem tesz szükségessé fordulatot sem eddigi törekvéseinkben, sem irányelveinkben. Mindazt, amit eddig tettünk, következetesebben, tudatosabban kell tennünk, jobban felhasználva azokat a lehetőségeket, amelyek a köz- és magánérdek dialektikus egységéből a kulturális munka területén adódnak.

Dobos Piroksa

A munkások felszabadítása a fejükben kell, hogy kezdődjön s nem a hasuknál. Ha győzni akarnak — s ha már megnyerték a küzdelmet —, győztesek akarnak maradni, akkor meg kell, hogy értsék, hogy a könyv számukra fontosabb, mint egy szelet sonka a kenyérükre. Az a munkás, amelyik sonka nélkül nem tud élni, de könyv nélkül igen, nem tartozik bizony azok közé az emberek közé, akik a következő évszázad világtörténelmét irányítani fogják.

Traven

Megjegyzés a 344–345. oldalon levő statisztikai táblázathoz

A tanácsi közművelődési könyvtári statisztika intézménynek csak az önálló jellegű könyvtárakat és könyvkölcsönzőket számítja. A fiók jellegű könyvtárak és könyvkölcsönzők az intézmények számában nem szerepelnek. Ezek szerint az 1967. év végén az önálló tanácsi könyvtárak és könyvkölcsönzők — intézmények — száma 3106, az intézménynek nem számító fiókok száma 2333. A táblázatban az önálló intézmények és fiókok száma együttesen szerepel.

⁴ Marx–Engels: A német ideológia. Szikra, 1952. 107. 1.

A TANÁCSI ÉS A SZAKSZERVEZETI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK ÉS KÖNYVKÖLCSÖNZŐK 1967. ÉVI ADATAI

Megnevezés	Az önálló intézmények és fiókok száma		Könyvtárlomány (kötetszám)		A beiratkozott olvasók száma			A kölcsönzött kötetek száma				
	1967. XII. 31-én	az előző év %-ában	a 10 ezer lakosra jutó intézmények és fiókok száma	1967. XII. 31-én	az előző év %-ában	az 1000 lakosra jutó kötetek száma	1967. XII. 31-én	az előző év %-ában	1000 lakosra jutó kötetforgalom			
BÁRANYA tanács szakszervezeti összesen	350 30 406	99,7 90,3 98,3	1,6 1,6 1,6	474 230 88 217 562 507	109,6 104,1 108,0	1706 317 2023	58 969 10 386 69 355	105,0 115,5 106,5	212 37 249	1 236 039 208 540 1 444 579	112,8 116,6 113,3	4446 750 5196
BÁCS-KISKUN tanács szakszervezeti összesen	444 118 562	101,4 89,8 96,2	7,9 2,1 11,0	833 181 122 086 955 267	108,6 111,4 107,6	1480 217 1697	113 329 11 983 125 312	102,3 100,3 102,1	201 22 223	3 058 491 193 133 3 251 624	103,9 96,3 103,4	5433 343 5776
BÉKÉES tanács szakszervezeti összesen	284 84 368	131,4 77,1 91,6	6,4 1,9 8,3	640 217 116 111 756 388	110,6 95,6 108,0	1452 263 1715	75 055 8 681 83 736	103,3 70,1 98,5	170 20 190	2 338 996 131 755 2 470 751	107,3 62,1 103,3	5304 299 5603
BORSOD-A-Z. tanács szakszervezeti összesen	419 117 536	99,1 101,7 99,6	7,0 2,0 9,0	904 777 210 474 1 115 251	108,3 114,3 107,5	1521 353 1874	101 807 16 796 118 603	100,6 102,4 100,8	171 26 199	2 687 899 514 667 3 202 566	103,5 113,4 104,9	4517 865 5382
CSONGRÁD tanács szakszervezeti összesen	325 65 390	98,5 116,1 101,0	10,1 2,1 12,2	491 332 52 737 544 069	108,9 106,2 108,8	1535 165 1700	60 151 6 093 66 244	99,6 99,2 99,6	188 19 207	1 471 555 65 185 1 536 740	97,8 115,6 98,4	4599 203 4802
FEJÉR tanács szakszervezeti összesen	207 260 467	97,6 117,6 106,5	5,3 5,2 10,5	555 591 180 230 735 821	109,5 113,1 110,4	1428 464 1892	60 027 3 116 63 143	99,6 113,0 103,0	154 60 214	1 636 803 364 071 2 000 874	101,5 103,2 101,8	4208 936 5144
GYŐR-SOPRON tanács szakszervezeti összesen	209 115 324	100,5 113,9 95,4	5,2 2,9 8,1	553 307 168 975 722 282	101,8 110,9 103,8	1387 423 1810	79 630 20 666 100 296	95,9 115,1 99,3	200 51 251	1 957 976 413 472 2 371 448	107,2 113,5 108,2	4907 1036 5943
HAJDÚ-BIHAR tanács szakszervezeti összesen	229 43 272	102,2 93,5 100,7	6,3 1,2 7,5	538 325 22 570 560 895	113,6 95,3 112,8	1479 62 1541	66 840 3 365 70 205	102,8 87,0 101,9	184 9 193	1 636 295 37 983 1 674 278	105,6 90,3 105,2	4495 105 4600
HEVES tanács szakszervezeti összesen	153 110 263	103,4 97,3 100,8	4,5 3,2 7,7	549 310 117 490 666 800	104,8 107,0 105,2	1606 344 1950	62 333 11 807 74 140	101,0 100,8 101,0	182 35 217	1 499 334 172 302 1 671 636	97,8 107,7 98,7	4384 504 4888
KOMÁROM tanács szakszervezeti összesen	124 92 216	100,0 87,6 94,3	4,1 3,1 7,2	401 546 184 184 585 730	109,5 108,4 109,2	1334 612 1946	38 847 16 005 54 852	100,3 101,1 100,5	129 53 182	998 134 343 032 1 341 166	90,7 105,6 94,1	3316 1140 4456
NÓGRÁD tanács szakszervezeti összesen	159 89 248	100,0 104,7 101,6	6,7 3,8 10,5	447 584 116 150 563 734	108,9 115,9 110,3	1889 490 2379	41 913 52 433 94 346	99,3 105,9 100,7	177 52 229	969 175 214 676 1 183 851	104,9 113,7 106,4	4089 906 4995
PEST tanács szakszervezeti összesen	290 159 449	100,7 101,3 100,9	3,4 1,8 7,2	878 494 213 497 1 091 991	109,2 113,1 110,0	1020 246 1268	109 210 24 763 133 973	104,5 108,8 105,2	127 28 155	2 914 535 393 490 3 308 025	101,4 111,3 102,5	3385 457 3842

SOMOGY	294	99,3	8,1	717 301	109,2	1981	79 819	102,8	220	1 756 087	104,8	4851
tanácsi	90	98,9	2,5	108 199	103,2	299	9 592	102,6	27	151 195	102,9	418
szakszervezeti	384	99,2	10,6	825 500	108,4	2280	89 411	102,8	247	1 907 282	104,6	5269
összesen												
SZABOLCS-SZ.	367	100,3	6,7	913 657	111,3	1673	92 954	96,3	170	2 138 026	99,1	3916
tanácsi	87	116,0	1,6	68 369	104,4	126	7 266	83,6	14	95 253	76,1	174
szakszervezeti	454	102,9	8,3	982 026	110,8	1799	100 220	95,3	184	2 233 279	97,8	4090
összesen												
SZOLNOK	270	101,1	6,1	823 305	107,4	1863	80 814	96,5	183	2 268 597	94,8	5133
tanácsi	165	99,4	3,7	151 663	111,3	343	13 897	100,4	31	221 792	102,5	501
szakszervezeti	435	100,5	9,8	974 968	108,6	2206	94 711	97,1	214	2 490 389	95,4	5634
összesen												
TOLNA	185	97,9	7,2	507 278	107,0	1982	46 061	98,0	180	1 246 881	95,4	4871
tanácsi	104	96,3	4,1	83 062	91,7	324	7 035	80,3	27	58 461	82,5	228
szakszervezeti	289	97,3	11,3	590 340	104,6	2306	53 096	95,2	207	1 305 342	94,8	5099
összesen												
VAS	283	98,6	10,3	505 223	108,6	2157	51 394	98,1	186	1 200 196	98,9	4349
tanácsi	150	101,4	5,4	135 522	106,5	491	12 543	105,8	46	215 336	121,9	780
szakszervezeti	433	99,5	15,7	730 745	108,2	2648	63 937	99,5	232	1 415 532	101,8	5129
összesen												
VESZPRÉM	304	99,7	7,3	673 519	109,7	1627	80 724	102,0	195	1 892 574	103,4	4571
tanácsi	120	96,8	2,9	198 126	96,5	478	23 675	96,0	57	274 316	82,7	663
szakszervezeti	424	98,8	10,2	871 645	106,4	2105	104 399	100,6	252	2 166 890	100,2	5234
összesen												
ZALA	302	103,8	11,5	512 043	112,4	1854	55 114	103,5	210	1 246 697	110,3	4788
tanácsi	163	96,4	6,2	100 752	102,3	385	10 511	100,8	40	118 052	90,5	451
szakszervezeti	465	101,1	17,7	612 795	110,6	2339	65 625	103,1	250	1 364 729	108,2	5209
összesen												
MEGYÉK ÖSSZESEN	5198	100,2	6,8	12 010 240	108,9	1570	1 354 991	100,6	177	34 154 290	102,1	4466
tanácsi	2127	99,1	2,8	2 438 514	105,4	319	250 013	101,1	33	4 186 691	102,4	547
szakszervezeti	7325	99,9	9,6	14 448 754	108,3	1889	1 605 004	100,7	210	38 340 981	102,1	5013
együtt												
BUDAPEST	113	101,8	0,6	1 685 270	106,0	856	175 537	102,1	89	6 274 836	100,6	3188
tanácsi	1508	99,1	7,6	3 039 888	104,9	1545	298 068	99,9	152	5 178 297	101,1	2632
szakszervezeti	1621	99,3	8,2	4 725 158	105,3	2401	473 625	100,7	241	11 453 133	100,8	5820
összesen												
DEBRECEN	38	97,4	2,5	151 498	110,9	1003	16 482	109,2	109	504 263	101,7	3339
tanácsi	96	92,3	6,4	117 548	108,9	779	10 644	101,6	71	152 869	88,6	1013
szakszervezeti	134	93,7	8,9	269 046	110,9	1782	27 126	100,1	180	657 132	98,3	4332
összesen												
MISKOLC	30	103,4	1,7	264 579	106,7	1512	24 200	111,7	138	812 781	107,2	4644
tanácsi	144	101,4	8,2	200 819	104,3	1147	26 000	121,1	149	433 462	108,3	2477
szakszervezeti	174	101,8	9,9	465 398	105,7	2659	50 200	116,4	287	1 246 243	107,6	7121
összesen												
PÉCS	37	100,0	2,7	228 528	108,8	1668	17 992	98,9	131	565 581	93,4	4128
tanácsi	108	102,9	7,9	136 081	90,8	995	16 539	100,1	121	281 555	91,5	2052
szakszervezeti	145	102,1	10,6	364 609	101,3	2661	31 531	99,5	252	847 136	92,7	6183
összesen												
SZEGED	23	100,0	1,9	286 003	105,2	2424	16 029	101,4	136	497 591	95,1	4217
tanácsi	73	102,8	6,2	120 207	105,6	1018	11 641	85,8	98	190 977	90,1	1618
szakszervezeti	96	102,1	8,1	406 210	105,3	3442	27 670	94,2	234	688 568	93,7	5835
összesen												
EGYÜTT	5439	100,3	5,3	14 626 118	108,4	1434	1 605 231	101,0	157	42 809 342	101,8	4198
tanácsi	4056	99,2	4,0	6 053 057	104,8	2028	2 218 156	100,9	61	10 423 857	101,2	1022
szakszervezeti	9495	99,8	9,3	20 679 175	107,4			101,0	218	53 233 193	101,6	5220
MINDÖSSZESEN												

* Megjegyzés a 343. oldalon

Szakszervezeti és műszaki könyvtárak összevonása Borsod megyei középüzemekben

A szakszervezeti és üzemi műszaki könyvtárak kívánatos együttműködésének egyik formája közép- és kisüzemekben a könyvtárak összevonása. Ilyen terveket a megye könyvtáraitra vonatkozóan mi is többször kidolgoztunk. S ahol sikerült az előnyökről meggyőzni az üzemek vezetőit, ott már az elmúlt évben sor került az összevonásra. Jelenleg három közös szakszervezeti-műszaki könyvtár működik Miskolcon (3. sz. AKÖV, Pamutfonó, Drótművek), és újabb könyvtárak összevonása várható, mivel kb. 48 olyan kis- és középüzem van, ahol közös könyvtárakat kellene létrehozni.

A hatókör bővítése ma is a könyvtárak fő feladata. A két könyvtár egymás munkájának erősítésével igyekszik az üzem valamennyi dolgozójára kiterjeszteni hatókörét. Néhány példa ennek igazolására:

A Drótművek könyvtárosa eddig negyedévenként tájékoztatta a műszaki osz-

tályokat az újabb könyvbeszerzésekről, a könyvtár szolgáltatásairól. A tájékoztatók egyetlen alkalommal sem jutottak el a fizikai dolgozókhoz vagy a szakmunkásokhoz. A gyár műszaki dolgozóinak csak 8–9%-a olvasott rendszeresen. Most, hogy már együtt van a két könyvtár, a szakszervezeti könyvtár olvasói is legalább ilyen mértékben veszik igénybe a műszaki könyvtár állományát. Az „Ipari szakkönyvtár” sorozatban megjelenő műveket főleg a fizikai dolgozók olvassák. A Miskolci Pamutfonóban, ahol a szakszervezeti könyvtár olvasótáborába évek óta 40% felett van, a műszaki könyvtár az összevonásig soha nem érte el a 10%-ot. Ma viszont a közös könyvtár megnövekedett forgalmának 10–12%-a a műszaki irodalom (az ismeretterjesztő irodalmon kívül).

Ezek az adatok a kezdeti állapotokat tükrözik, nagyobb eredményeket csak az év végére várunk.

A közös könyvtárak elhelyezése funkcionális szempontból is jónak mondható. Valamennyit az üzem középpontjában helyezték el, így az olvasók különösebb nehézség nélkül, rövid idő alatt elérhetik őket. A kölcsönzési idők pedig elsősorban a műszakváltásokhoz alkalmazkodnak.

A Pamutfonó könyvtárának elrendezésénél már figyelembe vették a műszaki irodalmat használók jelenlegi igényein felül a várható szükségletet is. A könyvtár vállalati beruházásból épült, berendezésére, felszerelésre csaknem 100 000 Ft-ot fordítottak. A Drótművek könyvtárát, melyet 56 000 Ft-os SZOT támogatásból rendeztünk be, februárban adták át. A 3. sz. AKÖV könyvtárának átalakítása jelenleg folyik. Mindhárom említett üzem Borsodban középüzemnek számít. A Pamutfonó dolgozóinak 80%-a nő!

A közös könyvtárak állománya is azonos: 10–10 ezer kötet. A műszaki szaklapok és folyóiratok száma 50–53.

Mindhárom könyvtárban egy-egy főhivatású könyvtáros látja el a könyvtári teendőket. A Drótművekben az állás vállalati státus, szakszervezeti hozzájárulással, a Pamutfonóban szakszervezeti státus, vállalati hozzájárulás nélkül.

A műszaki és a szakszervezeti állományt a Pamutfonóban és a Drótművek-

Részlet a miskolci „December 4” Drótművek összevont szakszervezeti és műszaki könyvtárából (Bucsi Jenő felv.)

ben külön-külön, a 3. sz. AKÖV könyvtárában együtt tartják nyilván.

Mindhárom könyvtárban 20 műszaki témát figyelnek. A témafigyelést a szükségleteknek megfelelően szűkítik, vagy terjesztik ki további témákra. Ami még problematikus: az üzemek biztosítanak ugyan évente kb. 50–60 ezer Ft-ot a műszaki könyvek és folyóiratok beszerzésére, de pl. a Pamutfonó könyvtára a megrendeléseket csak a budapesti központján keresztül bonyolíthatja le, így a keresett könyveket mindig később kapja meg mint más üzemek.

A műszaki könyvtáraknak nincs a megyében hálózati vagy módszertani központjuk, így eléggé magukra maradnak gondjaikkal. Ezen, véleményem szerint, az esetenként Budapestről lejáró ellenőr vagy instruktor sem tud segíteni. Ezért nagyon hasznosnak tartom a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának azt a tervét, hogy a megyében levő műszaki könyvtáraknak módszertani segítséget nyújt, és rendszeresen ellátja őket propagandaanyaggal is.

Magyar András

a Borsod megyei SZMT könyvtár vezetője

A fénylyukkártya-rendszer kis szakkönyvállomány feltárására

Milyen tárgymutatót készítek a Népeségtudományi Kutató Intézet mintegy 1300 kötetes könyvtára részére a betűrendes katalógus mellett? (Az ETO nem alkalmas ilyen, kifejezetten demográfiai jellegű könyvanyag feltárására.) Ezzel a kérdéssel fordultam a könyvtár-tudományi és Módszertani Központhoz tanácsért. Az általuk javasolt fénylyukkártya rendszert, amely kitűnőnek bizonyult kisméretű tudományos könyvállományunk feltárására, szeretném az alábbiakban ismertetni úgy, ahogy könyvtárunkban bevezettük, és egyben hasonló jellegű könyvtáraknak a példa követését javasolni.

A lyukkártyák beszerzése után a könyveket a könyvespolcon elfoglalt helyük alapján folyamatos, 1-től kezdődő raktári számozással jelöltem meg. Az új könyveket a beérkezés sorrendjében számozom.

A demográfiai tárgyú könyvek tárgyszavait a „Bevezetés a demográfiába” című munkából vettem, más könyvek-nél tárgykörük alapirodalmát használtam fel.

A fénylyukkártya kartonok egyrészt azt mutatják ki, hogy egy meghatározott témakörrel mely könyvek foglalkoznak, másrészt azt, hogy egy-egy könyvben milyen témakörök vannak érintve. Minden karton egy-egy demográfiai vagy esetleg más témakört (fogalmat) kifejező tárgyszónak van fenntartva. Ilyen tárgyszó pl. a házasság, válás, halálozás, vagy Anglia, 1968 stb. A kartonok négyzet besztásúak, egyenként 7000 számozott négyzetet tartalmaznak. Amennyiben egy könyv foglalkozik valamely kartonon

feltüntetett témakörrel, akkor a kartonon kilyukasztjuk a könyv raktári számával azonos sorszámú négyzetet. Ha a könyvben esetleg több témakör van érintve, akkor valamennyi témakör kartonjával hasonlóan járunk el. (A fénylyukkártya tehát csak utal a megfelelő könyvre a raktári szám feltüntetésével, a szerzőt, címet nem nevezi meg közvetlenül, mint a szakkatalógus. Ezek azonban a szakkönyveknél nem is elsődleges fontosságúak.)

Nézzünk egy példát. A könyv címe: Válasok és házasságok Angliában 1965-ben. Raktári száma: 50. Amennyiben a könyv kizárólag a címben jelzett témákkal foglalkozik, úgy négy témakör kartonján kell feltüntetni. A házasság tárgyszóval jelzett kartonon kilyukasztjuk az 50-es kockát, ugyanezt tesszük a válás, az Anglia és a dátum (1965) jelzésű kartonon. Egy másik könyv a budapesti válaszokkal foglalkozik, ennek a könyvnek is rá kell tehát kerülnie a válaszok és Budapest kártyájára.

A bemutatott példák alapján nyilvánvaló, hogy visszakereséskor csak a témát kell megadni, majd a betűrendes tároló dobozból a megfelelő tárgyszó lyukkártyáját kihúzni, az átlukasztott számok jelzik a keresett témával foglalkozó összes könyvet és helyüket a raktárban.

Az állomány fénylyukkártyás rendszerben történő feltárása lehetővé teszi a differenciáltabb tájékoztatói igények kielégítését is. Ha például csak az 1965. évi válaszok érdeklik az olvasót, akkor a más időpontra vonatkozó könyvek nem jelentkeznek a visszakereséskor, mert a dátumkartont és a válskartont egymás

mögé helyezve csak azon a négyzetben láthatunk át, amely a megadott időszakban történt válásokkal foglalkozik. A továbbiakban néhány problémáról szeretnék még beszámolni, melyek a megvalósítás során jelentkeznek.

Ha egy műből két vagy három példány van a könyvtárban, mindegyiknek azonos raktári számon kell szerepelnie. A leltári számok természetesen eltérnek egymástól.

Problémát jelent az évszámok és az idősorozatok megjelölése. Ebben az esetben nem gazdaságos megoldás az, hogy minden évszám külön lyukkártyát kapjon, mert nem válik lehetővé a nagyobb időközök szerinti visszakeresés (pl. 1825—1875). Tehát a következő megoldás marad: mivel egy évszámot három számjegyre fejez ki: száz, tízes, egyes (az ezresek gyakorlatilag elhagyhatók, a mi könyvtárunkban az 1700-as éveknél nincs

régebbre nyúló könyv), így 3 db kartont írunk a századoknak: 700, 800, 900, tízet évtizedeknek: 00, 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90 és tízet az éveknél: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Ebből a 23 kartonból minden évszámot össze lehet rakni, pl. ha az 1968. évre vonatkozó könyv raktári száma 80, a 900-as kartonon kilyukasztjuk a 80-as kockát, majd a 60-as kartonon és a 8-as kartonon tesszük ugyanezt.

Olyan gyűjteményes munkák esetén, mint például a kongresszusi jegyzőkönyvek, amelyek különféle témákról tartott előadásokat közölnek, nem elég csak a kongresszus helyét, idejét és fő összefoglaló témakörét kifejező tárgyszavak alá beosztani a könyvet, hanem valamilyen előadás témáját fel kell tárni. Legegyszerűbben ezt úgy lehet elvégezni, hogy a művet — ez nemcsak a gyűjteményes művekre vonatkozik — osztályozási egységekre bontjuk (pl. fejezetként tárgyszavazzuk), és nem az egész mű, hanem e fejezetek (egységek) kapnak egy-egy sorszámot. Ezzel nemcsak a feltárás mélységét növeljük, hanem csökkentjük a visszakeresési hibák (téves kapcsolások) számát is.

Különösen fontos, hogy a könyvtár fő gyűjtőkörébe tartozó műveket minél alaposabban feltárjuk. A határtudományok esetében a szükségletek, igények szabják meg a feltárás mélységét. Távolesó témák irodalmát, mint például: sebészet, filozófia, mezőgazdaságtan stb. elég csak az összefoglaló fogalom (tárgyszó) alatt nyilvántartani. A fontos intézményekről (Unesco, ENSZ, stb.) érdemes külön lyukkártyát felfektetni. A szerzőkről pedig betűrendes névmutatót készítünk cédulákon.

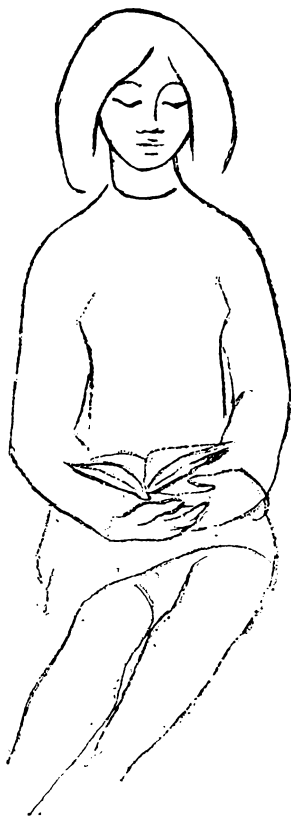
A fénylyukkártya rendszer nagy előnye, hogy kezelése igen egyszerű. Ha pontos és alapos a feldolgozás, akkor az olvasók könnyen eligazodnak benne. A kártyák tárolására betűrenddel osztott dobozt használunk.

Amennyiben a könyvespolcokon a könyvek gerincén jól látható a raktári szám, úgy teljes szabadpolcos rendszer alakulhat ki a könyvtárban. Tovább lehet fejleszteni ezt az igen világos és célszerű eljárást fordítások, mikrofilmek, cikkek rendszerezésére is.

E hazánkban még kialakulóban levő, intézetünkben kísérletképpen elkezdett fénylyukkártya-rendszer, azt hiszem, bizonyítani fogja használhatóságát, és érdeklődést kelt majd több kis- és közepeméretű szakkönyvtárban is.

Varga Lászlóné

a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet
könyvtárosa

Bor István rajza

Könyvtár a lépcső alatt...

Motorkerékpárgyár, déli részleg, irodaház. A lépcső alatt üvegezett ajtajú, felfüggönyös helyiségecske. Egykor szűkös irattár volt itt, most a nem kevésbé szűkös könyvtár. Az állomány egy része polcokon, más része az asztalon, vagy a hátsó kamrában. Sok olvasót egyszerre nem fogadhat Leller Kálmánné könyvtáros, mert a keskeny zugban el sem férnének.

Motorkerékpárgyár, északi részleg. Egy kis kalitka a könyvtár, melyet Eisen Elek könyvtáros igyekszik megfelelővé varázsolni.

CSESZÜ, Erőtelep, irodahelyiség. Két szekrény a könyvtár, 18 esztendeje ez a két szekrény a könyvtár. Kétsorosán berakva a könyvek, a hátsó sorhoz hozzá sem férni, látni sem lehet, mit rejtenek a polcok. A CSESZÜ egyetlen műhelykönyvtára sincs önálló helyiségben.

Öntöde. Az ebédlőből leválasztott helyiség ma már szűk, de mégis önálló a könyvtár. Itt mindennap folyik kölcsönzés, a Szerszámgépgyárban.

Kerékpárgyár. Korszerű, önálló helyiségben működik a szépirodalmi és a műszaki könyvtár, akár az Egyedi Gépgyárban. A két vállalat tavaly avatta fel kis bibliotékáját.

Varrógépgyár. Folyamatban van a megoldás, de jelenleg könyvtár itt nem működik.

*

A vázlatos kép is jelzi, mekkora színvonalbeli különbségek léteznek a CSM üzemi, műhelykönyvtárai között. Vegyük hozzá, hogy a kölcsönzés idejét tekintve is. Többségében hetente két alkalommal tartanak kölcsönzést, kivétel a már említett vállalatok. Van főfoglalkozású könyvtáros, de a többség társadalmi munkában, vagy csekély tiszteletdíjért végzi az olvasók szolgálatát.

A szintkülönbség azonban nem a könyvtárosokon múlik. Számos szép riport alanyai lehetnének. Hiszen baráti köröket alakítottak ki a könyvtárak köré, s annak tagjaival együtt nagyon sokat tesznek a helyiségek szépítéséért. Ennek ellenére is előfordult, hogy hiába dolgoztak.

A Motorkerékpárgyár déli részlegében fordult elő vagy két esztendeje, hogy végre saját helyiséget kapott a könyvtár.

Az olvasók dolgoztak a berendezésén, festésén, a szakszervezet 11 ezer forintért csináltatott korszerű polcokat. Mindent elrendeztek, beköltöztek, amikor a műszaki osztály bejelentette igényét a helyiségre, és el is foglalta a szobát. Akkor települt ideiglenesen a lépcső alá a könyvtár, s bizony azóta is ott működik. Ez az ideiglenesség már-már állandó...

Pedig a könyvtárak nem valami elvont „kultúrszemponthoz” szolgálnak, hanem a dolgozók tudatformálásának fontos eszközei. Közvetett hatásuk is sok területen jelentkezik, többek között talán kulturáltabb munkahelyi magatartásban, vagy a tanulásvágy kialakításában, sőt felelősebb munkavégzésben is. Másrészt, a könyvtárak állapota, csinosága — akár csak az öltözők, fürdők állapota — egyik megnyilvánulási formája annak, mennyire becsüli munkáit a gyár. A Kerékpárgyár és az Egyedi Gépgyár példája gyorsabban kellene, hogy ösztönözzé a többi vállalatot. Ez ügyben a szakszervezeti bizottságoké a felelősség.

Igen öröndetes, hogy az állomány szinte mindenütt friss. Megtalálhatók a polcokon a közelmúlt könyvcsikerei, az olvasni szerető embernek nyújtanak választékot. Kell is ez, mert ugyancsak általános tapasztalat, hogy az olvasók igényesebbek lettek. Része van ebben a munkásakadémiának, a sokfajta vetélkedőnek, az általánossá váló rádiózásnak, televízióznak, színháznak, mozinak is. Ösztönző erővé kezd válni a szocialista brigádmozgalom is. Eddig a kulturális vállalatok inkább csak a beiratkozást szorgalmazták, most már viszont az olvasáson, a művelődésen van a hangsúly. A könyvtárosok sok esetben felsietnek a műhelykönyvtárak központjába, hogy onnan szerezzék meg az olvasók által kért műveket, ha náluk nincsen meg. Egyébként lassacskán a központi könyvtár is oda jutott, hogy tekintélyes számú saját olvasója van, nemcsak módszertani, irányító központ.

A költészet napja, a könyv ünnepei kapcsán elmondhatjuk, hogy a műhelykönyvtári mozgalom a Csepel Művekben igényesebb olvasókat nevelt. Ezért is sürgető, hogy mindenütt megfelelő környezetben is működhessenek.

B. K.
Csepel

„Hasznos lenne, ha a közművelődési könyvtárak szakemberei és az iskolai könyvtárak hazai képviselői — az iskolai könyvtárak létéről vagy nem létéről folytatott, hosszúra nyúló vita helyett — közösen tennék vizsgálat tárgyává a romániai eredményeket” — írja Kálmán Gyula a Könyv és Nevelés 1968. évi második számában, a romániai iskolai könyvtárakról írt beszámoló cikkének befejező mondatában. A beszámoló különben rövidsége ellenére is kitűnő, a szerző álláspontjával s a hazai megoldásra vonatkozó utalásaival egyetértünk. Csak nem értjük ezt „a közművelődési könyvtárak szakembereinek” szülő megjegyzést! Nem tudjuk ugyanis, ki, hol és mióta folytat „hosszúra nyúló” vitát az iskolai könyvtárak „létéről”? Iskolai könyvtáraink ugyanis vannak, vitatni legfeljebb azt lehetne, hogy egy részüket igazi könyvtárnak nevezhetjük-e? De a közművelődési könyvtárosok erről sem vitáznak. Egyszerűen: látják a hazai iskolai könyvtárügy elmaradottságát, és partnernek erőteljesebb intézményeket, jól működő könyvtárakat szeretnének, mert tudják, hogy a fiatal-ságot csak az iskolai könyvtárak segítségével tudják olvasóvá nevelni. Ez oly annyira közös ügy, közös érdek, hogy nem is lehet közművelődési könyvtári szakembernek tartani azt, aki nem ért egyet az iskolai könyvtárak fejlesztésével!

Éppen ezért Kálmán Gyulának azt a mondatát olvastuk figyelmesebben, amely megállapítja, hogy „Nálunk az iskolai könyvtár gondolata még mindig nem nyert eléggé polgárjo-

Fejlődése során minden könyvtár előbb-utóbb szembe kerül a kérdéssel: mit tegyen a nála fölöslegessé vált könyvekkel, folyóiratokkal? A lelkiismeretes könyvtáros részére nem oldja meg a kérdést a selejtezés, az állományból való kiiktatás, ha látja, hogy másutt esetleg még használható anyagról van szó. A főlépéldányok hasznosításáról intézkedett már a 175/1960. (M.K.21.) MM sz. utasítás is, s a Művelődésügyi Minisztérium 1960-ban külön rendelkezéssel tette lehetővé, hogy a könyvtárak fölösleges folyóirataikat a Kultúra Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalatnak eladják. Az 1960 óta eltelt időszakban bekövetkezett változások miatt a Művelődésügyi Minisztérium 80.343/68. sz. alatt újabb intézkedést adott ki, amely a folyóiratokon kívül a könyvekre is kiterjesztette az értékesítés lehetőségét.

A főlépéldányok értékesítésénél különféle szempontokra és érdekekre kell tekintettel lenni, s ezek olykor egymás ellen hatnak. Méltányolni kell a főlépéldányaitól szabadulni óhajtó könyvtár megfontolásait, biztosítani kell az országos szakirodalmi ellátás érdekeit, s végül nem szabad figyelmen kívül hagyni a kereskedelem kívánságait sem. A Művelődésügyi Minisztérium mindezeket figyelembe véve a tudományos és szakkönyvtárak számára — összhangban a 175/1960. sz. utasítással — az alábbi alapelvet érvényesítése mellett lehetővé tette főlépéldányaik értékesítését.

1. Meg kell könnyíteni a könyvtárak számára a főlépéldányaiktól való szabadulást. Ezt a célt szolgálja többek között az intézkedésnek az a pontja, amely a könyvek vonatkozásában lehetővé teszi, hogy a felajánló könyvtár eltekintsen azok jegyzékbe foglalásától és a jegyzék körözésétől, s ehelyett helyszíni válogatást biztosítson az érdekelt könyvtárak számára.

2. A főlépéldányok kereskedelmi értékesítése előtt lehetővé kell tenni a könyvtári igények kielégítését. Ez az elemi könyvtárpolitikai követelmény nem azt jelenti, hogy a felajánlott főlépéldányokból bármely könyvtár szabadon igényelhet, hanem annak biztosítását, hogy az egyes szakterületek könyvtári ellátása csorbát ne szenvedjen. Ezért az intézkedés leszűkítette az igénylési joggal rendelkező könyvtárak számát; első lépcsőben annak a hálózatnak a tagkönyvtárai számára teszi lehetővé a válogatást, amelybe a felajánló könyvtár tartozik, második lépcsőként pedig 36, az országos szakirodalmi ellátásban szerepet játszó könyvtárat jelölt ki, amelyek jogosultsága a gyűjtőkörükbe tartozó példányokra terjed ki. További megszorítás, hogy a jogosult könyvtárak is csak olyan műveket igényelhetnek, amelyek hiányoznak állományukból. A felajánló könyvtár azonban köteles térítés nélkül eleget tenni mind a hálózaton belül, mind pedig a hálózaton kívül jelentkező kéréseknek.

got, s az iskolai könyvtár való is van! A közművelődési könyvtárosok ezt óhajtják és ebben segíteni is hajlandók! (pr)

3. A könyvtárakat anyagilag érdekeltté kell tenni a fölőspéldányok kiiktatásában. A könyvtári igények kielégítése után a felajánló könyvtár a Kultúra Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalatnak, majd az Állami Könyvterjesztő Vállalat antikvár osztályának tesz vételi ajánlatot. Az árra és a térítés módjára nézve a könyvtár közvetlenül állapodik meg a kereskedelmi vállalatokkal. Célszerűnek látszik — amennyiben a pénzügyi rendelkezések lehetővé teszik — olyan elszámolási rendszert kialakítani, hogy az átadott fölőspéldányok ellenértéke fejében a könyvtár vásárolhasson az illető vállalatnál. A kereskedelem vételi érdektelensége esetén az Országos Széchényi Könyvtár Könyvelosztója a fölőspéldányokból kiegészítheti tartalékállományát, végül a Könyvtári Minősítő Bizottság engedélyezi az anyag ipari feldolgozásra való átadását.

Remélhetőleg az újonnan kiadott intézkedés hozzásegíti a tudományos és szakkönyvtárakat ahhoz, hogy állományukat tehermentesítsék a fölőspéldányoktól, s egyszersmind anyagi előnyökhöz is jussanak. Azok a könyvtárak, amelyek élni kívánnak ezzel a lehetőséggel, részletesebb felvilágosítástért forduljanak hálózati központjukhoz, illetve, ha nem tartoznak valamely hálózatba, közvetlenül az Országos Széchényi Könyvtár Könyvelosztójához.

Az intézkedés teljes szövege a Művelődésügyi Közlöny 1968. évi 11. számában jelent meg.

Tájékoztató az OMKDK könyvtárosképző szaktanfolyamáról

Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központban két és fél éves, esti—levelező tagozatú könyvtárosképző szaktanfolyam működik. A tanfolyam végbizonyítványa a tanítóképző intézetek népművelőkönyvtáros szakán szerzett oklevéllel egyenértékű könyvtárosi szakképesítést ad.

A szaktanfolyamra középiskolai végzettségű, főfoglalkozású műszaki-, természettudományi- és mezőgazdasági könyvtárosok jelentkezhetnek 40 éves korhatárig. Az esti tagozatra budapesti, a levelező tagozatra vidéki hallgatókat vesznek fel; kivételt képeznek a mezőgazdasági könyvtári hálózatban dolgozó könyvtárosok, akik a levelező tagozatra jelentkezhetnek.

A jelentkezők felvételi vizsgát tesznek.

A tervek szerint 1969. február 1-én új tanfolyam indul.

Jelentkezési lapot ez év szeptember 1-től lehet kérni az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ fejlesztési és hálózatszervezési igazgatóságától (Budapest, VIII., Múzeum u. 17. III. 309. Bártfai Imréné).

A kitöltött jelentkezési lapot ugyancsak ez év november 1-ig kell visszajuttatni — a szükséges okmányokkal együtt — a fenti címre.

Pelejtel Tibor: A könyvtár- és irodalomnépszerűsítés lélektani feltételei című cikkének II. részét anyagtorlódás miatt következő számunkban közöljük.

Világcsúcs

Mindig büszkék voltunk világrekordjainkra, most az egyszer azonban nem lehetünk azok, pedig könyvtári csúcsról van szó. A világhírű teljesítmény a Szabolcs megyei Kállósemmében született, ahol 7400 kötetet használ a községi könyvtár 609 olvasója egyetlen, 20 m² alapterületű helyiségben! A világcsúcsot azzal érte el a könyvtár 6 órás dolgozója, hogy majdnem 400 kötetet helyezett el a „szabadpolcos tér” egy-egy négyzetméterén. A minden képzeletet felülmúlóan agyonzsúfolt könyvtárból 22 000 kötetet visznek el az olvasók évente, sőt — bármennyire hihetetlenül hangzik — helyben is olvasnak, körülülük a szobácska közepére telepített „olvasóövezet” asztalát.

Hogy mekkora kulturális éhség van ezek mögött a számadatok mögött, és mi csoda áldozatot hoz napról napra a könyvtáros, aki a szó szoros értelmében egymásra rétegezett könyvekből kölcsönöz, kiszolgál, azt fel sem lehet mérni. Bevallom, mégsem ezért tett rám nagy hatást a könyvtár, hanem azért, mert éppen előtte tartottam előadást a megyében arról, hogyan kell korszerűen beszállítani, elhelyezni a szabadpolcos könyvtárat. Nyilván a hallgatókra is nagy hatást tett előadásom, mert minden bevezetés nélkül kivitték Kállósemmébe, hogy a helyszínen adjak nekik néhány „tanácsot”. Csak azt ígérhettem meg, hogy az ottani alapterületi normák (3 m² ezer lakosra) bevezetését nem javasoljuk sehol.

Remélem, hogy ez az állapot egyedülálló, és hiszem, hogy itt sem tart már sokáig.

S. I.

A MŰSZAKI EGYETEMI KÖNYVTÁRAK NEMZETKÖZI SZÖVETSEGE-NEK (IATUL) a pennsylvániai Bethlehemben tartott legutóbbi ülésén dr. Zsidai Józsefet, a miskolci egyetemi könyvtár igazgatóját jelölték a szövetség másodelnöki tisztségére. Elhatározták továbbá, hogy a szövetség tisztikara 1969-ben Miskolcra látogat. Ez lesz az első eset, hogy a rangos nemzetközi szerv tisztségviselői szocialista országba látogatnak el.

AZ ŰJSZENTIVÁNI KÖZSEGI KÖNYVTÁR tiszteletdíjas könyvtárosa — Kendrusz Magdolna, érettségizett laboráns ipari tanuló — gyermekfoglalkozást tartott a könyvtárban a község meghívott felsőtagozatos általános iskolai tanulói részére. A jól sikerült rendezvényen a gyermekek vetélkedő keretében mérték össze tájékozottságukat: ki ismeri jobban a falu életét és a világeseményeket. A Szegedi Járási Könyvtár a rendezvényt beiratkozással kötötte össze, s ez alkalmából a könyvtárnak könyveket ajándékozott, melyeket a foglalkozás után a gyermekek mindjárt ki is kölcsönöztek. (O. S.)

Hírek

A KÖNYV, MELY CÉLHOZ VEZET jeligével könyvtörténeti kiállítást rendeztek májusban Miskolcon. A Zrinyi Ilona gimnázium könyvtára, amely a kiállítás teljes anyagát adta, 408 éves. Bemutatta néhány unikumát — közöttük Magyarország legrégebb kódextöredékét, a VIII. századból való Aldheim töredéket —, őnyomtatványait, a Régi Magyar Könyvtár anyagának a könyvtár birtokában levő legszebb példányait és egyéb ritkaságokat. Kiállításra került a város és a megye helytörténetére, sajtójának múltjára vonatkozó anyag és egy igen szemléltető írástörténeti gyűjtemény is.

A gondosan rendezett, jó ízléssel összeállított kiállítás dr. Máday Zoltánnak, a tudományos könyvtár vezetőjének ügyszeretetét, szorgalmát, nagy szaktudását dicséri.

AZ ORSZÁGOS MŰSZAKI KÖNYVTÁR ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT április hónaptól

megszüntette a folyóirat kölcsönzést és helyette Xerox-automata másolóberendezés segítségével reprodukciókat szolgáltat ki az igényelt cikkekről a helyszínen, oldalanként 4 Ft-os árban. Az új másolóberendezés percenként 6 felvételt, illetve másolatot készít.

A CSEHSZLOVÁK KÖNYVTÁROSOK folyóirata, a *Knihovnik*, ez évi 3. számában közli Kellner Béla: *Néhány megjegyzés a biblioterápiáról és a kórházi könyvtárak ellátásáról* című írását. Ugyanezen szám új könyvtári kiadványokkal foglalkozó mellékletében Kovács Máté: *A könyvtártudományi kutatás tervezése Magyarországon* című tanulmányát ismerteti, mely az UNESCO Bulletin for Librarians című kiadványának 21. kötetében jelent meg angol, francia, orosz és spanyol nyelven.

ÍRÓGÉPET VÁSÁROLT a helyi termelőszövetkezet a Polgárdi Községi Könyvtárnak. Ez volt az első ilyen jellegű termelőszövetkezeti támogatás Fejér megyében.

A KÖNYV és NEVELÉS idei első számában Arató Ferenc a pedagógiai információval kapcsolatos igényekről és lehetőségekről ír. Az ifjúsági ismeretterjesztő irodalomról indított vita anyagából a lap két érdekes hozzászólást közöl. Az *Elmélet és gyakorlat* rovatban közlemény tájékoztatja az iskolai könyvtárosokat és a nevelőket a pedagógusok szakkönyv-ellátásának céljáról és célszerű megoldásáról: a megyei könyvtárak pedagógiai szolgálatának fejlesztéséről. Kisfaludi Sándor a siroki iskolai mintakönyvtárat mutatja be.

A folyóirat második számában Kisfaludi Sándor az iskolai túlterhelés és a tanulók olvasásának problémájáról írt fontos cikket. Több írás foglalkozik az ifjúsági irodalommal. Nagyon érdekes Kálmán Gyulának a romániai iskolák könyvtári szervezetségéről írott beszámolója. Mindkét szám bőven foglalkozik a tantárgyi bibliográfiákkal, s ugyancsak mindkét szám jó kiegészítéseket ad a tantárgyi bibliográfiákhoz (földrajz fizika, kémia).

Az idei első két szám azt jelzi, hogy a **KÖNYV és NEVELÉS** megtalálta kívánatos profilját a könyvtárügyi szaklapban, s tudatosan törekszik az iskolai nevelés és az olvasás összetartozó problémáinak feltárására, tisztázására. Nagyon fontos, hogy a közművelődési könyvtárosok is olvassák a folyóirat cikkei, mert különben nem tájékozódhatnak kellően azoknak a könyvtáraknak munkájáról, amelyekre a közművelődési könyvtárak tevékenysége is épül.

BESTSELLEREK, FÉLPONYVÁK, IRODALMI GICCSEK ÉS A KÖNYVTÁRAK NEVELŐMUNKÁJA II.

A könyvtárak nevelőmunkája szempontjából fontosnak tartott (és sokat vitatott) másik kérdés, amelyre választ kértünk:

2. Az időszerű társadalmi-politikai kérdésekkel foglalkozó, de művészi-esztétikai szempontból elmarasztalható, gyenge irodalmi alkotások hatékonyan szolgálhatják-e a szocialista eszmeiségű világnézeti nevelést?

Amint a válaszok mutatják, ebben a kérdésben már nem annyira egységesek az állásfoglalások. Íme:

SZABÓ PÁL Kossuth-díjas író:

— *A kiagyalt, és a létezés tárgyi, érzelmi, képzeleti s vágybéli valóságaitól merőben idegen „művészet” nem művészet. Nemhogy segítené a fejlődést, hanem pocsolóval, sárral, szennyel árasztja el a fejlődés útját. Annyira, hogy lehetetlenség keresztül gázolni rajta.*

KOMLÓS ALADÁR irodalomtörténész:

— A művészileg gyenge alkotások gyengeségének lényege abban áll, hogy felzúsznak és hazugok. Hogyan szolgálhatnak a szocialista világnézeti nevelést?

KISS FERENC irodalomtörténész:

— *Egy kormányának a bestsellerek divatja önmagában sohse árthat, sőt, a ponyvairókban látszólag szövetségeseire találhat. A szocialista szemlélet érdeke azonban merőben más: annak szerepe nem a közhelyek sekélyes illusztrációjának látványától nő, hanem az elintézetlen ügyek bátor és újszerű felmutatása révén. Az a regény, amely a kalandoszerű események szédítő pergetésével, meglepetéssel fordulatokkal, látványos diszletekkel és koholt izgalmakkal köti le az olvasót, az ember mélyebb rétegeit paragon hagyja. S ha szocialista meggyőződést színel is, ha teljes politikai azonosulást tanúsít is azzal, hogy a problémákat nem valódi horderejük szerint veti fel, s az eleve lefokozott nehézségeket könnyedén oldja meg, az olvasót linkségre neveli. „Gondra bátor és okos” emberség helyett a kalandorság iskolái ezek a ponyvák, vagy a kalandorság ellentétes végleteire: a passzív képzelgésre kárhoztatják az olvasót. A szocializmusnak a medúza-valósággal bátran és szívósan szembe nézni tudó művek a szövetségesei, mert tartós egyensúly, alkotó, teremtő magatartás csak így képződhet. S végül, de nem utolsósorban: a szocialista ember cselekvő-kedvének, tetteinek színvonalát az érzelmek kultúrájától függ. Az érzelmek kultúráján alapul az a cselekvő humanizmus, mely broszúrák és szempontok nélkül is eligazodik a valóság kusza szövevényében, s szuverén módon talál rá önmaga és a szocializmus legjobb értékeire. A ponyva és a bestseller sekélyessége ezt az esélyt orozhatja el attól, aki beléjük merül.*

MARTONOSI PÁL, a Kiskunhalasi Járási Könyvtár igazgatója:

— Esetenként a művészi-esztétikai szempontból elmarasztalható művek is szolgálhatják a világnézeti nevelést. A követelmény viszont az, hogy ezekkel a művekkel szemben is igényesek legyünk művészi-esztétikai szempontból is. A könyvtáros számára csak az lehet megnyugtató, ha valóban irodalmi értéket ajánl és ezzel elnyeri az olvasó bizalmát.

MOLNÁR ISTVÁNNÉ, a Székesfehérvári Velinszky László Városi Könyvtár vezetője:

— *Tapasztalataink szerint a szocialista eszmeiségű világnézeti nevelésben akkor is segítséget jelentenek az időszerű politikai-társadalmi mondanivalójú művek, ha irodalmi értékük vitatható. Persze, nem a társadalmi valóságot eltorzító, vagy meghamisító giccsekre gondolok, hanem pl. a dokumentumregényekre és a velük rokon művekre, amelyeknek egy része már nem is annyira a szépirodalom, mint inkább a*

társadalomtudomány kategóriájába tartozik. Ezek olvasóinknak egy — nem elhanyagolható — réteget feltétlenül pozitívan befolyásolják, felkeltik érdeklődésüket a problémák iránt és állásfoglalásra is késztetik őket. Az irodalmi és a politikai fejlődés magasabb fokára eljutott olvasók igényeinek a kielégítése azonban ez irányú munkánkban sem képzelhető el a magas művészi átéltségű irodalmi alkotások nélkül.

VENESZ BÉLA, a Dunaújvárosi Városi Könyvtár vezetője:

— Ha abból a szempontból nézzük a kérdést, hogy a művek vonzóereje első sorban az izgalmas cselekményben rejlik, felmerül az aggodalom, hogy politikai hatásuk, eszmei értékük elsikkad. Még akkor is, ha az író jóindulatú nevelő célnál vezette. Ha viszont azt vizsgáljuk, hogy lehet-e a politikai-eszmei napi kérdéseket izgalmas cselekménybe ágyazni, akkor a válasz csak igen lehet. Az ilyen jellegű könyvek bizonyos mértékű pozitív hatása, azt hiszem, elvitathatatlan, a hatás mértéke azonban feltétlenül függvénye a művészi színvonalnak. Ettől függ az is, hogy csak felszínesen, motiválatlanul, vagy szuggesztív hatékonysággal tudják-e érzékelteni azoknak a negatív és pozitív erőknél a tevékenységét, amelyek a nemzetközi osztályharc területén megnyilvánulnak. Ha figyelembe vesszük, hogy ezek a művek nagy tömegigényt elégítenek ki és nagyon széles rétegekhez jutnak el, még akkor is szorgalmazzuk a szocialista nevelést, ha hatásuk gyengébb a kívánnál.

DR. NYITRAI LAJOS, a Szolnoki Megyei Könyvtár munkatársa:

— *Azt hiszem, a gyengébb irodalmi színvonalú, de helyes eszmei tartalmú műveknek is van érzelmi, erkölcsi hatásuk, befolyásuk a megfelelő olvasórétegre. Formálhatják magatartásukat, állásfoglalásukat. Lehet, hogy csak elemi, egészen egyszerű fokon s korántsem olyan differenciáltan, ahogy a szocialista tudat megkívánná. Nincs mély hatékonyságuk, de lehet indító erejük. Ezeknek olvasóit könnyebb továbbléptetni, mint a hasonló színezetű giccek kedvelőit. Nem hiszem azonban, hogy ezek a művek a jelzett hatás érdekében hízagypótlóak, nélkülözhetetlen lépcsőfokok lennének. Az esztétikai igényt is kielégítő, népszerű és valóban hatékony műveket semmiképpen nem pótolhatják.*

HALÁSZ BÉLA, a Veszprémi Megyei Könyvtár olvasószolgálati csoportjának vezetője:

— Szeretnénk a kérdésre visszakérdezni. Lehet-e időszerű egy művészi-esztétikai szempontból elmarasztalható alkotás? Határozott nemmel válaszolok. Véleményem szerint a szocialista eszmeiségű világnézeti nevelést szolgálhatja egy külföldi klaszszikus és ugyanakkor hamis útra vezethet egy mai, látszatra szocialista alkotás is, amely a problémákat csak felszínesen, a valódi összefüggések megértése vagy érzékelteése nélkül ábrázolja. Az egyszerű olvasók az „aktuális” politikai, társadalmi és erkölcsi kérdések, no meg az egyértelműen pozitív állásfoglalás alapján azt hiszik, hogy modern szocialista irodalmat olvasnak, noha felszínességükkel éppen ezek a könyvek akadályozzák meg őket abban, hogy eljussanak a társadalmi problémák mélyebb összefüggéseinek megismeréséhez és megértéséhez. Vannak persze olyanok is, akik a cselekményesség, a modernre kozmetikázott kaland vagy szentimentalizmus élményét keresik ezekben a könyvekben és csak kényelmességből hiszik el, hogy eleget tettek koruk és társadalmuk követelményeinek.

KÓGER TAMÁS, a Komáromi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese:

— *Egyértelműen: nem. Felszínes szórakozást nyújtanak. Szocialista keretek között folyik az izgalmas cselekmény, s ezzel még nem érvel különösebben az író. Az olvasó ezen a szinten alig törődik a társadalmi háttérrel, a világnézeti alaplálással. Nem ezen van a hangsúly. Világnézeti nevelésről tehát nem lehet szó. Érzelmi meggyőződést, igazlást, társadalmi kérdésekben való eligazodást nem nyújt ez a fajta irodalmi termék.*

Arról is érdeklődünk a megkérdezett könyvtárosoktól, hogy könyvtári feladatnak tekintik-e a bestsellerek iránti igény kielégítését, s általában mennyit vásárolnak ezekből a könyvekből? Halász Béla úgy nyilatkozott, hogy a bestsellerek iránti igényt kielégíteni nem tudják és nem is tekintik feladatuknak. Sokkal inkább azt, hogy olvasóikat töltsék ezen a korszakon és helyes értékelésre tanítsák. Martonosi Pál szerint „nem nélkülözhetjük a bestsellerek beszerzését, de csak „értéküknek” megfelelő példányban.” Csak annyit vásárolnak, hogy az érdeklődő olvasóknak ne kelljen azt mondani, hogy a keresett könyv nincs meg, vagyis, hogy meg tudják tartani azt az olvasót is, aki ezekért a könyvekért keresi fel a könyvtárat. Molnár Istvánné hangsúlyozta, hogy nem tartaná célravezetőnek e művek teljes kirekesztését a könyvtárból, mert nem egyformán elitélhető érdeklődésből olvassák őket.

Annyit vásárolnak ezekből is, mint az olvasótábor nagy részének érdeklődésére számotartó szépirodalmi művekből, s azt tapasztalják, hogy amíg az olvasók várnak egy-egy „csemegére”, rendszerint találunk egyéb, értékesebb olvasnivalót is. *Dr. Nyitrai Lajos* úgy gondolja, hogy minden közkönyvtár vásárol bestsellereket, krimiket, mert nem szereti egy könyvtár sem, ha az olvasók kívánságát nem tudják kielégíteni, és sokan vannak, akik a szabadidő egy részét, a sokat emlegetett kikapcsolódást gondtalan, szórakoztató olvasással akarják kitölteni. Hangsúlyozza azonban, hogy amint az emberrel vele született zenei érzéket — kinél kisebb, kinél nagyobb mértékben — tovább lehet fejleszteni, ugyanúgy lehet és kell az olvasási igényt is fejleszteni, mert nincs arra ítélve egy ember sem, hogy örökre beleragadjon a giccsbe. *Venesz Béla* véleménye szerint: „Ez az irodalom is van. Tudomást nem venni róla, és figyelmen kívül hagyni az iránta jelentkező igényt, hiba lenne. De hibának tartanám az igény mértéktelen kielégítését is. Kétségtelen, hogy ennek az irodalomnak az elburjánzása az olvasás minőségében visszalépés, de nem látok olyan veszélyt, hogy a merev elzárkózás indokolt lenne. Ezeket a könyveket is megvesszük, ha van pénzünk. Mérlegelés esetén azonban mindig a színvonalas irodalom javára döntünk. Nem törekszünk az igények minden áron való kielégítésére, és ragaszkodunk ahhoz az elvhez, hogy amikor a keresett könyv nincs bent a könyvtárban, a „valami hasonlót” jelszóval ajánlott mű magasabb színvonalú legyen.

Kóger Tamás is arról beszélt először, hogy „nem tekintjük könyvtári feladatnak az ilyen igény kielégítését. Vásárolunk ezekből a művekből is, de csak módjával, 2—3 példányt. Az igényekhez képest ez kevés és előjegyzést sem veszünk fel ezekre a művekre.” Utána azonban eddigi gyakorlatuk felülvizsgálatáról számolt be. „Elgondolkoztató a múlt évi statisztikánk: emelkedett az olvasók száma és csökkent a kölcsönzött kötetek száma. Miért? Ennek az okát kutatjuk. Szép könyvtárunk iránt változatlanul nagy az érdeklődés. Miért nem emelkedett hát az olvasók számával arányosan a kölcsönzött kötetek száma is? Talán kölcsönzési rendszerünk okozza a csökkenést? De az előző évben is ezzel a rendszerrel dolgoztunk. Valami egyéb oka lehet tehát! Azt gyanítjuk, hogy olvasóink nagyobb része nem talál magának elég könyvet nálunk. Főként az alacsony iskolai végzettségűek, a fizikai munkát végző emberek. Éppen ezért az idei vásárlásnál már némileg lazítottunk korábbi beszerzési alapelveinken. Az ún. kommersz irodalom termékeiből, tehát a most is vitatott művekből többet vásárolunk. Tudjuk, hogy ez a döntésünk a könyvtárhatalmasok többségének kedvez. A statisztika hívta fel a figyelmünket erre az igényre.”

A válaszokban az azonos, vagy hasonló állásfoglalások mellett találunk olyan, egymásnak ellentmondó véleményeket is, amelyek bővebb megvitatást érdemelnének. Az ilyen vita azonban meghaladná ennek a cikknek a kereteit, másrészt a válaszokban megnyilatkozó egyéni vélemények mellé csak újabb egyéni véleményeket sorakoztathatna, hiszen olyan szerteágazó problémáról van szó, amely egy — szinte országos méretekben folyó — vitában is lezáratlan, nyitott kérdésként szerepel. Ezért a vita és az értékelő összegezés helyett a tájékozódás lezárásaként csupán néhány lényegesnek tartott problémát említek meg.

Vitathatatlan, hogy a szórakoztató irodalom termékei iránt könyvtárainkban megnőtt az érdeklődés. Hívei között nagy számban találunk új, kezdő olvasókat is. Tény az is, hogy az általuk keresett könyvek számottevő része giccses, vagy ponyvajellegű „irodalom”, amely a szocializmus viszonyai között is tovább él, de megőrizte a kapitalizmusban kialakult jellegzetes kispolgári tulajdonságait, csak egy kicsit megszeldült és színezetében asszimilálódott. Keretei megváltoztak, de lényege a régi maradt. Fő jellemzője ma is a társadalom ábrázolásának felületessége, a problémák elsekélyesítése, a tények és összefüggések mélyreható érzékeltetése helyett a közhelyek hangoztatása, a jól adagolt érdekesség, az érzélgősség, az idill stb. Megfelel annak a „szabványnak”, amelyet egy amerikai kiadó így fogalmazott meg: az ilyen könyveket nem írni kell, hanem meghatározott recept szerint *gyártani*. Először össze kell állítani az erotikumok és kalandok listáját, aztán 30 oldalanként elosztani őket a könyvből.

Egyet kell értenünk abban is, hogy az ilyen könyvek népszerűsítése semmiképpen *nem tekinthető közkönyvtári feladatnak*. Tudomásul kell vennünk, hogy vannak és lesznek is mindaddig, míg a kispolgári izlésigény meg nem szűnik. A könyvtárosok feladata csak az lehet, hogy türelmes és szívós nevelő munkával igyekeznek csökkenteni olvasóik számát.

Helytelen lenne azonban, ha a fércművekkel egy kalap alá vennénk a népszerű szórakoztató irodalom minden alkotását. Nem eshetünk azok hibájába, akik már eleve értéktelennek tekintik azt, ami népszerű és szórakoztató. Az emberi életnek sokév-

ezredes tartozéka a szórakozás, és természetes, hogy a szocializmusban sem csak tanulni és dolgozni akarnak az emberek, hanem szórakozni is, és e jogos igényük kielégítése a könyvtáraknak is feladatuk. S ehhez a magas, gondolati szinten szórakoztató alkotások mellett a könnyedebb, fordulatos, eredeti szellemességgel megírt könyvek különböző típusaira is szükség van.

Eddig alig foglalkoztunk a könyvtárak szórakoztató funkciójából adódó feladatokkal és problémákkal. Felmerülhet az a kérdés is, hogy *helytállóak-e a könyvtár fogalmáról használatos meghatározások*, kifejezik-e a közművelődési könyvtárak valóságos helyzetét és funkcióját? A legelterjedtebb kézikönyv (Sallai-Sebestyén: A könyvtáros kézikönyve) szerint pl. „A könyvtár a könyveknek olvasásra (művelődésre, kutatásra, gyakorlati tájékozódásra) szánt és e célra alkalmassá tett gyűjteménye.” A valóságos helyzet tudomásul nem vétele lenne, ha nem néznénk szembe azzal a ténnyel, hogy az olvasók többsége szórakoztató olvasmányért megy a közművelődési könyvtárakba. Nem a kutatási, a tájékozódási szándék, sőt tekintélyes részüket még a tágabb értelemben vett művelődési vágy sem vezérli, hanem az a törekvés, hogy szabad idejüket az olcsó, kényelmes és kellemes szórakozást jelentő olvasással tölthessék el. Erről csak annyit mond az említett kézikönyv: „Természetesen a könyvtár kulturális munkájába beletartozik a nemes értelemben vett szórakoztatás is. Végeredményben a jó szórakoztató irodalom hatása is nevelő lehet.” A gyakorlati munkában nagy teret elfoglaló szórakoztató jelleg tehát *mellékes tartozékként* szerepel ebben a megfogalmazásban. Megítélesem szerint az eddiginél sokkal jobban kell számolnunk a könyvtárak tömegmérétekből végzett szórakoztató munkájával, és megfelelő módszertani útmutatással kell segítenünk, hogy a szórakoztatás és a nevelés összhangban álljon egymással.

Mert a könyvtárak valójában eddig is meglevő szórakoztató szerepének elismerése illetve az elismerés kellő rangra emelése nem változtat azon a tényen, hogy a *könyvtárak elsődleges feladata a nevelés*. Közművelődési szinten azonban a nevelés és a szórakoztatás szoros kapcsolatban van egymással, mert a közművelődési könyvtárak nevelő hatása *tömegmérétekből* mindenekelőtt a szórakozás céljából olvasott művészi irodalom keresztül érvényesülhet, amely „a maga értelmi és érzelmi, világnézeti, erkölcsi és ízlésbeli, tehát az egész embert befolyásoló hatásának összetett egységével mindig tényezője volt az ember és emberiség önismeretének és öntudatosodásának s ennek révén befolyást gyakorolt a történelem alakulására is.” (Elméleti Munkaközösség.)

De: tapasztalatból is tudjuk és lélektanilag is bizonyított, hogy a művészi irodalomban rejlő erő érvényesülésének és hatásának számos előfeltétele van. Ugyanaz a mű az olvasó társadalmi szemléletétől, tájékozottságától, érdeklődési körétől, ízlésétől, művészet iránti fogékonyságától stb. függően másként hat az emberekre. A példák tömegével lehetne bizonyítani, hogy az olvasók tekintélyes százaléka a legértékesebb könyvek hatására sem fejlődik érdemlegesen. Még addig sem jut el, hogy különbséget tudjon tenni az értékes és az értéktelen között. Azokat a művészi erőnyeket, amelyek az értékest értékesé teszik, nem érti, nem érzékeli, az értékesből sem tud többet megragadni a „mesénél”, a cselekménynél, a felszíni tüneteknél. És cselekményt, felszíni tünetet a szórakoztatóipari könyvekben valóban többet talál, mint a művészi irodalomban. Az ilyenek népszerűségének egyik forrása is ebben található.

Ez a kulcsa az első kérdésünkben felvetett problémának is. Ez világítja meg, hogy a bestsellerek, a giccek és a ponyvák népszerűsége, olvasottsága miért nem lépcsőfok az értékes irodalomhoz. Megkedveltetheti az olvasást, de csak a hasonló könyvek olvasását. Azok az olvasók, akik belemerültek az állírodalom mesterséges, koholt izgalmaiba, a belőlük áradó hamis világszemléletbe, maguktól nem is lábalhatnak ki belőle, hanem — amint a megkérdozettek közül többen is kifejtették — csak külső segítség, nevelés stb. eredményeként juthatnak el az igazi irodalomhoz.

A könyvtárak ennek a külső segítségnek a megadásával küzdhetnek helyesen és eredményesen az állírodalom különböző termékei ellen. A könyvtárakból való kirekesztésük, tiltottá tételük legfeljebb csak fokozná az irántuk való érdeklődést, de nem változtatná meg az olvasók érdeklődési körét, igényét és ízlését. A megoldás viszont csak ezek megváltoztatása lehet. Szívós, türelmes neveléssel növelnünk kell a műértő, tudatos olvasók számát, akik a művészetet művészetként értelmezik, és megtalálják a művészi élményhez vezető ajtó kulcsát. Ez szorosan összefügg a világnézeti neveléssel is, mert az ízlés fejlődése nem függetleníthető a társadalmi tudat és a világnézet fejlődésétől.

Második főkérdésünkre a megkérdozettek közül többen is olyan értelmű választ adtak, hogy az időszzerű társadalmi-politikai kérdésekkel foglalkozó és szocialista

meggyőződést mutató, művészietlen irodalomnak is lehet világnézeti nevelő hatása. Vita helyett, azok állásfoglalásainak indoka mellé, akik ezt a hatást tagadták, idézek néhány sort a *Népszabadság* két bírálatából. A kritika a főleg értelmiségi olvasók körében népszerű bestseller író regényéről ezt írja: „ügyes technikával úgy csoportosítja az emberi és tárgyi érdekességek színes fényeit, hogy minden, amin el kellene gondolkodni — homályba kerüljön; és a rest olvasót egy csillogó-villogó, kalandos, előkelő, elegánsan fényűző nagyvilági élet némi erotikával fűszerezett álomvilágába vezesse... Csak az élet felszíni jelenségeiről beszél, a történelem, a társadalom, a művészet, az erkölcs, vagy az embersors semmilyen vonatkozásáról nincs lényeges mondanivalója.” És a „legnépszerűbb író” regényéről: „Hogyan tehetne eleget ennek a feladatnak ez a regény, amelyben az igazi gondolatnak... minduntalan besulykolt automatizmusok, elkoptatott közhelyek szegik szárnyát?... Nem az kifogásolandó..., hogy társadalmunk morális és világnézeti kérdéseit írja le. Azt rójuk fel, hogy gyengén kérdez, hogy csak a felületet érinti, hogy sürgető gondokat önt le közhelyek mázával.”

A világnézeti nevelés alapja a társadalmi valóság objektív megismerése. Hogyan szolgálhatná ezt a közhelyek mázával leöntött felület?

Végezetül még néhány szót arról, hogy mi az, ami az egész problémakörrel kapcsolatos állásfoglalásunkat helyes irányba vezetheti? Mindenekelőtt annak szem előtt tartása, hogy *a mi könyvtáraink a szocialista államrend könyvtárai*, amelyeknek alapfeladatuk az olvasók szocialista tudatának formálása. Ebből az alapállásból lehet és kell meghatároznunk azt is, hogy milyen könyveket *szerzünk* be nagyobb példányban, mi az, amit propagandánk, tanácsadásunk stb. során *népszerűsítünk* és mi az, aminek a beszerzését és olvastatását csak másodrendű kérdésként kezeljük, vagy egyáltalán *nem is tekintjük könyvtári feladatnak*. Erre is érvényes irányelvnek kell tartanunk az *Elméleti Munkaközösség* megállapítását: „Támogatásban mindenekelőtt a nagy tömegekhez szóló értékes, szocialista, másodsorban a humanista elkötelezettségű alkotásokat részesítjük... Nincs helye viszont társadalmunkban a politikailag ellenséges, antihumanista, vagy a közerkölcsöt durván sértő alkotásoknak... Tartsák szem előtt a legszélesebb közönség eszmei-esztétikai nevelésének feladatát, éppúgy óvakodva a kispolgári mű-kinálatnak és igényeknek tett engedményektől, mint az arisztokratizmustól.”

K ö n c z ö l I m r e

GUTENBERG EMLÉKKIÁLLÍTÁS

Esztergomot állandóan sok turista keresi fel. Aki a könyvtárosok közül idén eljut oda, feltétlenül nézze meg a Keresztény Múzeumban levő Gutenberg emlékkiállítást.

A Főszékesegyházi Könyvtár ősnymtatványjaiból kiválasztott 60 kötet közül a legrégebb a Németalföldön 1450 körül készült táblanyomatos *Biblia pauperum*. *Duranti Rationálé* jának pergamenre nyomott példánya 1459-ben került ki Gutenberg segédjének és üzlettársának, Johannes Fustnak és Petrus Schöffnernek nyomdájából. A Cyprianus válogatott munkáit tartalmazó kötet az első Rómában nyomott könyv, készítési ideje 1471. Ettől az időponttól a XV. század végéig minden évből találunk kiadványokat, s így a kiállítás szemléltetően mutatja be az európai könyvnyomtatás első félszázadának történetét.

A könyvek közül többen díszítenek kézfestéses iniciálék, címerek, alakok, jelenetek, színezett tollrajzok, másokat pedig nyomtatott fametszetek. Ez utóbbiak sorából említsük meg Jacobus de Voragine 1488-as *Passionálé* jának illusztrációit.

A bemutatott ősnymtatványok jó részének korabeli vagy XVI. századi kötése van. Ezek részben külföldön készültek, részben pedig budai, lövöldi, nagyszombati és más magyar műhelyekben.

A könyvek mellett 32 darab XV. századi fametszet élénkíti a kiállítást, köztük Dürer *Apokalipszis* sorozata és egy Árpád-házi Szent Margitot ábrázoló unikum metszet ismeretlen magyar művésztől.

(V. M.)

OLVASMÁNYÉLMÉNYEK ÉS KÖNYVAJÁNLÁS

1.

Nagy számú eset alapján már írásunk első részében megállapítottuk, hogy az olvasmányok mennyisége és az olvasáskultúra fejlettsége közötti arányosság alapján: 1. a könyvtárosok általában többet olvasnak, mint olvasóik, 2. általában magasabb olvasási kultúrával rendelkeznek, mint azok. Az első megállapítás az általánosabb érvényű, s bár mennyiségi inkább, korántsem lebecsülendő, mivel lehetőséget ad arra, hogy a könyvtáros a nála magasabb fejlettségű olvasónak is közvetíthessen a szellemi termékekből. Ha a könyvtárosnál fejlettebb olvasáskultúrájú olvasó a közvetített mű elolvasása után többet is ragad majd meg a mű lényegéből, mint a közvetítő könyvtáros, a közvetítés pillanatában a könyvtáros előnyösebb, kezdeményező helyzetben van, mert: 1. esetleg elolvasta már a művet, 2. ha még nem, akkor is valószínű, hogy olvasmányai nagyobb terjedelménél fogva a szerzőt, s így közvetve a művet, az olvasónál jobban ismeri, 3. széleskörű tapasztalattal rendelkezik, és különböző, a könyvajánlásnál használható segédeszközök vannak birtokában.

Ha a közvetítés folyamatát közelebbről vizsgáljuk, észre kell vennünk, hogy ebben a folyamatban a könyvtáros nem csupán technikai eszköz, élő katalógus, hanem szellemi termékek alkotóinak megbízott követe. A szellemi termékeket közvetítő könyvtáros természetesen csak a könyvtárában meglevőket ajánlhatja, de azok közül is azokat elsősorban, amelyek saját magának is olvasmányai voltak. Nem csupán követe tehát a szellemi termékek alkotóinak, hanem egyben műveik „egyszerű” és hivatásos olvasója is. Avval, hogy a könyvtáros „ulajdonképpen saját olvasmányait ajánlja, még nem mondtunk túlságosan sokat, hiszen egy kisebb könyvtár és egy idősebb, könyvtárát szinte „kiolvasó” könyvtáros esetében a szellemi termékek és a könyvtáros olvasmányainak köre szinte egybeesik. A könyvajánlás pillanatában azonban még ebben az esetben is más a helyzet. Ha a könyvtáros olvasmányainak köre bizonyos esetekben egyenlő is volna a könyvtár állományával, akkor is szubjektívebb, s gyakorlatilag szűkebb az ajánlás köre, többek között az olvasmányok időbeli elhelyezkedése, állandó értékelése és átértékelése miatt is. Az ajánlás pillanatában az olvasói tudatban még és még mindig jelenlevő *kurrens*, *napi* és a *maradandó* olvasmányok mellett azok a művek „támadnak fel”, amelyek — sokszor csak lényegtelen és külsődleges jegyeikben — valamiképpen „hasonlítanak” az olvasói igényként megjelölt konkrét műre, témára vagy problémára. Ezeket az ajánlásban aktivizálódó olvasmányokat *funkcionáló olvasmányoknak* nevezhetjük, s írásunk második részében ezekről szólunk részletesebben és konkrétan. Nem a közvetítés folyamatának egészét akarjuk tehát elemezni, csupán az élménnyé, elméletté vált olvasmányok gyakorlati alkalmazásának ezt az érdekes esetét.

2.

A funkcionáló olvasmányok vizsgálata céljából megkíséreltük az olvasói igényről való információszerzés néhány tipikus esetének modellezését és kérdőíveken való alkalmazását.

Az egyik ilyen lehetőség a kölcsönzött és visszahozott, tehát a valószínűleg elolvasott művek alapján benyomásokat szerezni a még ismeretlen, pillanatképet készíteni a már többé-kevésbé ismert olvasóról.

Másik tipikus helyzet, amikor az olvasó konkrét igénnyel jelentkezik, de a könyvtáros valamilyen objektív akadály miatt nem tudja kívánságát kielégíteni, s ilyenkor az olvasó a kért mű helyett „valami hasonlót” kíván.

Kérdőívünk mindkét esetet szépirodalmi művekkel modelleztük. Az első esetben kilenc elképzelt olvasótól visszahozott három-három művet szerepeltettünk, s ezek alapján kellett a kérdőívet kitöltő könyvtárosnak felmérni az igényt, s egy negyedik, újabb művet ajánlani; a másik esetben 16 művet soroltunk fel, s ezek helyett kellett „valami hasonlót” ajánlani. Igyekeztünk, hogy a két modellben szereplő 43 mű lehetőleg minél teljesebben tükrözze a legkülönbözőbb szintű olvasói igényeket, s ezt a következő szerzőgárdával kívántuk elérni: Apuleius, Dante, Shakespeare, Scott, Stendhal, Dosztojevskij, Jókai, Thomas Mann, Kafka, Móricz, Cronin, Harsányi Zsolt, Németh László, Kodolányi, Böll, Thurzó, Kerouac, Beckett, T. S. Eliot, Szolzsenyicin, Golding, Hegedűs Géza, Berkesi, Hajnóczy, P. Howard stb. Kontrollvizsgálatokkal ellenőriztük, hogy a válaszok túlnyomó többsége valóban olvasmányon alapult. (Különben a legtöbb esetben ezt maguk a kérdőívet kitöltő könyvtárosok is jelezték.)

Volt egy másik, már kifejezetten modell jellegű kérdésünk is, inkább kontroll-kérdés szereppel: különböző, tárgyszójellegű kulcsfogalmakhoz (ilyenek mint: álomvilág, küzdelem, kitörés, önzés, gyávaság, felesleges ember, szerepjátszás, hit stb.) kellett szépirodalmi műveket kapcsolni. Ez a kifejezetten spekulatív jellegű kérdés is emlékeztet valamennyire a könyvtárosi gyakorlat egyik mozzanatára: az olvasók is használnak néha, persze az említettekénél jóval egyszerűbb kulcsfogalmakat, amikor „izgalmas”, „háborús”, vagy „szerelmes” könyveket kérnek, s ha nem is szoktak olyan könyvet kérni, amelyek az önzés vagy gyávaság problémáját feszegetik, az olvasókkal való beszélgetés során a könyvtáros kiszűrhet ilyen kulcsfogalmakat is.

3.

Az előbb ismertetett kérdésekre adott válaszok (csaknem ötezer!) igen gazdag tényanyagot nyújtottak az *ajánlott művek és olvasmányélmények közötti* igen érdekes, bonyolult összefüggések sokoldalú elemzésére. Itt csupán néhány érdekes tanulság kiemelésére, s a mostani bevezetőben mondottak illusztrálására vállalkozhatunk.

Legelőször is meg kell állapítanunk, hogy a funkcionáló olvasmányok a maradandó olvasmányélmények és a maradandóbbnak vallott kurrens olvasmányok közül kerültek ki. Ezt illusztrálja a négy kategória szerinti megoszlás táblázata is, ahol a kurrens és a maradandó olvasmányok százalékarányait is megadjuk összehasonlítás-képpen.

	funkcionáló olv.	kurrens olv.	maradandó olv.
klasszikus magyar irodalom	4,1%	5,2%	12,3%
újabb magyar irodalom	25,4%	41,4%	10,5%
klasszikus világirodalom	27,9%	10,6%	44,6%
újabb világirodalom	42,6%	42,8%	32,8%

A leggyakrabban szereplő szerzők a következők: Steinbeck, Prus, Szabó Magda, Németh László, Tolsztoj, Thomas Mann, Jankovich Ferenc, Camus, Révay József, Lengyel József, Sartre, Hegedűs Géza, Kerouac, Dreiser, Flaubert, Kolozsvári-Grandpierre Emil stb. Ez a névsor nem hasonlítható össze közvetlenül a kurrens és maradandó olvasmányok leggyakoribb szerzőinek névsorával, mivel modelljeink némi-képp mesterségesen előállított igények — mint ezt igen jó szemmel a kérdőíveket kitöltők többsége is jelezte — befolyásolták a választásokat. (Így például Hegedűs Géza Az őrök és a fáraó című műve Prus A fáraó című művét, Szolzsenyicin Lengyel Józsefet, Harsányi Zsolt Mátvás regénye Jankovichét „követelte”.)

A közvetítő folyamat elemzéséhez érdekes szempont az olvasóknak ajánlott művek s a kérdőíveinken modellezett olvasói igényeket jelölő művek keletkezési idejének összehasonlítása. Az ajánlott művek nagyobb része (68%-a) az olvasói igényeket jelölő művekkel egyidőben vagy újabban keletkezett mű, s ugyancsak nagyobb részben (66%) azonos értékű vagy értékesebb alkotás. A könyvajánlás, igényalakítás tendenciája tehát: újabb és értékesebb művek. Mivel itt az „újabb” nem az utóbbi 20—25 évben keletkezett műveket jelent, hanem az olvasói igényt jelölő műveknél fiatalabb műveket, bőven akad közöttük klasszikus mű is. Ezek az arányok természetesen az egyes olvasói igényt jelölő művek keletkezési idejétől és értékétől függően eltolódhatnak, mint ezt az alábbi táblázat is mutatja:

az olvasói igényt modellező művek	velük egyidőben vagy újabbban keletkezett művek	azonos értékű vagy értékesebb művek ¹
Scott: Ivanhoe	91%	80%
Németh: Égető Eszter		
Stendhal: Vörös és fekete	75%	68%
Dosztojevszkij: Bűn és bűnhődés		
Cronin: Réztábla a kapu alatt	82%	100%
Cocteau: Vásott kölykök		
Faulkner: Megszületik augusztusban	75%	54%
Joyce: Dublini emberek		
Németh: Iszony	37%	58%
Szolzenyicin: Ivan Gyenyisovics...	62%	34%
Salinger: Zabhegyező	76%	61%

Mint láthatjuk, általában érvényesül a fő tendencia: még a kortárs írók újabb műveinél is, mint a Salinger- és a Szolzsenyicin-művek esetében. A Szolzsenyicin-műnél szereplő 34%-nak az a magyarázata, hogy a könyvtárosok többsége a személyi kultusz bírálatát tekintette a mű lényegének, s többségükben ilyen jellegű műveket

ajánlottak, s ezek között természetesen kevés akad, mely utolérheti Szolzszenyicin teljesítményét. Mint azt a szépirodalmi művek értéke és életkora közötti összefüggéseket vizsgáló cikkünk (Könyvtáros 1968. 3. sz.) táblázata is szemléltette, a magasabb életkorú művek összességükben értékesebbek. Ez a megállapítás a könyvajánló munkára vonatkoztatva azt jelenti, hogy a könyvtárosnak igen széles és mély irodalomismeretre van szüksége, hogy egyszerre újabban keletkezett és értékesebb művet adjon az olvasó kezébe. Adataink azt bizonyítják, hogy könyvtárosaink e téren jó készségekkel rendelkeznek, a válaszul adott művek változatossága pedig a könyvtárosok olvasmányainak változatosságát tükrözi. Annak ellenére, hogy Hegedűs Géza Irnok és a fáraó műve „helyett” a kérdőíveket kitöltő könyvtárosoknak – csaknem fele Prus részben azonos című művét ajánlotta, (ezek egy része kétségtelenül kényelmes megoldás), még 43 másik mű is szerepel ezen kívül az ajánlottak között. Hasonló a helyzet Salinger Zabhegyező című művével is; itt a 31 illetve 24 esetben ajánlott Stawinski Pingvin és Kerouac Úton című művek mellett még 51 másik mű is szerepel a Salinger-mű „helyett”. A többi esetben általában 60 és 80 között szerepel az ajánlott művek száma, nem sokkal kevesebb szerzővel. Ez pedig korántsem azt jelenti, hogy nem találták el a megfelelő művet. A válaszok csaknem mind megfelelőek, problematikájuk valamilyen szempontból az igényt modellező mű kérdésfelvetésének variánsa. Mindez pedig megint csak a közművelődési könyvtárosoknak az országos átlaghoz képest viszonylag magas szintű könyvismeretét jelenti.

Cikkünk első részében az olvasó megismeréséhez fontosnak tartottuk megtudni, hogy az utóbbi időben megjelent szépirodalmi művek közül melyeket ítéli maradandónak, s megállapítottuk, hogy az ebben a kategóriában szereplő művek a kurrens olvasmányok és a maradandónak ítélt olvasmányok között képeznek átmenetet. Ezt az átmeneti jelleget most bizonyíthatjuk is, ha megvizsgáljuk, hogy a konkrét művekkel és a tárgyszószerű kulcsfogalmakkal modellezett olvasói igényekre válaszul adott művek között milyen arányban szerepelnek a kurrens, a maradandó és a két kategória között állításunk szerint átmenetet képező kategória olvasmányai. A kérdőív kitöltése előtti három hónapra eső olvasmányok 7,5%-a szerepelt a konkrét művekkel jelzett olvasói igényekre ajánlott művek között, 3,8%-a pedig a kulcsfogalmakkal jelzett olvasói igényeket kielégítők között. A maradandó olvasmányélmények 9,8 illetve 11,5%-ban szerepelnek a két kérdéscsoportra adott válaszok között. Az átmeneti kategória olvasmányai a konkrét művekre adott válaszok között 9,6%, tehát lényegében a maradandó olvasmányokhoz hasonló arányban, a kulcsfogalmakra adott válaszok között pedig 4,6%-ban, tehát lényegében a kurrens olvasmányokhoz hasonló arányban szerepelnek, s ez átmeneti jellegük igen szemléletes bizonyítéka. Ennek a válogató, értékelő folyamatot tükröző kategóriának tehát szintén igen fontos funkciója van a könyvtáros könyvajánló munkájában. Fontos megjegyezni, hogy ezek a 3,8-tól 11,5-ig terjedő, tehát meglehetősen szerény százalékarányok csak mint arányok mérvadók, az olvasóknak ajánlott művek között valójában pl. sokkal több kurrens olvasmány szerepel, mi viszont ezt a kört csupán három hónapra szűkítettük le.

4.

Nézzük meg most már néhány példán, mit is jelent az, hogy a könyvtáros olvasmányélményei mint funkcionáló olvasmányok aktív szerepet töltenek be a könyvajánláskor, s hogy minden esetben többről van itt szó, mint véletlenről. Németh László Iszony című műve helyett, 50 másik mellett, legtöbbször a következő műveket ajánlották: Mauriac: Therese Desquegroux, Flaubert: Bovaryné, Németh László: Bűn, Raffai: Egyszál magam, Németh László: Irgalom, Maupassant: Egy asszony élete, Tolsztoj: Anna Karenina. A hat könyvtáros közül, akik Németh László Iszony c. műve helyett Tolsztoj Anna Karenina című művét ajánlották, hárman jelölik Tolsztoznak ezt a művét maradandó olvasmányélményüknek is, másik két olvasónál pedig a kulcsfogalmakhoz kapcsolt művek között szerepel ez a Tolsztoj-mű. A tíz Mauriac-művet ajánló könyvtáros közül négyen ezt a művet kapcsolják az egyes kulcsfogalmakhoz, méghozzá három esetben éppen az „önzés” fogalomhoz; s mind a tíz könyvtáros maradandó olvasmányélményeinek többsége a Mauriac-mű értékével azonos színvonalú, újabb keletkezésű világirodalmi mű. A hat Maupassant-művet ajánló könyvtáros közül kettőnél mint kurrens olvasmánynál szerepel Maupassant-mű, s mind a hatuk maradandó olvasmányélményei csaknem kizárólag Maupassant-korú klasszikusok. Németh László Irgalom című művét sem kényelmes megoldást választva (azonos szerzőről van szó!), ajánlotta tizenegy könyvtáros. Ezt bizonyítja, hogy közülük hatuknál kurrens olvasmányként, négyüknél a kulcsfogalmakhoz kapcsolt művek között, hármanál pedig a maradandó olvasmányélmények között is szerepel Németh László-mű. Ennyi talán elég is a könyvtárosok olvasmányélményeinek a könyvajánlásban betöltött sajátos szerepének illusztratív bizonyítására.

Terjedelmes tanulmányhoz ad anyagot a konkrét művekkel modellezett olvasói kívánságokat kielégítő művek elemzése, különösképpen annak vizsgálata, milyen szempont vezérelte a könyvtárost egy-egy mű ajánlásakor, hogyan értelmezte az általa olvasói igényként jelölt művet. Ez a módszer alkalmasnak látszik arra is, hogy áttételesen vizsgáljuk, miként értelmezi a könyvtáros magukat a műveket, tehát közvetve alkalmas magának a könyvtáros-olvasónak a megítélésére is. Ezt is illusztráljuk egy példával. Golding A legyek ura című műve „helyett” legtöbbször Hughes Szélvihar Jamaikában és Merle A sziget című művét ajánlották. Mindkét műben szerepel olyan külsődleges motívum (sziget, gyermekek), mely szinte készleten a könyvtárost, hogy ezt a művet kapcsolják Golding művéhez. Az e két művet ajánló könyvtárosok kérdőívein a Hughes- és Merle-művek nem szerepelnek más rovatokban. Ezzel szemben az öt Thomas Mann Mario és a varázsló című művet ajánló könyvtáros közül háromnál a maradandó olvasmányok között is szerepel Mann-mű, s kettőnél a kulcsfogalmaknál. Mindez nem véletlen. Ennél a múltól nincsen olyan feltűnő hasonló motívum, mint a másik kettőnél a gyerekszereplők és a sziget, ezért másfajta erősítésre is szükség volt, a maradandó olvasmányélményeké. Az sem véletlen, hogy ez utóbbi öt könyvtáros a 160 könyvtáros közül is kiemelkedik olvasáskultúrájának magas szintjével.

5.

Az olvasót az olvasott művek értékével minősítő (kidolgozás alatt álló), módszerünkkel megkíséreltük a 160 könyvtáros-olvasó rangsorolását, s méréseink igazolták, amit írásunk első részében a könyvtárosok olvasáskultúrájának fejlettségéről állítottunk. Ismét megállapíthattuk, hogy a könyvtáros-olvasók olvasáskultúrája jóval magasabb az országos átlagnál, de még a KSH felmérése szerint legmagasabb olvasási fejlettségi szintet elérő értelmiségi és egyetemi hallgatók kategóriáinál is. A legalacsonyabb szinten álló könyvtárosok is alig maradnak az országos átlag alatt. Az egyes könyvtár típusok könyvtárosai közötti különbség minimálisnak mondható, csupán talán a járási könyvtárosok, s még inkább a községi főhivatású könyvtárosok esetében nagyobb a különbség a minimálisnál. Egészen jelentéktelen viszont a különbség a vidéki és fővárosi, a tanácsai és szakszervezeti könyvtárosok között. E tények birtokában kötelességünk vitatkozni Simon Zoltán *Könyvtárosok és könyvek* című cikkének (Könyvtáros, 1968. 2.) azon részeivel, ahol a könyvtárosok szépirodalmi olvasottságáról tesz megállapításokat. A könyvtárosok olvasási intenzitásának mértékét — Simon Zoltán ebben a kérdésben sem akar hinni egészen adatainak — írásunk első részében sokkal megfelelőbb arányú mintavételünkkel, az országos helyzethez viszonyítva igazolhattuk, de úgy érezzük, hogy a *mit* mellett a *hogyan*-ra is megfelelőbb választ adhattunk, amikor egy-egy könyvtáros szépirodalmi olvasottságának színvonalát egyénenként 40—50 szépirodalmi mű alapján ítéltük meg. Mivel nem csak, s főképpen nem a kurrens olvasmányokkal számoltunk, azt is bizonyíthattuk — amit Simon Zoltán ugyancsak kételkedve fogad el saját kérdőívei tényanyagából —, hogy a magyar és világirodalom klasszikusainak a kurrens olvasmányokban feltűnően alacsony arányát az indokolja, hogy ezeket a műveket igenis többé-kevésbé már kiolvasták a könyvtárosok. Ezt leginkább a maradandó és a funkcionáló olvasmányok bizonyíthatják. Túlzásnak véljük, de a szépirodalom vonatkozásában semmiképpen sem állja meg a helyét az a megállapítás, hogy „általában az olvasók keltik fel a könyvtárosok érdeklődését és nem fordítva”. Egyes olvasmányok esetében ez sokszor így van, de ez még nem gyengíti meg a könyvtárost a szellemi termékeket közvetítő előkelő követi helyzetében. Mivel kilenc Hajdú megyei könyvtáros a mi kérdőívünket is kitöltötte, módunkban áll 40—50 olvasmányuk alapján megállapítani, hogy olvasáskultúrájuk könyvtáros viszonylatban meglehetősen az országos átlag alatt van, s így erősen hajlunk arra, hogy a képet, melyet Simon Zoltán a közművelődési könyvtárosok szépirodalmi olvasottságáról vázolt, csak Hajdú megyei viszonylatban tartsuk hitelesnek.

Egyetértünk viszont Simon Zoltánnak ama megállapításával, hogy a drámai műveket olvasók magasabb esztétikai kultúrával rendelkeznek. Ezt a mi vizsgálódásaink is igazolják, sőt ugyanezt elmondhatjuk a verskedvelő olvasókról is. A könyvtárosok viszonylatában az átlagosnál magasabb olvasáskultúrával rendelkezők közül került ki a lírai műveket rendszeresen olvasó könyvtárosok 60%-a, az utóbbi években megjelent művek közül a legkiemelkedőbbeknek ítélték közt lírai műveket is említők 70%-a, s a maradandó olvasmányélmények közt lírai műveket is jelölők 90%-a. Ugyancsak egyetértünk a cikk központi részét képező, az ismeretközlő és szakirodalmi olvasottsággal kapcsolatos megállapításokkal.

Kamarás István — Sárdy Péter

KORUNK TÜKRE ÖNÉLETÍRÁSOKBAN

ÍRÓK EMLÉKEZNEK

Az önéletírás manapság a legdivatosabb irodalmi műfajok közé tartozik. A közönség szívesebben olvas memoárt, mint regényeket: a valóság tömönyebb ízét, a megtörtént események izgalmát és eligazító tanulságát keresi az emlékezők lapjain. Világjelenség, hogy a regény, az úgynevezett „fikciós” irodalom háttérbe szorul, s a dokumentumnak adja át helyét. A hajdani regényhősök helyére maga az író lép, a megszerkesztett eseményeket felváltják a történelem kalandjai. S mivel a közönség igényli a műfajt, az írók is egyre szívesebben foglalkoznak vele. A modern világirodalom sorra mutatja fel az önéletrajzokat. Talán elég, ha olyan, nálunk is sikeres könyvekre hivatkozunk, mint Thomas Mann műhelynaplója, Hemingway nemrég előkerült s magyarul is megjelent önéletrajzi regénye (a Vándorünnepe), Simone de Beauvoir, Ehrenburg vagy Sklovszkij önéletírásai.

Műfaj és hagyomány

A memoár tehát divatos műfaj. A magyar irodalomban azonban hagyományos is. Vannak irodalomtörténetírók és kritikusok (Németh László is közéjük tartozik), akik szerint prózának éppen az önéletírás realiztikus műfajában találta meg legsajátosabb lehetőségeit. Ha a régi magyar irodalom gazdag epikus anyagára, az erdélyi emlékirók vagy a tizenhatszázadik század prózájára gondolunk, igazat kell adnunk e vélekedésnek. Olyan önéletírásokkal büszkélkedhetünk, mint Bethlen Miklós, Apor Péter, Kemény János, Arva Bethlen Kata, Cserei Mihály, II. Rákóczi Ferenc memoárjai, vagy éppen Mikes Kelemen leveleskönyve, melynek csupán külső formája a levél, valójában önéletírás az is. De a tizenkilencedik század romantikus irodalma mellett is ott vannak az emlékezők: gondoljunk csak Széchenyi István naplóira, a 49-es emigráció (pl. Pulszky Ferenc, Teleki Sándor) memoárjaira. S modern irodalmunk előtt sem ismeretlen az önéletírás és az emlékezés. Szabó Dezső legjobb műve alighanem az önéletrajza, de Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Kuncz Aladár, Laczkó Géza és Nagy Lajos is remek önéletrajzokat (vagy önéletrajzi regényeket) írt.

A hagyomány, mondják, kötelez. Irodalmunk ma sem nélkülözi az önéletrajzokat. Az utóbbi években pedig különösen sűrűn jelennek meg ilyenek. Az idősebb nemzedék pályájának arra a pontjára ért, amikor egyenesen nélkülözhetetlen a számvetés, az élet szemléje, az elvégzett munka értékelése. A világirodalomban jelentkező önéletírási tendenciák ugyancsak a műfaj időszerűségét szolgálják. Végül pedig — éppen az önéletírások népszerűsége miatt — újabb kiadásokban jelennek meg modern íróink legértékesebb önéletrajzai.

Távolabbi múlt — lezárt életszakasz

Az önéletírás műfajának érdekes törvényszerűsége, hogy az írók legszívesebben gyermekkorukra s kora ifjúságukra emlékeznek. Jóval több memoár foglalkozik az írói pálya indulásával, mint a férfikor későbbi küzdelmeivel. Sokan fognak hozzá ahhoz, hogy megírják életük történetét, de csak kevesen jutnak túl az első köteteken: az ifjúkor felidézésén. Bizonyára ez okozza azt, hogy idősebb íróink indulását, az irodalom útján megtett első lépéseit sokkal részletesebben ismerhetjük meg az önéletírásból, mint későbbi sorsfordulóikat. A húszadik század első két évtizedével ezért főként a legidősebb írónemzedék munkáiból ismerkedhetünk meg. S azokból az életrajzokból, melyeknek szerzői az elmúlt néhány évben kerültek a magyar irodalom nagy halottai közé.

Ha azt vizsgáljuk, hogy ezek az önéletírások miként ábrázolják a magyar társadalom mozgását, életét, három nagyobb körben kell őket elhelyeznünk. Az első körben a polgárság és az értelmiség helyzetével és problémáival ismerkedünk; méghozzá azzal a polgári-értelmiségi réteggel, amelyből a Nyugat gárdája és közönsége került ki. Ennek a rétegnek az életéről beszél Benedek Marcell naplójának válogatása: a *Naplómat olvasom*. Benedek a századelő egyik legműveltebb társadalmi rétegét a fővárosi radikális értelmiséget mutatja be. Ez az értelmiség a negyvennyolcas eszmék ígézetében nevelkedett, s a kor európai kultúráját, a polgári radikalizmus

eszmévilágát szívta magába. Közéjük tartozott az író családja is. Ennek a rétegnek az útját ismerjük meg: a tízes évekről, a párizsjárások kalandjairól, a pesti tanárok ellenzéki mozgalmairól, a Thália-társaság alapításáról, a világháborúról és a forradalmakról, a huszas–harmincas évek sivár világáról olvasunk. Egy emberöltő táru lennk: a századfordulótól a jelenkorig. De nemcsak a történelem, hanem egy lélek fejlődése is. Benedek Marcell valódi írói érzékenységgel s a francia regényen (pl. Romain Rolland művein) iskolázott lélektani elemző készséggel vizsgálja és ábrázolja önmagát, saját fejlődését.

Ugyanennek a „nyugatos” környezetnek egy másik változatával ismert meg Lesznai Anna önéletrajzi regénye: a *Kezdetben volt a kert*. A regény a költőnő gyermekéveit és ifjúkorát idézi fel, azt a fejlődést, melyet a nagypolgári környezetől, a „lesznai kert” idilljétől tett meg a radikális mozgalmakig, az emigrációig. Egy érzékeny lélek útjával, „éducation sentimentale”-jával ismerkedünk, s közben a tízes évek irodalmi és politikai mozgalmait: a Nyugat-körével, a Jászi Oszkár-féle polgári radikalizmussal. Lesznai Anna könyvének ugyanakkor nagy értéke az az eleven és hiteles portrészorozat, melyet e mozgalmak hőseiről, a modern magyar irodalom címszereplőiről rajzol.

Ugyanezt a korszakot idézi fel Dutka Ákos regényes korrajza: *A Holnap városa*. Dutka a századelő Nagyváradának életéről, különösen e nagy kultúrájú város irodalmi történetéről ad értékes beszámolót. Várad szerkesztőségének munkatársaként ő maga is tevékeny részese volt a városban szerveződő modern irodalmi mozgalmaknak; így ott találjuk nevét A Holnap költői között is. Könyvében főként a fontos lírai antológia történetét: előzményeit, megszületését és fogadtatását beszéli el, de érdekes képet ad a nagyvárad irodalmi élet más műhelyeiről is, s szép portrékat rajzol az antológia hőseiről: Ady Endréről és Juhász Gyuláról.

Hasonlóképpen a Nyugat korát idézi fel Gellért Oszkár visszaemlékezéseinek három kötetes gyűjteménye: az *Egy író élete*. A nemrég meghalt költőnek ez a munkája a Nyugat történetének több mint három évtizedén kalauzolja végig az olvasót. Részletes portrét rajzol a folyóirat legtöbb munkatársáról — ami azt jelenti, hogy könyvében sorra felvonul a modern magyar irodalom legtöbb képviselője. Ugyancsak a részletes ismertetés igényével számol be a Nyugat körül folyó vitákról, az irodalmi élet különféle eseményeiről. A könyvnek azonban olyan hibái is vannak, amelyek semmiképpen sem feledhetők. Gellért Oszkár ugyanis gyakran tévedt szubjektív ítélezésbe, s emlékezetét sem ellenőrizte kellő módon az egykori események, viták dokumentumaival.

Ha nem is tartozik az önéletrajzok közé, itt említjük meg a Hatvany Lajoshoz címzett levelek válogatását (*Levelek Hatvany Lajoshoz*). E hatalmas gyűjtemény a teljes anyag egy részét közli csupán, mégis a kor — főként a tízes és húszas évek — egyik legfontosabb dokumentuma. Kultúrtörténeti értéke szinte felmérhetetlen: a Nyugat kialakulásának és küzdelmeinek története éppúgy kiolvasható belőle, mint az emigráció számos vitájának és eseményének története, a jelentkező írói nemzedékek gondjai-igényei. Hatvany — azon kívül, hogy az európai irodalom számos kitűnő alkotójával: Romain Rolland-nal, Thomas Mann-nal, Robert Musillal, Alfred Kerrrel állott kapcsolatban — jóformán az egész magyar irodalommal levelezett. S e levelek nem csupán a legendás maecenási-pártfogói szerep dokumentumai, hanem irodalmi viták, esztétikai problémák boncolgatásai és megoldásai is. Hatvany levelezése egy korszak tükré; az irodalomtörténész érdeklődésén kívül számot tarthat a szélesebb körű olvasóközönség figyelmére is.

Haz önéletrajzok első köre a Nyugat és a polgári radikálisok mozgalmairól számol be, a második kör a munkásság életéről, egyszersmind az avantgard irodalom tevékenységéről emlékezik. E második kört képviseli Kassák Lajos klasszikus önéletrajza: az *Egy ember élete*. E memoár kötetét Kassák 1928 és 1939 között írta, a teljes önéletrajzi regény nemrégiben került újra az olvasó elé. Kassák életének első három évtizedéről számol be: felvidéki gyermekkoráról, vasmunkásként eltöltött éveiről, azokról a gondolat- és önérzet-ébresztő kalandozásokról, melyeket Ausztriában, Németországban és Franciaországban tett, majd első irodalmi próbálkozásairól, első műveinek keletkezéséről és fogadtatásáról, költői pályafutásáról olvasunk. E pályafutás azóta az irodalomtörténet birtoka, a kézikönyvek lapjairól ismerős. Az önéletrajzi regényben azonban a személyes beszámoló hitelességével tárul elénk Kassáknak, a költőnek és irodalmi vezérnek élete. Itt olvashatunk a magyar avantgard folyóiratainak: a *Tett*-nek és a *Má*-nak keletkezéséről, harcáról, az 1918–19-es forradalmak irodalmi vitáiról, küzdelmeiről, az emigrációs irodalom történetéről és a magyar avantgardizmus vitáiban s küzdelmekben oly gazdag történetéről. Hitelességről szóltunk az előbb, s ez most nem pusztán stílusfordulat, hanem az önéletrajzi regény legfőbb tulajdonsága és érdeme. Kassák Gorkij példáját követi, az ő nyomán vall kendőzetlen őszinteséggel sorsáról, tetteiről, akár botlásairól is. Nyugodt ön-

tudattal beszél, Komlós Aladár egyik tanulmányának kifejezését használva, a „megérett élet krónikáját” adja. Vagyis a visszatekintés erkölcsi magaslatán áll, pályafutását akarja megérteni és értelmezni, értékelni és a nyilvánosság elé tárni. Nyugodt hangon, a kiküzdött benső biztonság és önérték fölényével emlékezik írói pályájának talán legnehezebb szakaszára. Ez okozza az önéletírás szinte szokatlan tárgyiasságát, amely nemcsak az önszemléletben, hanem a stílusban is jelentkezik. Kassák szándékosan elutasítja az „irodalom” csábítását. Vagyis azt, hogy saját életét a személyesség lírájával, az öngazolás szenvedélyével vagy a tanulásra törekvő, tételeket fogalmazó utólagos kompozíció eszközeivel dolgozza fel. Bevezetőjében így ír: „hangsúlyozom, hogy az én értelmezésemben most nem művészetet csinálok. Nem elsődlegesen teremteni akarok, csak egy megteremtett lénynék, magamnak a múltját akarom visszaidézni olyan eszközökkel, amilyenek a rendelkezésemre állanak.” Önéletrajza valóban ilyen: objektív kép, ám éppen ezáltal a szerző írói életművének is egyik legfőbb teljesítménye. Annak a modern, dokumentációra törekvő, a valóság kompozíciós és tipizáló szerepét érvényre juttató irodalmi irányzatnak a gyümölcse, melyet a húszas évek „új tárgyiassága” kezdeményezett, s amely talán a mai világ-irodalomban válik a próza középponti áramlatává. Kassák önéletrajza immár harminc esztendő: mégis modern irodalmunk szerves része, máig sugárzó, ma is ható remekműve.

A magyar társadalom egy újabb köréről tudósítanak azok az önéletírások, melyek a népi mozgalom legidősebb íróinak ifjúkorát idézik elének. Veres Péter *Számadása* a népi elbeszélő irodalom klasszikus alkotása. Először 1937-ben jelent meg, azóta több kiadása került az olvasó elé. A *Számadás* Veres Péter önéletrajza, a hivatás kérdéseire kíván választ adni. Az író e szavakkal jellemzi önmagát: „félre-csúszott forradalmár, tehát író”. Önéletrajzában e megállapítás igazságát akarja kifejteni. Vagyis azt kívánja nyilvánvalóvá tenni, hogy a parasztság egy cselekvő fiának sorsa miként tartott a forradalomtól az irodalom felé. Anélkül azonban, hogy az aktív politikai küzdelemmel elveszítette volna kapcsolatát. Veres Péter balmazújvárosi gyerekkoráról, az agrárszocialista és a munkásmozgalommal való találkozásáról, az első világháború éveiről, a román fogságban eltöltött időszakról, a falusi szervezkedés küzdelmes korszakáról számol be, egészen addig az időszakig, amíg a népi irodalom és mozgalom jelentős képviselője lett. Önéletírása, mint mondtuk, egy hivatástudat rajza, de nemcsak ez. Veres Péter hatalmas ismeretanyaggal idézi fel a tiszántúli falu életét, hétköznapijait, szokásait, ünnepeit és gondjait. Könyvéből, miként egyéb műveiből is, a paraszti élet egész enciklopédiája állítható össze. Az a szociográfikus és etnográfikus realizmus, mely Veres életművének egyik jellemző tulajdonsága, e könyvben jelentkezik először, itt nyeri el közéleti értelmét. A *Számadás* folytatásként jelent meg, *Az ország útján* című kötet: az író háborús tapasztalatainak rajza, a felszabadulás időszakának önéletrajzi históriája.

Ugyancsak a paraszti élet tükrét pillanthatjuk meg Szabó Pál önéletrajzi sorozatában is. A *Nyugtalan élet* négy kötete (*Gyermekkor*, *Legények vagyunk*, *Nehéz idők* és *Az írás jegyében*) gazdag realizmussal ábrázolja a bihari parasztság életét, a szerző gyermekkorától kezdve, a sajtó alatt levő ötödik kötet 1957-ben zárul. Laza szerkesztésében, az időrend szabad kezelésével, életrajz, novellisztikus epizódok, leírások és elmélkedések egymás mellé rendezésével sajátos és korszerű regénytípust képvisel. Legfőbb tulajdonsága a gazdagság; a szociográfiai, néprajzi, folklorisztikus és művelődéstörténeti adalékok bőségében csak Veres Péter regényeihez lehet hasonlítani. Szabó Pál azonban, Veres Pétertől eltérően, lírai alkat, aki nemcsak a tárgyi világ extenzív rajzára törekszik, hanem személyiségének érzékeltetésére és kivetítésére is. Önéletírásában igen sok a lírai elem, anekdotáinak vallásos, személyes töltése van. Az események ábrázolása nem pusztán a kor bemutatásának igényéből fakad, hanem egy érzékeny, írói ambíciókat ápoló parasztfiú belső fejlődésének vonalát követi.

Közelmúlt — a népi mozgalom sodrában

Az önéletírások egy további csoportja a közelmúlt eseményeivel, vagyis a két világháború közötti korszakkal foglalkozik. Ez az időszak voltaképpen már a jelen része. A jelené, mert a ma történelmi erővonalai a közelmúlt viharos időszakában alakultak ki, irodalmunk legfőbb mozgalmi, irányzatai is akkoriból veszik kezdetüket. A memoárok éppúgy a társadalmi-irodalmi struktúra különböző köreit mutatják be, mint az előző korszakkal foglalkozó emlékiratok. A magyar társadalom nagy kérdéseinek éppúgy tükröt tartanak, mint az irodalmi fejlődés szakaszainak, az irányzatok mozgalmainak és küzdelmeinek.

Külön kört képviselnek a népi irodalom egykori táborába tartozó alkotók önéletrajzai. Közéjük tartozik Kodolányi János önéletírásának két kötete: a *Sülyedő világ*

és a *Visszapillantó tükör*. Az első könyv az író gyermek- és ifjúkoráról, életének első húsz esztendejéről számol be; vagyis az első világháborút megelőző évekről, a háborús időszakról és a forradalmakról. A család és a közvetlen ismerősök sorsát, világát eleveníti meg. A hozzátartozók alakja mögül azonban hamarosan kibontakozik a gyermekkori környezet, az ormánsági falu s a kor szélesebb képe. Kodolányi családját a vidéki hivatalnok-értelmiséghez tartozott, az önéletírás ennek a társadalmi rétegnek az életéről, szokásairól, kultúrájáról és világképéről ad részletes és kritikai beszámolót. Az író regényeiből ismerjük azokat az összeütközéseket, melyek oly fiatalon szembeállították családjával és környezetével — az önéletrajz első kötete ezeket a küzdelmeket és ellentéteket világítja meg.

A második kötet: a *Visszapillantó tükör* valójában nem folyamatos önéletírás, vagyis nem szerves folytatása az előző könyvnek. E munkájában Kodolányi visszaemlékezéseket, tanulmányokat, útirajzokat gyűjtött össze. Így itt olvashatjuk egykori cikkeit Móricz Zsigmondról, Szabó Dezsőről, a népi irodalmi mozgalom, a falusi művelődés, a könyvkiadás és könyvterjesztés néhány kérdéséről. Itt találkozzunk újra finnországi útirajzával, mely valamikor egyik legnépszerűbb könyvében, a *Suomiban* jelent meg. S itt láthatjuk visszaemlékezéseit József Attilára, Szabó Lőrincire, a Válaszra és Móricz Zsigmondra. Ez utóbbi írás talán a gyűjtemény legérdekesebb darabja. Az írónak Móriczhoz fűződő kapcsolatait beszéli el, egyszerűs mind irodalomtörténeti értékű adatokat közöl a harmincas évek egyik legfontosabb írói érdekvédelmi szervezetének: az IGÉ-nek történetéből. Kodolányi könyve a két háború közötti irodalom történetének fontos forrása, noha kétségtelen, hogy azt a képet, melyet a korról és saját szerepéről rajzolt, az irodalomtörténetírás elfogulatlan művelőinek még ellenőrizniök kell.

Hasonló időszakról és jelenségekről számolnak be Főja Géza önéletrajzai. Főja ugyancsak a népi mozgalomban küzdött, memoárjai a népi tábor történetére vonatkozóan igazíthatják el korunk olvasóját. Önéletírásának első része: a *Bölcsődal* az író életének első tizennyolc esztendejét idézi meg, egyúttal egy felvidéki városka álmos, egyhangú világát is. E könyv éppúgy kritikai társadalomrajz, mint Kodolányi önéletírásának első kötete. A második rész: a *Szabadcsapat* a népi irodalom szerveződésének korába vezet. Sorra mutatja be a mozgalom első tűzhelyeit: Szabó Dezső folyton változó folyóiratait, Bajcsy-Zsilinszky Endre körét, az Előőrs szerkesztőségét, a népi tábor első harcait. Főja e küzdelmek frontvonalának harcosa volt: ma is rendkívüli tüzzel és szenvedéllyel foglal állást a régi vitákban és fejt ki újra személyes véleményeit. De nemcsak a mozgalomról olvasunk, hanem az író sorsának alakulásáról is. Különösen részletes képet kapunk azokról az évekről, melyeket Főja Esztergom közelében, egy iskola tanáraként töltött el. Eleven portrék, esszyszerűen megoldott tanulmányok teszik gazdagabbá a kötetet. Főja a történetbe ékezi azokat az arcképeket, melyeket egy-egy barátjának vagy harcostársának szentel. Így Bányai Kornélról, Szabó Dezsőről és Bajcsy-Zsilinszky Endréről olvasunk tanulságos — lírai emlékezéssel vagy polémikus szenvedéllyel írt — portrévázlatokat.

A népi mozgalommal őrzött kapcsolatokat Tamási Áron is, mai memoáirodalmunk egyik legnépszerűbb klasszikusa. Emlékezéseinek nagyszerű első kötete: a *Bölcső és bagoly* az életút kezdetére pillant vissza, a gyermekkorának a születés és az elemi iskola befejezése közé eső szakaszát dolgozza fel. Az író legjobb erőnyeit csillogtatja meg ez a könyv: a székely népi élet bensőséges ismerete, a harmonikus gyermekkori világ varázsa, az idill tündéri hangulata, a szülőföld és a természet szeretetének meleg lírása egyesül a régi idők emlékeivel. A második rész, a posthumus-módon megjelent *Vadrőzsza ága* nem szerves folytatása a gyermekkor elbeszélésének, inkább a férfikor néhány epizódját mondja el. Tamási, tudjuk, életének egy rövid időszakát Amerikában töltötte (ottani tapasztalatait öltöztette regénybe az Ábel-sorozat harmadik kötetében), önéletrajzában a hazatérés utáni időkkel foglalkozik. Ekkor vált íróvá, ekkor szerzett barátokat és szövetségeseket az erdélyi magyar irodalom táborában, ekkor vette nevét szárnyára a hír. Memoárja rendkívül eleven képet fest az erdélyi magyar irodalom hőskoráról, ennek a korszaknak hőseiről. Legfőként azonban írójának fejlődéséről, alakulásáról tudósít tömören, röviden, sietve — a közeli halál előérzetében. A Tamási-regények születéséről és sorsáról is érdekes adatokat közöl. S mindez az író megvesztegető emberi alakjának közvetítésével, színes stílusának utolsó felcsillogtatásával válik Tamási Áron gazdag életművének egyenrangú darabjává.

Közel múlt — a polgár önmagába tekint

A modern memoár-irodalom gyakran jár együtt az önértékeléssel, egy-egy társadalmi réteg vagy csoport önvizsgálatával. A polgárság ilyenfajta vizsgálata jelentkezik például Simone de Beauvoir három kötetes önéletrajzában is. Nálunk Vas

István, Remenyik Zsigmond, Kolozsvári Grandpierre Emil és Granasztói Pál emlékezései képviselik az önéletírásoknak ezt a változatát. Bennük ölt testet az egykori polgár önvizsgálata, egy régi kötöttségeiből kiemelkedő, egykori eszményeitől elszakadó réteg kritikai önszemlélete. Ezek az önéletrajzok a polgári világot állítják elénk, szerzőik azonban már modern értelmiségiek, akik el tudtak szakadni szülőségük környezetétől, a polgárság világképétől és ideáljaitól. E jellegzetesség határozza meg a most bemutatandó önéletírások kritikai jellegét, azt az elmélyült bíráló szellemet, mellyel a polgári világ veszik szemügyre évtizedek távolából ennek a világnak ma már véglegesen elszakadt szülőttei.

Vas István önéletrajzi kötetei: a *Nehéz szerelem* és *A félbemaradt nyomozás* az író élettörténetét adják elő a gyermekkortól a harmincas évekig. Különösen fontosak azok az emlékezések, melyek a húszas évek fiataljainak mozgalmait mutatják be; így a magyar avantgardismus helyzetét vagy a baloldali irodalom különféle csoportjait és műhelyeit. Vas emlékezéseiből a modern magyar irodalom második és harmadik nemzedékének arcképsorozata bontakozik ki. Így József Attiláról, Illyés Gyuláról, Déry Tiborról olvastunk szinte önálló esszét az önéletrajzba ágyazva. Ugyancsak sok érdekeset tudhatunk meg a korabeli haladó folyóiratok, mint például a *Munka*, a *Dokumentum*, a *Gondolat*, a *Társadalmi Szemle*, a *Szép Szó* szerkesztéséről, küzdelmeiről. Vas István két könyvéből a kor gazdag képe tárul elénk, visszaemlékezései elsősorban mégis számvetést jelentenek. Egy költő számvetését pályájával, környezetével, de mindenek előtt magával a költészettel. E két önéletrajzi kötet, mint Vas István mondja róluk, a „lira regénye”; vagyis a költői fejlődés folyamatát, külső és belső körülményeit deríti fel. Vas István a tudatos költők közül való, pályájának és költészetének ő maga a legilletékesebb kommentátora. Ennek ellenére nem csupán verseit kommentálja, nem csupán költői fejlődését magyarázza. Vas az élet és a költészet egységét és kölcsönösségét hirdeti, tudatában van annak, hogy versei a kortól kapták felismeréseiket és indulataikat. Mint bevezetőjében mondja: „az élet nemcsak a hite, fedezete a költészetnek, hanem a mércéje, ítélőszéke, fellebbezési fóruma, érvényesítője is — mint ahogy az életnek is mércéje, kritikája, érvényesítője a költészet.”

Remenyik Zsigmond önéletrajzi regénye: a *Bűntudat* azt beszéli el, hogy egy dzsentri-házban felnövekedett ifjú miként szakít környezetének életformájával és eszményeivel. Az író gyermekkori emlékeit idézi fel, de emlékezésében nincs semmi nosztalgia. Annál több szociográfikus figyelem és társadalombírói szenvedély. Remenyik könyve csak látszólag a gyermekkor regénye, valójában a dzsentri életforma valóságának extenzív feltárása; még inkább pedig egy lelkiismeret lázadásának rajza: morális számvetés a dzsentri élet, szokások és erkölcs felett.

Kolozsvári Grandpierre Emil önéletrajzi regénye: a *Tegnap* az író ifjúkorát, eszmélkedését, egyéniségének kialakulását beszéli el. Az esszéregény eszközeivel él; módszere az önélelmzés, az az írói kíváncsiság mozgatja tollát, hogy földerítse saját lelkének, legbensőbb személyiségének folyamatait. E regény tehát elsősorban az önvizsgálat eszköze, a belső biztonság kiküzdésének műhelye. Emellett azonban az egykori magyar hivatalnok értelmiség két nemzedékének tablóját is felvázolja. Kolozsvári Grandpierre-t elsősorban a hagyományos magyar középosztály hibás történelmi reflexeinek, viselkedésének és hamis tudatának felderítése foglalkoztatja. Könyve határozott és ironikus bírálatot gyakorol e réteg mulasztásai és bűnei felett.

Ha Kolozsvári Grandpierre a vidéki értelmiség életének krónikása, Granasztói Pál a fővárosi nagypolgári körök történetírója. *Vallomás és búcsú* című önéletrajzi írása a régi Pest egyetemi és tudományos rétegének világába ad bevezetőt. Önéletírásának legfőbb érdeme — az író megnyerő személyiségén és biztos művészi erején túl — éppen az, hogy olyan témát választott, amely mindeddig alig szólt meg a hazai memoárirodalomban. Emlékirat-irodalmunk ugyanis gyakran dolgozta fel a vidéki értelmiség, a parasztság vagy akár a munkásság életét, körülményeit, de alig törődött a budapesti polgárság konzervatív köreinek ábrázolásával. Granasztói könyve ezt a réteget helyezi el azon a szociográfiái térképen, amely az önéletírásokból kibontakozik.

Az értelmiség önvizsgálatát kifejező emlékezések sorában említhetjük meg Bóka László naplóját: az *Őszi naplót*. E néhány feljegyzés az író utolsó befejezett munkája, 1962 őszének eseményeiről ad beszámolót. Általában a külvilág, gyakran éppen a történelem eseményeiből indul, de mindig az író lelkében zajló folyamatok ábrázolásához érkezik. Történelmi érdeklődés, epikus krónika és személyes líra különös ötvözete ez a mű.

Pomogáts Béla

- Benedek Marcell: Naplómát olvasom. 1965. Szépirodalmi.
 Bóka László: Őszi napló. 1965. Magvető.
 Dutka Akos: A Holnap városa. 1964. Magvető.
 Féja Géza: Bölcsődal. 1958. Magvető.
 Féja Géza: Szabadcsapat. 1965. Szépirodalmi.
 Gellért Oszkár: Egy író élete I—II. 1958—62. Gondolat.
 Granasztói Pál: Vallomás és búcsú. 1965. Magvető.
 Kassák Lajos: Egy ember élete. 1957. Magvető.
 Kodolányi János: Süllyedő világ. 1965. Magvető.
 Kodolányi János: Visszapillantó tükör. 1968. Magvető.
 Kolozsvári Grandpierre Emil: Tegnapi. 1967. Magvető.
 Lesznai Anna: Kezdetben volt a kert. 1965. Szépirodalmi.
 Levelek Hatvány Lajoshoz. 1967. Szépirodalmi.
 Remenyik Zsigmond: Büntudat. 1955. Szépirodalmi.
 Szabó Pál: Gyermekkor. 1954. Szépirodalmi.
 Szabó Pál: Legények vagyunk. 1955. Szépirodalmi.
 Szabó Pál: Nehéz idők. 1955. Szépirodalmi.
 Szabó Pál: Az írás jegyében. 1958. Szépirodalmi.
 Tamási Aron: Bölcső és bagoly. 1953. Szépirodalmi.
 Tamási Aron: Vadrózsa ága. 1967. Szépirodalmi.
 Vas István: Nehéz szerelem. 1964. Szépirodalmi.
 Vas István: A félbeszakadt nyomozás. 1967. Szépirodalmi.
 Veres Főter: Számadás. 1963. Szépirodalmi.
 Veres Péter: Az ország útján. 1965. Szépirodalmi.

ÚJ PSZICHOLÓGIAI MŰVEK

Mindenütt ott van — talán ez a legjellemzőbb a lélektanra. Amennyire pontosan és világosan körülhatárolható az általa tanulmányozott jelenségek köre — észleléseink, gondolataink, érzelmeink, törekvéseink, szándékaink, kívánságaink stb. tartoznak bele, vagyis mindaz, ami az élet tartalmát alkotja és ami élményként közvetlenül adott számunkra — annyira lehetetlen körülhatárolni alkalmazási területét. Nincs az életnek és az emberi tevékenységnek — aktívnek és passzív — egyetlen olyan megnyilvánulási formája, amely ne igényelné a pszichológiai felderítést és eredményeinek alkalmazását. Csupán két kiragadott és egymástól messzeesőnek tűnő példát említünk: a nyelvtanítást és a háztartási gépek tervezését. A lavinaszerűen meggyorsult fejlődés kényszere folytán — egyre többen és egyre gyorsabban kívánnak idegen nyelveket elsajátítani, illetve mind kevesebb és kevesebb idő jut a háztartásra — a hagyományos, századok és ezredek kidolgozott módszereket és eszközöket tehát sutba kellett vetni, újakat és megfelelőeket pedig — mivel próbálgatásra nincs idő — csupán tudományos módon, az emberi lélektani sajátosságaira építve lehet kidolgozni; másképp nem válnak be a gyakorlatban.

Könyvkiadásunk, felismerve a pszichológia mind nagyobb jelentőségét, az utóbbi tíz esztendőben gyors ütemben pótolja a korábbi időszak mulasztásait és egyben igyekszik lépést tartani a tudomány rohamos fejlődésével. Elsősorban — magától értetődően — az Akadémiai Kiadó bocsát közre szép számmal

e tárgykörbe vágó munkákat, méghozzá, ezt ki kell emelnünk, nem csupán a szakmabeliek számára, hanem a *Pszichológia a gyakorlatban* sorozat keretében azok részére is, akik más szakterületen — pl. mint nevelők, oktatók — dolgozva igénylik az alkalmazott lélektan segítségét.

Az elmúlt esztendő terméséből alapvető jelentősége miatt először Sz. L. Rubinstein munkájával foglalkozunk. Az *Általános pszichológia alapjai* című művét első ízben 1935-ben jelentette meg, saját és a szovjet lélektan szemléletmódjának hamaros változása következtében a könyv 1940-es kiadását gyökeresen átdolgozta, az 1945-ös kiadáshoz azonban — a magyar fordítás, mely immár második kiadásban jelenik meg, ezen alapszik — már csupán kisebb javításokat és pótlásokat eszközölt. A mű átgondoltságára jellemző, hogy a szovjet tudományegyetemen ma, csaknem harminc év után is tankönyvvül szolgál.

Rubinstein könyve az általános pszichológia valamennyi problémakörét felfedi és a dialektikus materializmus filozófiai alapján részletesen kidolgozza. Bevezetőben körülhatárolja a pszichológia tárgyát és meghatározza a pszichikum természetét, kapcsolatait a tudattal és tevékenységgel. Ismerteti a tudomány módszereit, az önfigyelést, az objektív megfigyelést, a kísérleteket és egyéb módszerek formáit, veszélyeit és a tőlük várható eredményeket. Az első részt a tudomány történetével zárja. A második részben a fejlődés és viselkedés, az ösztön, a készség és az intellektus problémáival, az állatok pszichiku-

mának fejlődésével és életmódjukkal való összefüggésükkel, majd az emberi tudat és az agy, a magasabb rendű idegműködés fiziológiájával és a gyermeki tudat fejlődésével foglalkozik. A harmadik rész az érzékelés és észlelés, az emlékezés, a képzelet és a gondolkodás, a beszéd, a figyelem, az érzelmek és az akarat problémáit boncolja. A negyedik a cselekvéssel és a tevékenység különböző formáival — munka, játék, tanulás — foglalkozik. Az utolsó a személyiséggel, irányulásával, képességeivel, jellemével, öntudatával és életútjával.

A két kötetes munka — bár az elmúlt mintegy harminc év során a tudomány hatalmas előrehaladást tett — az alapvető pszichológiai ismeretek elsajátításához elég képzett, de e szaktudományban laikus emberek számára is igen alkalmas, mivel tudományát közérthető nyelven adja elő. A könyv használhatóságát fokozza bőséges, de sajnos csupán a negyvenes évek végéig terjedő bibliográfiája, név- és tárgymutatója.

A *Pszichológiai tanulmányok* című gyűjteményes sorozat elérkezett a jubiláris, X. kötetéhez, mely a Magyar Pszichológiai Tudományos Társaság által 1965 októberében rendezett második tudományos nagygyűlésen tartott előadásokat és hozzászólásokat tartalmazza. A gyűjtemény jól illusztrálja, amit bevezetőben a lélektan alap kutatásainak és gyakorlati alkalmazásának rendkívül széles spektrumáról mondtunk. A gyűlésen — a kötet bizonyossága szerint — 121 előadás hangzott el az általános, a pedagógiai, a fejlődés-, a munka-, a művészet-, a sport-, az orvosi, a gyógypedagógiai, a kriminálpszichológia, a módszertan és a pszichológiatörténet tárgyköréből. Még témák szerint sem sorolhatjuk fel őket, csupán mutatóba említünk meg néhányat. A. A. Szmirnov tanulmánya az emlékezés néhány összefüggésével foglalkozik, dr. Gegesi Kiss Pálé a gondozás, a szoktatás, a tanítás, az oktatás és nevelés összefüggésével és egységük fontosságával, B. F. Lomové a műszaki lélektan távlati kérdéseivel, D. Kovács pedig a többnyelvűség lélektani vetületeivel. Hadd említsünk meg még néhányat azok közül, melyek nem csupán témájuk miatt, de megfogalmazásuk általánosan érthetősége folytán nem csupán az egyes szakterületek képviselői számára fontosak, hanem a szélesebb, művelt olvasóközönség érdeklődésére is számot tarthatnak. Ilyen dr. Kardos Lajos előadása az állatok térbeli tájékozódásának alapformáiról és Mérei Ferenc gyermekekkel folytatott igen ötletes és mélyreható kísérleteinek eredményét összefoglaló tanulmánya a pár és csoport képződés törvényszerűségeiről, továbbá — hogy gyakorlati témákat is említsünk — dr. Lénárd Ferenc előadása a képességek fejlesztésének problémáiról, dr. Kelemen Lászlóé a programozott oktatás lélektani kérdéseiről, dr. Tóth Béláé a 6—8 éves gyerekek irodalmi érdeklődésének vizsgálatáról vagy Völgyesi Pálnak a serdülőkorú lányok pályaválasztásával kapcsolatos kérdésekről szóló írása. Igen érdekes dr. Harsányi István tanulmánya a lélektan alkalmazásáról a mérnöki munkában és Hódos Tiboré, mely a fonónok munkájának és munkakörülményeinek lélektani vizsgálatát ismerteti. Művészetpszichológiával dr. Halász László és dr. Nagy György foglalkoztak, előbbi az írói tehetség néhány sajátosságával, utóbbi a hangsúlyosság törvényének alkalmazásával a filmlelektanban. Nem szakmabeli olvasók számára is rendkívül érdekes Illyés Gyuláné fejtegetése a gyógypedagógiai lélektan elméleti kérdéseiről.

E felsorolással csupán gyűszűnyit merítettünk a kötetből, a Gondolat kiadó gondozásában megjelent *A pszichológia új útjai* című gyűjteményes munkával sem tehetünk másképp; ez a Moszkvában tartott 18. nemzetközi pszichológiai kongresszus anyagát tartalmazza; pontosabban a plenáris üléseken és a szimpóziumokban elhangzottakat foglalják össze benne témakörök szerint a kongresszuson részt vett magyar pszichológusok és orvosok, sokoldalú képet adva arról, hol tart ma a lélektan tudománya és merre vezetnek útjai.

A bevezető előadásokat olyan, világszerte ismert tudósok tartották, mint Szmirnov, Piaget, Leontyev és Miller, sorrendben: a szovjet pszichológia fejlődésének útjairól, a pszichológia helyéről a tudomány rendszerében és más tudományokhoz való viszonyáról, a visszatükrözés fogalmáról és lélektani jelentőségéről, végül a tanulásméлет és pszichológia kapcsolatáról beszéltek. Az összefoglalók — bár olykor túlságosan tömörek, néha pedig kissé elvontak és egyes esetekben szükségtelenül szaknyelvűek — a lélektan iránt érdeklődő értelmiségiek számára feltétlenül érdekesek. A kötetet név- és tárgymutató egészíti ki.

Adósságot törlesztett az Akadémiai Kiadó az Inhelder—Piaget szerzői páros, és Piaget—Fraissee—Reuchlin hármas munkáinak megjelentetésével. Az első — *A gyermek logikájától az ifjú logikájáig* — egyrészt a tapasztalati gondolkodás szempontjából tanulmányozza az utat, melyet a gyermek a konkrét gondolkodás szintjéről elindulva tesz meg az ifjú formális gondolkodásáig, másrészt ki-dolgozza azokat a logisztikai elemző esz-

közöket, melyek a tapasztalati úton nyert eredmények értelmezését lehetővé teszik. A mű kellőképpen kiemeli és a valóságban elfoglalt igen fontos helyére teszi a gondolkodás szerepét a személyiség kialakulásában és szerkezetében. A magyar nyelvű pszichológiai irodalom számára megjelenése nagy nyereség, mert bár szép számmal áll rendelkezésre serdülőkkel és fiatalokkal foglalkozó munka, a korosztály gondolkodásmódját elemző tanulmány alig-alig akad.

A másik mű — *A kísérleti pszichológia módszerei* — átfogóbb jellegű. Ismerteti a kérdés történetét, kimagasló alakjainak munkásságát, módszereik megszületését, a kezdetben sokszor ellentmondó eljárások összehangolódását, a tudományág egységesülésének folyamatát. Második része végig vezet a kísérleti módszeren, foglalkozik a megfigyelés körülményeivel, nehézségeivel, följegyzésével, a megfigyelő személyiségével, majd a hipotézis felállításával és fajtaival, magával a kísérletezéssel, végül eredményeinek feldolgozásával. A harmadik a pszichológiai tények magyarázatának módjait ismerteti, a negyedik pedig a mérés szerepét a lélektanban.

Mindkét mű szakemberek számára íródott, de míg az elsőt kívülálló alig-alig értheti meg, a másodikat érdeklődő értelmiségiek haszonnal olvashatják.

A végére hagytuk a *Pszichológia a gyakorlatban* 9. és 10. füzetét, bár — kis példányszámuk ezt korántsem tükrözi — éppen ezek tarthatnak számot a legszélesebb érdeklődésre.

Dr. Várnagy László munkájának címe — *A személyiségformálás és a szakmaiság elve a munkadarabok megtervezésében* — kissé riasztó, maga az írás annál érdekesebb. Egy gimnázium I. osztályában lefolytatott, munkadarabok tervezésére irányuló kísérleti foglalkozást ismertet és bemutatja a tanulók készíttette munkadarabokból készült illetve tervezésük, elkészítésük során tapasztalt, az egyes tanulók személyiségére éles fényt vető észleleteit, s a belőlük következő általános érvényű törvényszerűségeket, melyek kitűnően alkalmazhatók a nevelésben és az oktatásban.

Az *olvasástanítás pszichológiai alapjai* c. mű két szerző munkája, mindketten az olvasni nehezen tanuló gyermekkel foglalkoznak. Meixner Ildikó az olvasástanítás során szerzett lélektani megfigyeléseit dolgozza fel és konstruál segítségükkel egy elsősorban akusztikai és beszédmotoros tényezőkre támaszkodó módszert, mely a nehezen tanuló gyermekek számára megkönnyíti az összeolvasást és a szöveg megértését. — Justné Kéry Hedvig tanulmánya pedig egy vizualitásra alapozott olvasástanítási módszert ismertet. Mindkét szerző nemcsak világosan, de igen élvezetesen ír, így a könyvecskének nemcsak pedagógusok láthatják hasznát, hanem érdeklődő szülők és gyermekkönyvtárosok is. A tanulmányokat irodalom-jegyzékek egészítik ki.

Zolnay Vilmos

AZ ISMERTETETT MŰVEK

- Rubinstein, Sz. L.: Az általános pszichológia alapjai. Változatlan utánnnyomás. 1—2. köt. 1967. Akadémiai, 150 Ft
- Pszichológiai tanulmányok 10. 1967. Akadémiai, 840 l. 105 Ft
- A pszichológia új útjai. A 18. nemzetközi pszichológiai kongresszus Moszkva 1966. Szerk. Lénárd Ferenc. 1967. Gondolat, 493 l. 37 Ft
- Inhelder, Bärbel — Piaget, Jean: A gyermek logikájától az ifjú logikáig. A formális műveleti struktúrák kialakulása. 1967. Akadémiai, 336 l. 48 Ft
- Piaget, Jean — Fraisse, Paul — Reuchlin, Maurice: A kísérleti pszichológia módszerei. 1967. Akadémiai, 262 l. 40 Ft
- Várnagy László: A személyiségformálás és a szakmaiság elve a munkadarabok megtervezésében. 1967. Akadémiai, 128 l. 13 Ft. (Pszichológia a gyakorlatban. 9).
- Meixner Ildikó — Justné Kéry Hedvig: Az olvasástanítás pszichológiai alapjai. 1967. Akadémiai, 109 l. 11 Ft. (Pszichológia a gyakorlatban 10.)

A GYERMEKKÖNYVTÁROSOK ORSZÁGOS értekezletének, melyet április hónapban, Budapesten rendeztek meg, főtémája a könyvtárak és az Úttörő Szövetség kapcsolata volt. A vitaindító előadást Vargha Balázs tartotta, majd az értekezlet második napján Bikácsi Lászlóné beszélt az olvasónevelésről, a könyvtáros pedagógiai munkájának jelentőségéről; arról a hosszú útról, melyen haladva a magyar gyermekkönyvtárügynek sikerült elérnie, hogy a gyermekek 44%-a beiratkozzék a könyvtárakba, és azokról a módszerbeli követelményekről, melyeknek a további eredmények érdekében a könyvtáraknak meg kell felelniök.

A SZOCIALIZMUS POLITIKAI GAZDASÁGTANA

Főiskolai oktatásunk nagy nyeresége, hogy megjelent a szocializmus politikai gazdaságtanának tankönyve. A mű jelentősége azonban több annál, mint hogy pótolja az oktatás régi hiányát. A tankönyv szerzői közösségének elsősorban az volt a feladata, hogy elméleti oktatásunkat gazdasági életünk valóságához igazítsa, s levonja azokat a konzekvenciákat, amelyeket az előbbre járó gyakorlat nyújt. Ez az első rendszerbe foglalt kísérlet azoknak a tapasztalatoknak a feldolgozására, amelyeket elsősorban a hazai, de más szocialista országok gazdasági viszonyainak átalakulása is nyújt. Ez egyáltalán nem könnyű és nem is egyszerre megoldható feladat.

Miből adódik a probléma?

A szocializmus politikai gazdaságtana olyan fiatal tudomány, amely hosszú ideig egyetlen ország rendkívül speciális körülmények között fejlődő gazdaságának tapasztalatára épült. Ennek ellenére a politikai gazdaságtan művelői — persze nemcsak ők — olyan módon általánosították ezeket a tapasztalatokat, hogy minden szocializmust építő országra érvényes törvényszerűségeket állapítottak meg és követelményeket állítottak fel. Közismert, hogy milyen nyomasztóan hatott ez a körülmény a társadalomelméleti gondolkodás fejlődésére. És sokak előtt ismert tény ma már az is, hogy ezeknek a nem helytálló elméleti tételeknek alkalmazása milyen károsan befolyásolta több népi demokratikus ország gazdasági struktúráját. Hogyan és milyen mértékben számolja fel a tankönyv ezeket a különleges viszonyokból levont, a gyakorlat által nem igazolt, helytelen elméleti általánosításokat?

A köteten végigvonul ez a törekvés, ha a különböző fejezetek szerzői nem is egyforma sikerrel oldják meg ezt a feladatot.

A fontosabb elméleti fejtegetések éppen azok, amelyek újszerűen vetik fel a szocialista gazdaság kérdéseit, és szakítanak a korábban sérthetetlennek tartott tantételekkel, mint például azzal, hogy a szocialista termelési mód szükségképpen csak a gazdaságirányítás egyetlen meghatározott rendszerével egyeztethető össze. S mivel ennek a megállapításnak az a felismerés az alapja, hogy az értéktörvény sokkal nagyobb mértékben érvényesül a szocialista gazdaságban mint ahogyan ezt korábban vélték, természetesen új megvilágításba kellett kerülnie az e törvényhez kapcsolódó gazdasági kategóriák (pénz, ár, jövedelem, termelési költség, piac stb.) funkciójának és jelentőségének. E fejtegetések közül különösen a terv és piac összeegyeztethetőségét, sőt egységét tárgyalók fontosak.

A tankönyv egyes fejezetei sem szellemükben, sem színvonalukban nem eléggé egyöntetűek. Meglepően ellentmond a dogmatizmus levetkőzésére irányuló törekvésnek a bevezető, első fejezet, amely a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet törvényszerűségeit tárgyalva, például minden tér- és időbeli korlátozás nélkül szögezi le: „A Szovjetunió szocialista építésének tapasztalatai valamennyi ország számára iránymutatóak.”

Az elméleti gondolkodásra szoktatás és késztetés szempontjának nagyjából jól megfelel a tankönyv: a szerzők kerülnek az általánosan megfogalmazott tételek pusztá deklarációját, a gazdasági valóság elemzésével igyekeznek rámutatni az összefüggésekre. A dogmatizmustól való szabadulás kedvező jegyeit mutatják az egyes fejezetek a tekintetben is, hogy a vitatott kérdéseket nem egyoldalú állásfoglalással zárják le, hanem több, esetleg szembenálló nézetet is ismertetnek.

A szocializmus politikai gazdaságtana nemcsak oktatási anyag a főiskolai ifjúság számára, de a gazdasági életünk jelenségeit mélyebben megérteni akaró felnőtt olvasó közönségnek kézikönyvként is ajánlható. A mű világos szerkezete, közérthető stílusa megkönnyíti az elméleti kérdésekben való eligazodást. (Kossuth, 533 l. 38 Ft. L. Új Könyvek 680 305. sz.) D. F.

Winkelbauer Pál ex librise

TÓTH BÉLA: IRODALMI ÉRDEKLŐDÉS AZ OLVASÁSTANULÁS KEZDETÉN

A szerző abból indul ki, hogy az ember fejlődése során akkor ér az egyik legfontosabb állomáshoz, amikor megtanul olvasni. Azonban nem lényegtelen, hogyan tanul meg, és mennyire válik életszükségletévé a könyv.

Az olvasási készség fejlődése szoros kapcsolatban áll az irodalmi érdeklődés kialakulásával. Az olvasási technika hiánya elveszi kedvét a betűtől, viszont ha nem olvas, nem is szerzi meg ezt a technikát. Látszólag bűvös kör ez, amelyből csak úgy lehet kitörni, ha az olvasási automatizmus kialakítása és az irodalmi érdeklődés felkeltése párhuzamosan halad illetve ha az utóbbi lehetőleg megelőzi az iskolás kort. Ez a könyv legfontosabb mondanivalója, alaptétele.

A tanulmány csaknem ezer fővárosi, miskolci és északmagyarországi I. és II. osztályos tanuló, fiú és lány irodalmi érdeklődésének vizsgálatából vonja le következtetéseit.

Az elemzés szerint az ébredező irodalmi érdeklődés 6–8 éves korban négy csoportra oszlik: tündér- és népmesék 40,8%-kal, állatmesék 36,1%-kal, gyermektörténetek 15,3%-kal, harcos, kalandos könyvek 7,8%-kal szerepelnek a megkérdezett fiúk és lányok kedvelt olvasmányai között. Az első osztályban döntő a mesék túlsúlya. A második osztályban már nagyobb érdeklődés mutatkozik a valóságot tükröző gyermektörténetek és a harcos, kalandos olvasmányok iránt. A gyermek növekedésével mind jobban eltávolodik egymástól a mesevilág és a valóságos történetek köre, s az arány eltolódik az utóbbiak javára.

A tanulók érdeklődését erősen befolyásolja a nem és a lakóhely szerinti megoszlás, valamint az egyéni fejlődés.

A tanulmány motivációs vizsgálata olyan pszichikai sajátosságokat tár fel, amelyek olvasáspedagógiai szempontból is döntőek lehetnek. A nemek érdeklődésmotivációja már az olvasás-tanulás kezdetén eltér egymástól. A fiúk jobban kedvelik a hősi-es-harcos-kalandos könyveket, míg a lányok tetszését elsősorban a gyermektörténetek nyerik meg, különösen akkor, ha azok mai *kislányokról* szólnak. A lányok tükörképüket keresik a műben, a fiúk azt, amivé válni szeretnének (végvári vitéz, hajóskapitány, úrhajós). Mindkét nem azonosul a művel, de eltérő módon.

A gyerekek szeretik a derűs szemléletű, humoros könyveket. Érzékük már érett az esztétikai hatások befogadására.

Az olvasási készség fejlesztése és az irodalmi érdeklődés felkeltése azonban csak megfelelő könyvekkel valósítható meg. Ezen a téren nagy feladat hárul a könyvkiadókra, mivel az elmúlt évtized gyermek-könyvkiadása erősen elmaradt a követelményektől. Az iskolai és köz-művelődési gyermekkönyvtárosok feladata, hogy a jelenlegi gyakorlattól eltérően, már az I. és II. osztályos gyerekeket is olvasónak tekintsék, és sajátos módszereikkel segítsék az iskolai olvasástanítást. Tóth Béla külön fejezetet szentel ennek a munkának, melyben kitűnő módszertani tanácsokkal látja el a könyvtárosokat.

A tanulmány több évtizedes hiányt pótol. Az ismertetett mű indítása lehetne egy nagyobb szabású tanulmányosorozatnak, amely a továbbiakban a serdülők, középiskolások, egyetemi hallgatók és a dolgozók irodalmi érdeklődését, olvasápszociológiáját vizsgálhatná egységes szempontok szerint. Nagyon fontos volna elemezni, hogy az általános iskolában kifejlesztett olvasási készség hogyan fejlődik tovább vagy hogyan csökken sok felnőttnél. Minden bizonnyal sok esetben az olvasási készség visszafejlődésével magyarázható bizonyos rétegeknél a szépirodalmi érdeklődés hiánya.

A jól összeválogatott bibliográfiával kiegészített munka nagy segítséget jelent pedagógusoknak, gyermekkönyvtárosoknak, pszichológusoknak és művelődésszociológiával foglalkozó kutatóknak. (Akadémiai, 160 l. Pszichológia a gyakorlatban 11. sz. 16 Ft. L. Új könyvek 680 223 sz.)

Szentirmai László

Turcsányi Antal ex libris

A magyar könyvtárak és a hazai könyvtárügy történeti összefoglalása mindmáig hiányzik. Bár több részmonográfia és korszakfeldolgozás, valamint számos tanulmány és cikk áll rendelkezésre, összefoglaló mű még nem készült. Annál figyelemreméltóbb, hogy egy ilyen tanulmány hazai viszonyainkról először a külföldi olvasóknak áll rendelkezésükre. A Heidelbergi Egyetemi Könyvtár, melynek évkönyvei gyakran közölnek magyar szerzőktől tanulmányokat, 1967-es kötetében jelentette meg Réthi Saroltának, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára munkatársának „Das ungarische Bibliothekswesen. Geschichte und Gegenwart” (A magyar könyvtárügy története és jelenlegi helyzete) c. írását, mely a kezdettől napjainkig mutatja be a magyarországi könyvtárak kialakulását és fejlődését. A hangsúly a mára esik, ezt bizonyítja a terjedelem is: az 1945 utáni rész csaknem fele az egész tanulmánynak.

A középkor, a reneszánsz, a reformáció és a felvilágosodás korának hazai könyvtáraival foglalkozik az első rész. Eddig az előadásmód inkább a főbb csomópontokra összpontosít (a korszakhatár a nemzeti könyvtár alapítása, 1802), innen kezdve válik részletesebbé. A periódizációra érdemes felfigyelni: nem a megszokott 1848 a forduló, hanem a Széchenyi Könyvtár alapítása, tehát a korszakolás könyvtártörténeti szempontú. A 19. század sok irányú könyvtári fejlődését szakirodalmunk kevésbé dolgozta fel, és a forrásanyag is eléggé szétszórta. A szer-

ző dicséretére legyen mondván — minden rendelkezésre álló forrást alaposan feldolgozott. Különösen érdekes a György Aladár-féle könyvtárstatisztikai felmérés elemzése: a szerző nem elégedett meg a pusztán számokkal, hanem külföldi összehasonlításokat is végzett. A könyvtári statisztikák bő ismertetése és felhasználása a továbbiakban is egyik fő erőssége a tanulmánynak. A második része 1914-ig terjed, majd a két háború közötti korszak tárgyalása után a felszabadulás utáni könyvtári helyzet részletes bemutatása következik. A múlt század végétől kezdve nemcsak az egyes könyvtárak történetével, a különböző könyvtár-típusok, pl. a szakkönyvtárak kialakulásával foglalkozik, hanem az egész könyvtár-üggyel, annak szervezeti kereteivel és jogi szabályozásával, a könyvtárosképzéssel, a szaksajtóval és a magyar könyvtárügy külföldi kapcsolataival is. Csaknem 100 tételből álló irodalomjegyzék zárja le a tanulmányt.

Kulturális életünk egyik területének külföldi megismertetése korántsem hálás feladat, és éppen ezért idehaza is elismerésre méltó tett. Különösen, ha olyan színvonalon történik, mint ebben az esetben. A könyvtárosok ajánlhatják hazánk könyvtárügye iránt érdeklődő külföldiek számára, s haszonnal forgathatják maguk is. Kár, hogy nehezen hozzáférhető: valószínűleg csak nagyobb könyvtáraink tudják majd megszerezni. (Bibliothek und Wissenschaft. 4. 1967. Wiesbaden, Harrassowitz. 120—224. l.)

Somkuti Gabriella

HÁZI OLVASMÁNYOK ELEMZÉSE

Két korábban kiadott mű új kiadása jelent meg az elmúlt évben hasonló címmel. (*Házi olvasmányok elemzése az általános iskolai irodalomtanításban.* Szerk. Kolta Ferenc. *Házi olvasmányok elemzése a középiskolai irodalomtanításban.* Szerk. Lengyel Dénes. Tankönyvkiadó.) Az egymást kiegészítő kötetek felépítése azonos: rövid módszertani bevezetés után 25 illetve 26 irodalmi alkotás elemzését közlik, az iskolai feldolgozás módjára vonatkozó tanácsokkal együtt. Az elemzések a gyakorló tanárok munkáját hivatottak megkönnyíteni. Mi indokolja mégis, hogy ezekre a kimondottan pedagógiai segédkönyvekre a könyvtárosok figyelmét is felhívjuk?

Már az első kötet bevezetése is felkelti könyvtárosi érdeklődésünket: „A ma-

gyar szakos tanár egyik legfőbb feladata az olvasásra való nevelés. ... Iskolai gyakorlatunkban kissé elhanyagoljuk az olvasásra nevelésnek talán legfontosabb területét, a tanulók házi olvasmányainak irányítását.” — Olvasásra nevelés túl a tankönyvek kötelező anyagán, változatos módszerekkel: a két segédkönyv célja azonos: közművelődési könyvtáraink alapvető törekvésével.

E könyvek szerkesztői, írói az ifjúság olvasóvá nevelésének egyik legényesebb pontját ragadták meg. Jelenleg ui. még túl éles a határvonal a tanulók két-féle olvasmánya: az iskola által előírt és feldolgozott tankönyvi szemelvények s az önként, kedvtelésből választott könyvek között. Az előbbiből az irodalomelméleti elemzés gyakran akarva-akaratlan

kilúgozza az olvasói élmény közvetlenségét, az utóbbinál viszont általában hiányzik az elmélyültebb megértést, sokrétűbb befogadást elősegítő magyarázat, megbeszélés. *E két segédkönyv legfőbb érdeme, hogy hidat ver a kettészakadt olvasmánytípusok közé.* A pedagógusok figyelmét a tankönyvön, sőt a kötelező olvasmányokon túlra irányítja. Arra sarkallja őket, hogy nevelői felelősségérzetrel, de a szokottnál kötetlenebb módszerekkel foglalkozzanak az ifjúság iskolán kívüli olvasásával. Ugyanakkor a könyvtárosok (elsősorban az ifjúsággal foglalkozók) kezében e könyvek a fiatalság olvasmányaival való elmélyültebb ismerkedés, foglalkozás ösztönzőjévé válhatnak.

Ebből a szempontból inkább az általános iskolások részére írt kötetet érezzük úttörő jellegűnek. Ez a könyv a magyar és világirodalom 25 klasszikus (vagy talán azzá érő) ifjúsági művét elemzi; a

tanterv által előírt valamennyi kötelező és ajánlott olvasmányt, de — s ennek különösen örülünk — a tanterv ajánlásai közül eddig kimaradt klasszikus ifjúsági olvasmányokat is, így Swift, Cervantes, Dickens, Kipling, Kästner műveit. Sajnos Mark Twaint itt is hiába kerestük. A kötet didaktikus elemzései, változatos ötletei segítséget nyújthatnak a könyvtári foglalkozásokhoz is. Ezt a könyvet a gyerekkönyvtárosoknak érdemes segédkönyvtárjukban tartaniuk.

A középiskolások számára összeállított válogatás a kötelező és ajánlott irodalomból gyűjt össze 26 műelemzést, időrendben csoportosítva Shakespeare-től Darvas Józsefig. Valamennyit bibliográfia követi. A feldolgozás módja jóval kötöttebb, „iskolásabb”, mint az előző köteté. Jelentősége elsősorban pedagógiai, didaktikai; könyvtári segédeszközként kevésbé használható.

Katsányi Sándor

HOVÁNYI GÁBOR – GYÖRE PAL: KÖNYVTÁRI OSZTÁLYOZÁS

A szakkönyvtárosoknak készült, új középfokú jegyzet tanfolyami elődje Iványi Dóra: Az Egyetemes Tizedes Osztályozás alapjai (1962); egyetemi megfelelője Babiczky Béla: Könyvtári osztályozás (1963) c. munkája. Ennek a jegyzetnek a szerzői mindkettőt felhasználták anyaguk összeállításához, de néhol túllépnek módszereiken.

Az osztályozás fogalmát átfogóan értelmezik. Szemléletük alapja, hogy „a könyvtáros sajátos feladatának tartják a dokumentumok, vagy — tágabb értelemben — az információk osztályozási módszereinek kialakítását az emberi ismeretek egésze és az egyes tudományterületek számára”. Ennek megfelelően a jegyzet igen átfogó, bár terjedelme kisebb az előző szakozási útmutatóénál.

Az osztályozás elméletével foglalkozó negyvenoldalas rész után az Egyetemes Tizedes Osztályozás gyakorlatias, rövidre fogott ismertetése, majd a többi fontosabb osztályozó rendszerek leírása következik. (A Dewey-féle és az amerikai Princeton egyetemen máig használatos Richardson-féle rendszer; a washingtoni Kongresszusi Könyvtár szisztémája; Bliss úgynevezett kétdimenziós bibliográfiai osztályozása, valamint Ranganathan kettőspontos osztályozása.)

A szerző először a történetileg később használatossá vált, úgynevezett vezérszavas osztályozórendszereket határozza meg. Tárgyszónak a dokumentum vagy információ, vezérszónak pedig egy bizonyos

osztályozó rendszer fogalmainak szóképét nevezi, hogy megkülönböztesse a tartalmi jellegű tárgyszavakat azoktól, melyeket főként formai vagy intézményi jegyek alapján választanak. Osztályozásméleti szempontból felsorolja a vezérszórendszerek előnyeit és hátrányait, majd részletezi az úgynevezett klasszikus vezérszórendszer jellemzőit. Ehhez kapcsolja a továbbiakban az alárendelő, a bokrosító, a permutált- és láncindex, végül a kategóriajelölő vezérszórendszerek ismertetéseit.

Az ezután következő rész elválnak a többitől. Általános könyvtártani téma, alkalmasabb lett volna függelékként közölni, mivel a különböző lyukkártya-típusokkal, lyukkártyás gépekkel, elektronikus adatfeldolgozó és mikrofilmes válogató berendezésekkel foglalkozik.

A két zárórész közül „A különféle dokumentumok osztályozási kérdései” című a szakkönyvekre, folyóiratcikkekre, kutatási jelentésekre, disszertációkra, kongresszusi és tanulmányúti jelentésekre, szabványokra, prospektusokra és dokumentációs iratokra tér ki néhány futó mondat. Ugyancsak szűkszavú a szak-katalógusok felépítéséről szóló fejezet is. Főként az alaposan kifejtett példák hiányzanak belőle. A függelékben osztályozási feladatok gyűjteménye és megoldásaik találhatók.

A jegyzet 2., 3., 5., 6. és 7. fejezetei — véleményem szerint — a tanításban alkalmazhatók. Viszont sokkal terjedel-

mesebbre kellett volna méretezni a 4. vezérszórendszerekről szóló részt. Ennek elterjesztésére és különféle változatainak alkalmazására növekvő igény mutatkozik annak ellenére, hogy nálunk alig vannak hagyományai.

Didaktikailag — s ez tanfolyami jegyzetnél kétséget kizárólag elsődleges szempont — elhibáztatnak tartom a vitacikknek vagy tanulmánynak egyébként megfelelő, első, elméleti fejezetét. Szaktanár legyen a talpán, aki a középfokú tanfolyamra került hallgatókkal meg tudja értetni ezt a mérsékelten átmatematizált, a definíciós kényszertől túlbonyolított anyagot, melynek pedig éppen az előkészítés és a megalapozás lenne a feladata. A didaktikai szempont előtérbe helyezését Hoványi Gábor hibás alapfeltevése akadályozza. Elképzelése szerint vitás elméleti anyagból is lehet letisztult tananyagot formálni, ha a mondanivalót törvényszerűségekre, logikai vagy sema-

tikus levezetésekbe szorítják. További tehertétel a fejezet stílusa. Például: „Az osztályból alosztályokat származtató megoldás eredményeként azt szűrhetjük le, hogy egy osztály tartalma, azaz kitüntetett jellemzőinek száma (J_k) fordítva arányos az osztály terjedelmével, azaz egyedeinek számával (E):

$$J_k = N \frac{1}{E}$$

ahol (N) az adott osztályra jellemző arányossági tényező. (N) értéke tehát fogalom szintenként változik. Világos, hogy (N) akkor éri el a maximumot, amikor $E = 1$, vagyis az osztály terjedelme egyetlen osztályozott egyeddel azonos.”

A jegyzet elméleti részének e tehertételeit a tanár feloldó-magyarázó munkája könnyítheti. Kérdés azonban, hogy ezt a munkát nem a szerzőnek kellett volna elvégeznie? (KMK, 195 1.)

Iszlai Zoltán

bibliográfiák

LATIN-AMERIKA IRODALMA

Latin-Amerika irodalmáról többféle okból nem könnyű írni. A nyelvi problémákat talán már ne is számítsuk ide, hiszen az utóbbi évtizedben igen sokat emelkedett nálunk a spanyol nyelv népszerűsége, s akad néhány lelkes hazai művelője a brazilai portugálnak is. Ellenben a nagy földrajzi távolság, a képlekeny, gyakran változó politikai statusquo továbbra is lényeges akadály. Rendszertelen tehát az adatszolgáltatás, s ennek következtében hézagosak ismereteink. Latin-Amerika népessége s így kultúrája is bonyolult konglomerátum. Időrendi sorrendben elsődleges az indián őslakók élőszóban terjedő népköltészete. Az elzártabb néptörzseknél háborítatlanul tovább élt ez napjainkig (gyűjtése, felfedezése csak az utolsó egy-két évtizedben indult meg módszeresebben), a kontinens többi részein azonban szinte teljesen alámerült a spanyol–portugál konkvisztádorok érkezésével. Am motívumai, hangulati elemei rárákódtak a hódítók nyelvén kialakuló új irodalomra. Tovább árnyalja a képet a valamikor rabszolgaként behurcolt négerak Afrikából magukkal hozott művészete. Külön gondot okoz annak eldöntése, hogy meddig van szó lényegében regionális spanyol–portugál irodalomról, s mikortól beszélhetünk önálló, sajátos művészi arculattal rendelkező latin-amerikai nem-

zeti irodalmakról. A minőségváltás e történelmi pillanatát általában a múlt század elejére teszik, amikor a földrész országai elnyerték függetlenségüket, de a mezsgyék inkább csak a politikai történetben köthetők szorosabb évszámhoz. Végül még egy különleges jellemvonásról emlékezzünk meg: a nemzettudat Latin-Amerikában nem olyan szilárd, mint Európában. A közös gyarmati múlt, a legtöbb helyen azonos nyelv miatt erős a testvériség érzése. Fokozza ezt a neokolonializmus elleni védekezés közös szüksége. Megesik, hogy a sűrű politikai földcsuszamlások miatt egy-egy író két-három országban éli le életét, fejt ki működését, s mindegyiket hazájának érzi. Így sokan, s többnyire a legnagyobbak, az egész kontinens költőjének, írójának tartják magukat.

Mindezt vázolnunk kellett, hogy megértessük az összeállítás szerzőjének nehézségeit. Ha ráadásul azt is figyelembe vesszük, hogy ebben a témában nálunk még kísérlet sem igen történt arra, hogy valamiféle rendszerező összefoglalás születne, akkor nyilvánvaló a munka úttörő jellege.

A szerkesztő, Tóbiás Áron természetesen nem irodalomtörténetet ír, hanem — ajánló bibliográfia keretében — a magyar nyelven megjelent latin-amerikai alkotásokról nyújt hangulatos és olvasási

vágyat keltő ismertetést. Feladatát jól oldja meg. Nem erőltet előregyártott szempontokat, hanem a rendelkezésre álló anyag jellegzetességeiből indul ki. Így elsőként különböző, egy-egy műfaj kaleidoszkópját érzékeltető antológiákat mutat be. A sor élén a dél-amerikai indián legendák és mesék 1957-ben megjelent gyűjteménye, *A boldogtalan kolibri* áll, jelezvén, hogy a logikus kiindulási pont a kontinens ősköltészete. Ezt követi a *Dél-Keresztje* című költői antológia. Ennek idehelyezését sem pusztán a magyar nyelvű megjelenés kronológiája szabja meg (e kötet ugyanis szintén 1957-ben látott napvilágot), hanem az a körülmény, hogy Latin-Amerika irodalma először a költészetben jutott el arra a szintre, hogy az egész emberiségnek szóló mondanivalót fogalmazzon meg. Az *Ördögszakadék* című elbeszélés-gyűjtemény viszont — mely sorrendben a harmadik — arról tanúskodik, hogy éppen az elmúlt tíz-tizenöt évben a latin-amerikai irodalmak jellemző műfajává nőtt a novella is.

A továbbiakban főként egyedi alkotások ismertetése következik, országonkénti csoportosításban. Ezeknek az íróknak — kik nemzeti irodalmukban az első egyéni alkotók — bemutatása különösen hasznos, mert e portrékban eligazítást kap az olvasó Latin-Amerika társadalmi jellegzetességeiről is. Ez a válogatási elv tulajdonképpen vitatható lenne, hiszen mindössze tíz ország szerepel (ami Latin-Amerika államainak felét jelenti csak), de a szükség törvényt bont: a hazai olvasók számára valóban ennyi olvasnivaló áll rendelkezésre. Amit csakugyan nehezményezünk, az inkább a szerkesztésbeli lazaság. Ez részben ténybeli pontatlanságokban mutatkozik meg (pl. a Nobel-díjas Asturiast itt csak mint regényírórt ismerjük meg, s szó sem esik arról, hogy

egyszemélyben Guatemala legnagyobb költője is), részben a fogalmazás sűrűn tapasztalható elcsúsztatásában. Lisandro Otero *Uraim, ez a helyzet!* c. regényéről szólva pl. ezt olvashatjuk: „Könyve belülről ábrázolja, színesen és ínycsiklandóan, a maga túlérett rothadtságában a forradalom előtti Kuba mihaszna, de dúsgazdag burzsoáziáját.” Őszinte hevületű, erősen politikai irodalmakról van szó! Épp ezért fontosnak érezzük — mert a fenti mondatban nem egyszerű stíluskérdést látunk —, hogy sablonok nélkül, értékeik valóságghú számbavételével, s csakugyan kedvet teremtően szóljunk róluk.

A bibliográfiai részben előbb a Latin-Amerika irodalmát általánosságban ismertető cikkekről, majd az írókról szóló kritikákról találunk hasznos, jó összefoglalást. (FSZEK, 200 l. 12 Ft)

S z a p p a n o s B a l á z s

KÉT KÖNYVTÁRI vonatkozású írást is közöl 1968. 1. számában a Somogyi Szemle c. kiadvány, mely alcíme szerint a megyei művelődési osztály évkönyve. Tüskés Tibor: Könyvtárnézőben Somogyban c. gazdagon illusztrált riportja úgy született, hogy a szerzőt Martyn Ferenc festőművésszel együtt meghívta a megyei könyvtár és kétnapos körutazáson bemutatta nekik a megye legérdekesebb könyvtárait. Útjuk a Kaposvári Megyei Könyvtártól a Marcali Járási Könyvtáron át a községek könyvbarát- és művelődési házaiig vezetett. — A másik írás Kellner Béla naplójegyzete a megye első, Öreglakon létesült könyvbarát-házának megnyitójáról.

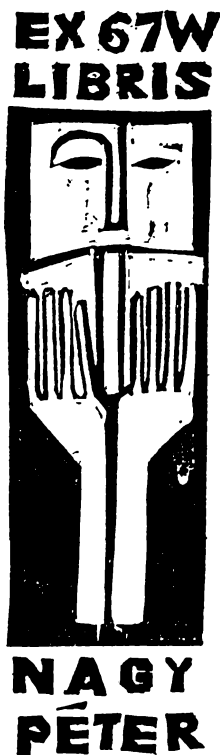
AZ 1968. ÉVI SZOT-DÍJ két íróat jutalmazott: Czine Mihály irodalomtörténész, a nagy sikerű Mórincz Zsigmond monográfia szerzőjét irodalomnépszerűsítő előadásaiért, melyekkel a tanácsai és szakszervezeti könyvtárakat, művelődési otthonokat járva, mindenütt szenvedélyes híveket toboroz a magyar könyvnek, és Urbán Ernőt Írott malaszt c. regényéért, közéleti, publicisztikai munkásságáért, valamint — mivel Urbán Ernő szintén gyakran találkozott üzemi dolgozókkal az író-olvasó találkozók — népművelő tevékenységéért.

Könyvtári kiadványok

MAGYAR — SZOVJET agrárirodalmi kapcsolatok címmel a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójára adott ki bibliográfiát az Országos Mezőgazdasági Könyvtár. A bibliográfia a legutóbbi években beszerzett szovjet könyvanyagból közül válogatást, beosztása az Agrárirodalmi Szemle szakrendjét követi. A translitterált címeírásokat az ETO szákszámai és a könyvtári raktári jelzetek egészítik ki. A bibliográfiai részt két tanulmány előzi meg: Tóth Béla a szovjet agrártudománynak a magyar agrártudományra gyakorolt hatását vizsgálja; dr. Csepregi Pálné pedig az OMKG és a szovjet agrár szakintézmények közötti kiadványcseréről számol be. Mindkét tanulmány, valamint Mikó András előszava orosz fordításban is olvasható a kötetben.

A MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓJA idei első számában közli az amerikai könyvtárakban folyó gépesítési és automatizálási kísérletekről szóló, az előző számban megkezdett tanulmány második, befejező részét; jegyzékben sorolja fel a könyvtár új szerzeményeit; szemlerovatában pedig a hazai és a külföldi szakirodalommal foglalkozik.

KÖNYVTÁR-KALAUZT adott ki a Kiskunfélegyházi Járási Könyvtár. A nyomtatott, illusztrált füzetben az állományra, a könyvtári tagság feltételeire vonatkozó adatokon, tájékoztatáson és a katalógus-használati tudnivalókon kívül rövid könyvtártörténet is található.

Winkelbauer Pál ex librise

GYARAPODÁSI JEGYZÉKET bocsát ki negyedévenként a dunaujvárosi József Attila Városi Könyvtár. Első, 1967. IV. negyedévről kiadott jegyzéke hasznos, jó áttekintésű tájékoztató. Az ETO szakrendjében csoportosított művek a szakokon belül betűrendben sorakoznak, hely-takarékosság okából a kiadás helyét és évét csak akkor tüntetik fel, ha az adott mű nem Budapesten és nem a jegyzék megjelenésének évében jelent meg. A kiadvány célja az olvasók tájékoztatásán kívül az otthoni könyvkiválasztás elősegítése is. Az izléses nyomtatott jegyzéket, melyet tárgymutatóval is elláttak, bizonyára örömmel fogadják az olvasók, mert segítségével könnyen áttekinthetik a friss könyvtermést.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR „Tapasztalataink a felnőtt könyvtárakban” című kiadványsorozatának 8. köteté „Hogyan népszerűsítjük a szovjet szépirodalmat” címmel három kerületi könyvtár beszámolóját közli arról, hogy milyen módszereket alkalmaznak, és milyen eredményeket értek el a különböző olvasói rétegeknél a szovjet szépirodalom megismertetésében.

AZ INFORMATIKA c. tájékoztatótudományi folyóirat — melynek indulásáról már hírt adtunk — 1968. évi 1. számában is több érdekes könyvtári vonatkozású külföldi tanulmány magyar nyelvű tartalmi kivonatát közli. A figyelemreméltóbb témák közül példaképpen felsoroljuk: A tájékoztató szolgálat és a könyvtárak; Mérnökök olvasási szokásai; Kiállítások a látogatók bevonásával; Miben áll az alkotó szellemű vezetés? c. írásokat. Az említett tanulmányok olyan, nálunk is napirenden levő kérdésekről szólnak, mint a korszerű referenz munka feltételei és távlatai; a gyakorlati szakemberek — ez esetben mérnökök — elméleti tájékozódásra nevelése; az életteli, mozgósító hatású kiállítások rendezése; végül a vezető és az általa vezetett csoport kapcsolata, s ebből eredően a vezető munkájának sikeres vagy sikertelen volta.

Részletek a Komádi Községi Könyvtárból (MTI Fotó — Bajkor József felv.)

